

Yngve Carlsson

Hvordan gripe de ugripelige unge med minoritetsbakgrunn

En virksomhetsbeskrivelse og
foreløpig evaluering av et
mentorprosjekt i Kristiansand

NOTAT
2006:117

Tittel: **Hvordan gripe de ugripelige unge med minoritetsbakgrunn**
En virksomhetsbeskrivelse og foreløpig evaluering av et mentorprosjekt i Kristiansand

Forfatter: Yngve Carlsson

NIBR-notat: 2006:117

ISSN: 0809-6929
ISBN: 82-7071-614-6

Prosjektnummer: O-2354
Prosjektnavn: Mentorprosjektet

Oppdragsgiver: Kristiansand kommune

Prosjektleder: Yngve Carlsson

Referat: Notatet inneholder en beskrivende evaluering av et mentorprosjekt i Kristiansand. Det retter seg mot unge gutter med minoritetsbakgrunn som inngår i samme gruppe/nett verk og som har utøvet mye vold og kriminalitet. Dette er en kategori ungdommer som "apparatet" har hatt problemer med å få et grep på. Både fritidsetatens ansatte, politi og barnevernet har stått mer eller mindre maktesløse. Denne foreløpige evalueringen viser at voksne menn som selv har minoritetsbakgrunn har vist seg godt egnet til å opparbeide seg tillit hos ungdommene og derigjennom få et positivt "grep" på dem. Prosjektet har også hatt en koordinator som har spilt en viktig rolle for å få dette "grepet". Guttenes registrerte kriminalitet er redusert, men det er for tidlig å si om dette vil være en varig virkning. Gjennom prosjektet har guttene opprettholdt viktige tilknytningspunkter til normalsamfunnet (bl.a. skoleplass) og det er etablert nye broer inn til dette samfunnet.

Sammendrag: Norsk

Dato: Mai 2006

Antall sider: 85

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Sinsenvn. 47 B, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 22 37 02
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2006

Forord

Dette NIBR-notatet inneholder en virksomhetsbeskrivelse og en foreløpig evaluering av et mentorprosjekt overfor utsatte ungdommer med minoritetsbakgrunn. Notatet er utarbeidet på oppdrag fra Kristiansand kommune. I tillegg til kommunen har også Barne- og familiedepartementet, Justisdepartementet og Utlendingsdirektoratet/Integrerings- og mangfoldsdirektoratet bidratt til å finansiere evalueringen. Begrunnelsen for den eksterne støtten er at dette er en modell for å arbeide med utsatte ungdommer med minoritetsbakgrunn som har nasjonal interesse. Tiltaket er også nevnt i Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet fra 2005.

Arbeidet med evalueringen er utført av forsker Yngve Carlsson. Siden dette er arbeid som er gjennomført på kort tid (340 timer/2 månedsverk) og med begrensede muligheter for grundige analyser og drøftinger, utgis det i NIBRs notatserie.

NIBR vil takke de ungdommer og alle de ansatte i ”apparatet” i Kristiansand som har stilt opp til intervjuer og bidratt med informasjon og innsikt.

En spesiell takk går til kriminalitetsforebyggende koordinator i Kristiansand kommune, Tone Stang Astrup, og leder for mentorprosjektet, Else Berge Løland, for å ha organisert og lagt til rette for intervjuene. Uten deres hjelp hadde det ikke vært mulig å gjennomføre dette arbeidet med de tidsressurser som var avsatt til det.

Oslo, april 2006

Hilde Lorentzen

Forskningssjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	4
Sammendrag	5
1 Innledning	10
1.1 Hvordan gripe de ugripelige?	10
1.2 Mentorordningens bakgrunn og beskrivelse	11
1.3 Evalueringstemaer	13
1.4 Metoder	14
2 Problemenes art og omfang	16
2.1 Provoserende atferd på fritidsarenaen	16
2.1.1 Inntrengning på private fester	17
2.1.2 Et tverretattlig svarte-per-spill	18
2.2 Ungdommer med en sammensatt problematikk	20
2.3 En bystruktur som gjør at marginaliserte ungdommer finner hverandre i sentrum	22
3 En politimessig tilstramming	24
3.1 Politiets autoritet ble utfordret	24
3.1.1 Et POP-prosjekt rettet mot 11 ungdommer	27
3.2 Vurdering av politiets innsats	28
4 Mentorprosjektet organisering og virksomhet - en beskrivelse	31
4.1 Mentorprosjektet – organisatoriske forutsetninger	31
4.1.1 Et innarbeidet samarbeidssystem	31
4.1.2 Samarbeid med ”Voksne for barn”	32
4.2 Rekruttering av mentorer	33
4.3 Organisering og økonomi	34
4.4 Aktiviteter	34
4.4.1 Trening	35
4.4.2 Mat, turer og andre mindre faste aktiviteter	35
4.5 Aktiviteter + prat	36
4.5.1 Samtaler om kriminaliteten og konsekvensene	36
4.5.2 I prinsippet snakker en om alt	37
4.5.3 Samtaler med foreldrene	38
4.6 Oppfølging og kontroll på kvelds- og nattestid	39
4.7 Hjelp og kontroll i et samspill	41
5 Prosjektleder og ”mentor-mor”: Omsorg, hjelp og kontroll	43
5.1 En mentor-mor med en mentor-mor assistent	43
5.2 En fleksibel og improviserende arbeidsform tilpasset gutter det skjer mye rundt	44
5.3 Direktekontakt med foreldre	45

5.4	Hjelp og omsorg.....	46
5.4.1	Kvelds- og helgejobber	46
5.4.2	Jobber i det nederste segmentet i arbeidsmarkedet	47
5.4.3	Omsorg og hjelp til å løse hverdagslivets videverdigheter	49
5.5	En kontroll som guttene aksepterer	50
5.5.1	Mentor-mor som informasjonsentral og med direkte oppfølging	50
5.5.2	To eksempler på mentor-mors oppfølging av konflikter	54
5.5.3	Et grep som barnevernet har manglet.....	56
5.5.4	Den som bryr seg om – kan også bry seg med	56
6	Erfaringer og vurderinger fra mentorprosjektets viktigste samarbeidsparter.....	57
6.1	Mye skepsis innledningsvis.....	57
6.2	Tilfredshet med en ny oppfølgerrolle på fritidsarenaen	58
6.2.1	En ambulerende ”macho-back-up”	58
6.3	Mentorordningen fyller et missing-link i barnevernets arbeid	60
6.4	Tilfredshet med den individuelle oppfølgingsrollen	62
6.5	Svakheter eller problemer ved mentorordningen eller i dens samspill med andre instanser	63
6.5.1	Koordineringsproblemer	64
6.5.2	Uenighet om hvem som skal delta på grupperettede tiltak.....	65
6.5.3	Skepsis mot muskelkulturen.....	65
6.5.4	Kvalitetssikrede innvandrere – en ettertraktet ressurs.....	67
6.5.5	En kortsiktig fleksibilitet?	68
7	Resultater?.....	69
8	Oppsummering og konklusjoner	74
8.1	Det tradisjonelle apparatets manglende grep.....	74
8.2	Mentor-prosjektet: ”Grep” som det viktigste resultatet.....	76
8.3	Har dette vært nok til å få guttene ut av kriminalitet?.....	78
8.4	Forutsetninger for å ha fått ”et grep”	79
8.4.1	Lave kostnader pr. ungdom	79
8.4.2	Felles problemsforståelse og forankring i det kommunale apparatet.....	79
8.4.3	En prosjektleder/mentor-mor med spesielle forutsetninger og en gunstig plassering på utsiden av kontrollbyråkratiet.....	80
8.4.4	Forsøksmidler – en fordel, men ingen nødvendighet	81
8.4.5	Ressurssterke innvandrermenn – en forutsetning	81
8.5	Ingen vidunderkur	82
	Litteratur	84

Tabelloversikt

Tabell 7.1	Politianmeldelser fra Strasak på den enkelte fordelt på året før deltakelse i mentorordningen, mentorperioden (MP) og oppfølgingsperioden (OP) etterpå.	70
Tabell 7.2	Oversikt over anmeldelser for mentorperioden og oppfølgingsperioden sammenlignet med året før. Alle ni guttene som deltok i opplegget.	72
Tabell 7.3	Oversikt over anmeldelser for mentorperioden og oppfølgingsperioden sammenlignet med året før. De åtte guttene som var motiverte for å delta i opplegget.	72

Sammendrag

Yngve Carlsson

Hvordan gripe de ugripelige unge med minoritetsbakgrunn

En virksomhetsbeskrivelse og foreløpig evaluering av et mentorprosjekt i Kristiansand
NIBR-notat: 2006:117

Ungdommer som anvender vold for å få respekt, som raner andre ungdommer og som skaper mye frykt i ungdomsmiljøene, har fått mye oppmerksomhet i Norge de siste årene. Ofte opptrer ungdommene i gruppe, og innslaget av ungdommer med minoritetsbakgrunn er ofte stort. Det gjøres hele tiden store anstrengelser fra både det kommunale forebyggingsapparat og politiet for å hindre at ungdommer utvikler denne type atferd. En erfaring som er gjort mange steder, er at "apparatet" føler seg ganske maktesløs og at enkelte ungdommer med minoritetsbakgrunn oppleves som særdeles vanskelig å håndtere. Det er vanskelig å komme i god kontakt med foreldrene både på grunn av språkproblemer og kulturforskjeller. Guttene selv utvikler etter hvert et stort repertoar av metoder for å unndra seg "apparatets" intervensjon. De sier ikke noe på møter eller de unnlater å møte på avtalte tidspunkter. De kan opptre særdeles truende og skremmende, og i enkelte tilfeller kan de også anvende vold. De gjør seg "ugripelige"

Dette NIBR-notatet inneholder en virksomhetsbeskrivelse og en foreløpig evaluering av et nytt mentorprosjekt i Kristiansand som startet opp høsten 2004. Målgruppen er et talls gutter med minoritetsbakgrunn i alderen 14-18 år. Guttene hadde i en periode utøvet mye vold mot andre ungdommer i Kristiansand og skapt betydelig frykt. Fritidsetaten hadde hatt mange konfrontasjoner med guttene på fritidsklubbene, og de ansatte var dypt frustrerte og slitne. Barnevernet hadde forsøkt det meste i tiltaksskrinet sitt uten og lykkes, og selv politiet ga uttrykk for å være maktesløse – hvertfall i en periode.

Kjernen i mentorprosjektet er at hver av guttene har fått en voksen mentor som skal bistå dem med de problemer og utfordringer de måtte ha, og være en guide inn i normal-samfunnet. Mentorene har selv minoritetsbakgrunn og i noen tilfeller også samme språklige og etniske bakgrunn som den gutten de følger opp. Dette for å lette kontakt-etablering til både gutten og hans foresatte. En forutsetning for å bli engasjert som mentor er at mentorene er integrert i det norske samfunnet og at de har et rent rulleblad. De skal også kunne fungere som forbilder overfor ungdommen.

Mentorordningen er hentet fra Danmark hvor den er innrettet mot ungdommer som allerede sitter i fengsel. I Kristiansand er den anvendt mot yngre gutter som har begått kriminelle handlinger, men før de har blitt straffedømt eller dømt til fengselsopphold.

Problemstillingen for denne evalueringen er: Kan en slik mentorordning være et godt virkemiddel for å få disse ungdommene ut av en kriminell løpebane? Får man det "gripet" som andre instanser ikke har fått? Kan en slik ordning ha overføringsverdi til andre steder som sliter med samme problematikk?

Siden dette er et norsk nybrottsarbeid har det vært viktig å gi en grundig beskrivelse av hva arbeidet går ut på, slik at en lettere kan se på hvilken måte og i hvilken grad det representerer et alternativ eller supplement til hva som ellers gjøres overfor en slik målgruppe fra "apparatets side".

Den viktigste datainnsamlingsmetoden har vært kvalitative intervjuer av hhv. de fem mentorene, ni ungdommer og 26 informanter fra det lokale "apparatet" inklusive politiet. Datainnsamlingen foregikk i desember 2005 og januar 2006.

Mentorprosjektet i Kristiansand har vært utviklet i et nært samarbeid mellom kommunens kriminalitetsforebyggende koordinator, barnevernet, det forebyggende politiet og organisasjonen Voksne for barn. Selve gjennomføringen av prosjektet ble lagt til Voksne for barn med den lokale distriktssekretæren som prosjektleder/koordinator. En viktig årsak til dette var at vedkommende hadde lang erfaring i å arbeide med utsatte ungdommer og deres foreldre. Dessuten ble det ansett å være en fordel å plassere prosjektet på utsiden av det kommunale forebyggingsapparatet. Guttene hadde begrenset tillit til dette apparatet, særlig til barnevernet. Å delta i et mentoropplegg er frivillig.

Mentorenes bakgrunn og arbeidsform

De fem mentorene ble rekruttert ved et én allerede var godt kjent for prosjektets initiativtakere, og gjennom hans nettverk ble ytterligere tre rekruttert. Felles for disse fire mentorene er at de er relativt unge (23-31 år), og at de har vanlige sivile jobber. Alle fire er fysisk velbygde og veltrente, og tre av dem arbeidet også som dørvakter på utesteder i byen i tillegg til vanlig jobb. Den femte mentoren er en lærer på mottaksskolen for flyktninger. Fire av de fem mentorene har flyktningbakgrunn, mens en er innvandrer. Mentorforholdet var i utgangspunktet avgrenset oppad til seks måneder, men med anledning til å utvide noen måneder ekstra etter behov. Flere av mentorforholdene har blitt utvidet til ti måneder. I de første tre månedene fikk guttene ca. 50 timers oppfølging pr. måned, deretter reduseres dette til 25 timer pr. måned. Mentorene får lønn for arbeidet. Utover dette deltar også prosjektleder – som i rapporten har fått betegnelsen "mentor-mor" – i oppfølgingen av guttene.

Kjernen i mentorenes arbeid med guttene har vært aktiviteter. Mye av tiden har vært brukt på trening, hvor guttene har trent sammen med mentorene i helsestudio. I tillegg har mye tid vært brukt på turer, kino og sosialt samvær med mat. Gjennom aktivitetene har det også blitt mye anledning til prat. Guttene forteller at de gjennom aktivitetene har opparbeidet stor tillit til mentor og at de derfor har kunnet prate om ting som de i liten grad har pratet med foreldrene eller andre "hjelpere" i apparatet. De har pratet mye om kriminaliteten, om hvilke konsekvenser det kan få, om viktigheten av utdanning, om seksualitet og forholdet til det annet kjønn og om forholdet til foreldrene. Mentorene har også hatt en god del kontakt med foreldrene.

Utover dette har mentorene også utøvet en god del løpende sosial kontroll. Fra sine posisjoner som dørvakter på utesteder i byen har de kunnet observere hvem guttene er sammen med og hva de bedriver på byen. I tillegg har de fått mye informasjon fra guttene selv på SMS eller telefon. På bakgrunn av slik informasjon har mentorene ofte "rykket ut" til steder hvor guttene har oppført seg provoserende og tatt dem ut av situasjonen før det har eskalert i voldsutøvelse. Dette er en inngripen som guttene har akseptert. Guttene oppgir at de aksepterer mentorenes grensesetting fordi de for øvrig har vist at de bryr seg om dem. Selv om den enkelte mentor primært skal følge opp en enkelt gutt, har de ofte intervenert overfor flere av dem, eller bedrevet aktiviteter med flere. Dette fordi guttene vanligvis er flere sammen.

Mentorenes arbeidsinnsats har vært preget av fleksibilitet og har vært tilpasset guttenes rytme og "ville liv". Arbeidet har for en stor del vært konsentrert til kvelder og helger, og ved behov også på natta. Mentorene har fått et "grep" som i betydelig grad skiller seg fra den kontakt som det øvrige apparatet har hatt til guttene.

Guttene refererer til mentorene som en slags venn. Mentorene har heller ikke brått avsluttet relasjonen til guttene når den lønnede oppfølgingsperioden er over. De har fortsatt hatt kontakt ved at de treffes på byen, trener sammen, går på kino sammen eller møtes på kafé for å prate.

En mentor-mor som yter gir mye omsorg og utøver kontroll

Koordinator/prosjektleder er en voksen norsk kvinne som ikke har profesjonell sosialarbeiderutdanning, men som har mye annen yrkeserfaring som er særdeles relevant. Hun har tidligere arbeidet tett opp mot foreldre til ungdommer i høyreekstreme miljøer, og har også erfaring fra tidligere arbeid opp mot foreldre med minoritetsbakgrunn. Hun vet at for å få kontakt med foreldrene må hun ta personlig kontakt, og ofte på foreldrenes hjemmearenaer. Hun har erfart at foreldrene fungerer dårlig på formelle møter, og at de i liten grad opparbeider tillit til et upersonlig system.

Hun beskrives av andre som svært handlingsorientert, og er heller ikke bundet av apparatets arbeidstider. Hun har en arbeidsform som er vel tilpasset gutter det hele tiden skjer mye rundt. Hennes arbeid overfor guttene er preget av at hun viser dem mye omsorg – derfor passer metaforen "mor". Hun husker deres geburtsdager, hun sørger for at de får mat hvis de er sultne. Hun har kledd flere av guttene opp med merkeklær hun har fått gjennom sitt nettverk, og hun har ordnet kvelds- og feriejobber for noen av dem. Hun har stilt opp sent på kvelden for å hente gutter som har blitt tatt inn på glattcelle, og hun har stilt opp i rettsaker hvor de har vært tiltalt. I siste halvdel av 2005 har mentor-mor også rekruttert inn en assistent på deltid slik at prosjektet ikke blir så sårbart. Denne assistenten er en voksen kvinne som har en fersk sosialfaglig utdanning. Hun arbeider på samme fleksible måte som mentor-mor. Til sammen fyller de to ca. en 50% lønnet stilling hvor mentor-mor står for det meste. Arbeidsinnsatsen er fleksibel og har mye karakter av en punktinnsett når det skjer noe rundt guttene. I tillegg har mentor-mor – og i noen grad assistenten – løpende kontakt med andre deler av hjelpeapparatet. Oppfølgingen av guttene har fortsatt etter at mentorperioden har vært avsluttet.

Også mentor-mor utøver mye kontroll med hva guttene foretar seg. Hun får informasjon om deres bevegelser på kvelder og i helgene både fra guttene selv og fra mentorene. I noen tilfeller har slik informasjon gitt anledning til å gripe inn (ofte gjennom mentorene) før guttene har kommet opp i bråk. I de tilfeller hvor en ikke har hatt anledning til å gripe inn eller avlede, har mentor-mor fått kjennskap til hva guttene har gjort slik at de vanskelig kan benekte eller vri seg unna. Hun er rask med å konfrontere dem med hva de har gjort, og til å følge opp evt. saker (eks. til konfliktrådet). Å avlede eller gripe inn før kriminelle handlinger skjer, og å hindre bortforklaringer, er viktige situasjonelt forebyggende virkemidler.

Når andre i apparatet eller foreldrene har forsøkt å utøve en lignende kontroll som mentorene og mentor-mor har utøvet, har guttene enten vridd seg unna med å lyve eller de har motsatt seg inngripen ved ikke å møte opp eller opptre truende. At de har akseptert kontrollen fra mentor-mor og mentorene skyldes at den er utført av noen som også viser dem omsorg og som bryr seg om dem som personer. Mentor-mor og mentorene har kommet inn som *betydningsfulle andre* – på en annen måte enn det upersonlige hjelpeapparatet tidligere har evnet eller hatt mulighet til.

Resultat

Et viktig resultat av mentorprosjektet er at både mentorene og mentor-mor har fått et ”grep” om guttene. Det er utviklet et tillitsfullt forhold som i sin tur åpner opp for å snakke om vanskelig ting, samt at guttene aksepterer å bli utsatt for mye kontroll. Flere av guttene har fått anledning til å trene opp sin sosiale kompetanse gjennom ferie- og kveldsjobber, og enkelte har fått støtte slik at de har maktet å stå i et utdanningsløp. At enkelte av guttene fortsatt følger et utdanningsløp skyldes selvsagt ikke bare mentorprosjektet, men også betydelig innsats fra utdanningsinstitusjonene selv. Det er etablert et fundament som kan lette den videre inkludering av guttene inn i normalsamfunnet. Kun en av guttene trakk seg ut av opplegget underveis i mentorperioden. Vedkommende har allikevel hatt en god del oppfølging fra mentor-mor etter at han trakk seg.

I selve mentorperioden og i perioden etter avsluttet mentoroppfølging har guttenes totale registrerte kriminalitet i politiets Strasak-register blitt halvert sammenlignet med året før de ble innlemmet i mentorprosjektet. På grunn av endringer i politiets oppmerksomhet mot guttene er det sannsynlig at den faktiske nedgangen er noe større enn dette. Derimot er det ingen som helt har opphørt å begå kriminalitet, selv om seks av de ni har redusert den klart. I løpet av 2005 stoppet guttenes provoserende atferd på fritidsklubbene nesten helt opp – noe som nok også skyldtes en tett kontroll fra politiets side.

Det er en mulighet for at guttenes kriminalitet kan øke på når mentorenes og mentor-mors tette oppfølging og omsorg opphører. Samtidig er det heller ikke urimelig å forvente at den oppbremsing av kriminaliteten som har skjedd i prosjektperioden kan fortsette og stoppe helt opp i løpet av de kommende årene – hvertfall for flere av guttene. Kun en mer langsiktig evaluering kan ta rede på dette. Men hva som skjer med guttenes inkludering i normalsamfunnet og deres fremtidige kriminalitet, vil også i stor grad være avhengig av den oppfølging og støtte som det øvrige hjelpe- og tjenesteapparatet kan gi i fremtiden. Et mentorprosjekt er ingen vidunderkur som vaksinerer utsatte gutter med minoritetsbakgrunn mot kriminalitet en gang for alle.

Selv om resultatene så langt ikke synes å være oppsiktsvekkende gode, er det allikevel mye som tyder på at dette er en arbeidsform som bør prøves videre både i Kristiansand og andre steder i Norge. En skal huske at det dreier seg om gutter som heller ingen tidligere har lyktes med, og hvor andre instanser på langt nær har klart å få det ”grep” som en har fått gjennom mentorprosjektet. Det dreier seg om en oppfølging som er økonomisk rimelig sammenlignet med mange andre former for intervensjon og oppfølging. En 8-11 måneders mentoroppfølging (som også dekker lønn til mentormor og assistent og aktivitetskostnader) har kostet fra 74.000 til 102.000 kroner. Til sammenligning koster en institusjonsplass i gjennomsnitt kr. 4650 pr. døgn (1,7 mill. kroner på årsbasis) og et soningsdøgn i fengsel koster 1350 kroner.

Overføringsverdi

En forutsetning for at en skal lykkes med en slik mentoroppfølging er at en får tak i dedikerte og kloke menn med minoritetsbakgrunn som kan spille på erfaringer fra egen integreringsprosess og som samtidig kan være et forbilde for guttene. Menn med slik bakgrunn er trolig ikke noen mangelvare, men det kan være en utfordring å finne fram til dem og motivere dem til å ta en bi-jobb som mentor. De vil trolig kunne trenge noe kursing og oppfølging for å unngå unødige misforståelser og fallgruber i denne type arbeid.

Mentorprosjektet i Kristiansand er hittil gjennomført med stort engasjement og mye punktinnsett på kvelds- og nattetid. Det er neppe en nødvendig forutsetning at andre skal utvise den samme fleksibilitet for å lykkes. Andre steder kan også utvikle et slikt

mentorarbeid langs andre linjer som kan være vel så gode. Samtidig viser mentorprosjektet i Kristiansand viktigheten av å ha en koordinator som følger opp mentorene, som står i kontakt med det øvrige hjelpeapparatet og med ungdommenes foreldre og som også kan ivareta viktige omsorgsoppgaver.

1 Innledning

1.1 Hvordan gripe de ugripelige?

Flere av de større byene i Norge har de senere år opplevd til dels store problemer med grupper av ungdommer med minoritetsbakgrunn som har oppført seg provoserende og truende overfor andre ungdommer, som har begått ran og andre alvorlige kriminelle handlinger. Flere steder er det tatt i bruk et stort repertoar av virkemidler på en skala fra hjelpende til repressive for å løse slike problemer. Noen virkemidler er etablerte og tradisjonelle – som å utsette kriminelle grupper for et større ”trykk” fra politiets side, eller tilby utsatte ungdommer muligheter for skolegang, arbeid og en positiv fritid. Andre representerer nye metoder som hentes fra både inn og utland (eks. Brottsbrytet, Multisystemisk terapi, Ungdomskontrakter m.m.). Mangfoldet av virkemidler på det internasjonale forebyggings- og intervensjonsmarked er betydelig.

Selv om det gjøres mye fra ulike hjørner i det store offentlige forebyggings- og intervensjonsapparatet, synes problemet fortsatt minst like alvorlig som tidligere. Nye metoder skaper tidvis optimisme, men så viser det seg at de har sine begrensninger. Forutsetningene for at de skal virke, kan være annerledes blant flyktninger og innvandrere enn i majoritetsbefolkningen fordi situasjonen kan være mer kompleks.

Inger Lise Lien (2004) har kalt den gruppen ungdommer det her dreier seg om for ”ugripelig ung”. De møtes med tiltak fra ulike deler av ”apparatet”, men glipper hele tida unna. Derfor er man hele tiden på leiting etter nye virkemidler som kan gripe. En del slike virkemidler er presentert i Justis- og politidepartementets handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet som ble presentert i august 2005. Her foreslås det flere tiltak av både repressiv og hjelpende art. Flere av tiltakene og virkemidlene er ”hentet” fra utlandet.

Det er ikke bare statlige myndigheter som er på leit etter tiltak som kan gripe utsatte ungdommer med minoritetsbakgrunn. Kommunene forsøker også å finne fram til ”noe som griper”. Dette evalueringsprosjektet dreier seg om et relativt enkelt og rimelig tiltak i Kristiansand – en mentorordning som retter seg mot ungdommer som i ung alder har begått voldskriminalitet. Alle har minoritetsbakgrunn. Prosjektet ble startet opp høsten 2004 og et titalls gutter mellom 14 til 18 år har fått en voksen mentor som skal bistå dem med de problemer og utfordringer de måtte ha, og være en guide inn i normalsamfunnet. For å lette kontaktetablering mellom den enkelte ungdom og mentor, og mellom mentor og ungdommens familie, har tanken vært at det vil være en fordel med en mentor som også har minoritetsbakgrunn. Likeledes kan det være en fordel hvis mentoren selv er inkludert og har klart seg bra i det norske samfunnet. Dette vil kunne gjøre han godt egnet som et forbilde. I noen tilfeller vil det også være en fordel at mentor og ungdom har samme etniske og språklige bakgrunn.

Problemstillingene i denne evalueringen er: Kan dette være et godt virkemiddel for å få disse ungdommene ut av en kriminell løpebane? Får man festet det grepet som andre instanser ikke har fått til? Hvordan klarer man evt. det? Bidrar det til å stanse eller redusere kriminaliteten? Hvilken overføringsverdi kan en slik ordning ha til steder i landet som sliter med samme problematikk?

Siden prosjektet kun har vært i virksomhet i et og et halvt år da denne evalueringen ble gjennomført, er det riktig å kalle den *foreløpig*. Flere av mentorforholdene var nettopp avsluttet, og noen var så vidt påbegynt da evalueringen fant sted. De langsiktige effekter av prosjektet er det umulig å få kunnskap om gjennom en evaluering på et så tidlig tidspunkt. Dessuten kan den første fasen i et prosjekt noen ganger fortone seg som spesielt utfordrende eller tung før "ting får gått seg til", noe som var tilfelle med prosjektet Tett På som nylig er avsluttet i Oslo (Carlsson 2005). Andre ganger kan denne fasen være preget av en spesiell optimisme og oppdrift som kanskje ikke vil vare ved over tid. Det betyr at et slikt prosjekt bør prosess- og resultatevalueres grundigere på et senere tidspunkt.

1.2 Mentorordningens bakgrunn og beskrivelse

Kristiansand har de siste årene hatt problemer med voldelige ungdomsgrupper. I en periode var det en stående konflikt mellom ungdommer med minoritetsbakgrunn og marginaliserte norske ungdommer med en rasistiske og til dels nynazistiske holdninger (Bjørge, Carlsson og Haaland 2001). Mens politiet og kommunen i Kristiansand synes å ha hatt et godt grep om de ekstreme norske ungdommene, har resultatene ikke vært så gode når det gjelder de utsatte ungdommene med minoritetsbakgrunn (Carlsson og Haaland 2004). Våren 2004 toppet situasjonen seg, og det var særlig en gruppe gutter med flyktningbakgrunn i alderen 14-18 år som gjorde mye ut av seg.

De gikk alltid flere sammen og opptrådte tidvis svært provoserende på byen. De var involvert i flere voldsepisoder og ran. Det vil være feil å kalle disse for en gjeng ut i fra en vanlig gjengdefinisjon (jf. Decker og van Winckle 1996). De hadde ingen tydelig identitet som gjeng. Det var allikevel en relativt tydelig kjernegruppe på 10-12 som var mer aktive enn andre. De var hypersensitive overfor provokasjoner, og i mange tilfeller fremkalte de selv provokasjoner som de i neste omgang kunne besvare med overlegen fysisk styrke. Samtidig var det ingen som helt klarte å få et "grep" på ungdommene og forhindre deres kriminalitet. Politiet ga uttrykk for en viss maktesløshet. Fritidsetaten hadde mistet kontrollen over fritidsklubbene hvor enkelte minoritetsungdommer herjet og skapte frykt. Barnevernet hadde prøvd ut det meste i tiltaksskrinet sitt uten å lykkes. Lokalavisa Fedrelandsvennen hadde mange og store oppslag om voldssituasjonen på byen gjennom 2004.

Kristiansand kommune fikk våren 2004 et tips om å vurdere et enkelt tiltak overfor den aktuelle ungdomsgruppen. Dette var den danske "mentorordning for unge straffedømte af anden etnisk oprindelse". Denne danske mentorordningen ble opprettet sommeren 2000. Målgruppen her er unge mellom 15-25 år med en annen etnisk bakgrunn enn dansk, som er under prøveløslatelse, er idømt en betinget dom eller under tilsyn av kriminalomsorgen. I utgangspunktet gikk konseptet ut på å bruke mentorer med en annen etnisk bakgrunn enn dansk. De skulle være velintegret i det danske samfunnet, ha bevart sin kulturelle integritet og de skulle kunne fungere som brobygger mellom de unge og det danske samfunnet. Det har ikke vært mulig å finne mange nok mentorer med en slik bakgrunn, slik at noe under halvparten av de 65 mentorforhold har vært gjennomført med en mentor som selv har minoritetsbakgrunn. Resten har hatt en etnisk dansk bakgrunn.

Mentorordningen er frivillig for de unge i målgruppen, og de skal selv godkjenne sin mentor. Et godt mentorforløp kjennetegnes av et tett, personlig og tillitsfullt forhold. Et mentorforhold i den danske ordningen innebærer minst 10 timer arbeid pr. måned. En tidlig evaluering av den danske mentorordning tyder på at dette er en godt og rimelig middel for å integrere kriminelt utsatte ungdommer med minoritetsbakgrunn i ”normalsamfunnet” (Prieur og Henriksen 2003).

Mentorordningen i Kristiansand som ble etablert høsten 2004 tar utgangspunkt i den danske ordningen, men er tilpasset den lokale situasjonen i Kristiansand. Målsettingen er som i den danske å hjelpe en ungdom til å bryte med et voldelig og kriminelt/utsatt miljø og komme inn på et pro-sosialt spor. Virkemidlet er å knytte en voksenperson med annen etnisk bakgrunn enn norsk til ungdommen, hvor denne personen kan fungere som en positiv rollemodell og som et springbrett over til et mer normalisert liv. Gjennom ordningen forsøker man å hjelpe unge videre i livet slik at de får mye å tape ved å begå ny kriminalitet. Mentorenes oppgave er å være en som ungdommen kan samtale med, som de kan gjøre aktiviteter sammen med, som kan bevisstgjøre i forhold til kriminalitet og som kan støtte og veilede ungdommen slik at de får en mer strukturert hverdag og en mer akseptabel kontakt med samfunnet forøvrig.

Mentorordningen i Kristiansand kjennetegnes av følgende:

- Kristiansand har fortrinnsvis valgt ut ungdommer i alderen 14-18 år. Dvs. at de er yngre enn i den danske ordningen.
- Kontakten er heller ikke opprettet i forbindelse med avsoning av straff, men utgjør et forsøk på å ”komme inn” før de må sone en fengselsstraff.
- Mentor må beherske norsk, kunne leve seg inn i den unges situasjon, ha plettfri vandel, overholde taushetsplikten, samt være innstilt på å motta veiledning.
- Tilbudet gis til ungdom som politi og barnevern er bekymret for. Ordningen er bygd på frivillighet og på samtykke fra ungdom og foresatte. Ungdom og foresatte deltar selv i valget av mentor. Valget er allikevel ikke fritt. Det må ta utgangspunkt i de mentorene som finnes i den lokale ”mentorstall”.
- Mentorforholdet var i utgangspunktet tenkt å løpe i tre måneder, med mulighet for ytterligere tre nye måneder. Denne ekstra perioden kan evt. forlenges etter behov. I den første perioden er Mentorenes lønnede arbeidstid 10-12 timer pr. uke. I en evt. ny periode for tre måneder trappes oppfølgingen ned til 5-6 timer pr. uke. For et flertall av guttene har denne forlengelsesperioden vært på seks-sju måneder slik at den totale mentorperioden har gått over ni til ti måneder. Dette betyr at ungdommene i Kristiansand får et tettere og mer tidkrevende oppfølging enn i Danmark. Oppfølgingen er også langt mer tidkrevende enn den oppfølging som gis gjennom en støttekontaktordning.
- Mentorene er ikke engasjert av Kristiansand kommune, men via en ikke-kommunal organisasjon. Først var dette organisasjonen Voksne for barn, avd. Agder. Fra 1/1-2006 er dette ansvaret overført til en privat stiftelse som heter Esterstiftelsen. Mentorene får regelmessig oppfølging fra en voksen kvinne som har lang fartstid i å arbeide med både ungdom og foreldre i Voksne for barn. Det er den samme personen som er leder i Esterstiftelsen som nå har overtatt det formelle ansvaret for Mentorordningen.
- I løpet av høsten 2004 og gjennom 2005 har 10 ungdommer i Kristiansand hatt et mentoropplegg – de fleste over en periode på ni til ti måneder.

1.3 Evalueringstemaer

Det finnes også andre forsøk på å knytte risikoutsatt ungdom til voksne ressurspersoner som kan være både en veiviser og døråpner inn til normalsamfunnet. Et godt eksempel på dette er prosjektet "Tett På" i Oslo som nylig er avsluttet. Her har tre sosialarbeidere hatt tette kontakter til sju sterkt kriminelle gutter med minoritetsbakgrunn (Carlsson 2005). Likeledes har det vært et forsøk i Trondheim som nylig er evaluert (Berg 2005) hvor en norsk sosialarbeider har vært mentor for 10 gutter med minoritetsbakgrunn som har hatt et lignende problembilde som guttene i Kristiansand.

Opplegget i Kristiansand skiller seg fra Oslo og Trondheim ved at mentorene har ikke-norsk bakgrunn, at de ikke har sosialfaglig bakgrunn, og at de heller ikke er engasjert av kommunen, men av en organisasjon på utsiden av det offentlige byråkratiet. Det er således et norsk nybrotsarbeid.

Denne evalueringen gjennomføres med en begrenset evalueringsressurs (to månedsværk). Det er begrenset hva en makter å gjennomføre av datainnsamling og analyser på så kort tid. Siden det dreier seg om et norsk nybrotsprosjekt og hvor evalueringen også gjennomføres mens prosjektet er relativt ferskt, har den viktigste hensikten med evalueringen vært å gi en beskrivelse av virksomheten. Hva er det som faktisk gjøres innenfor en slik mentorordning? Hva går arbeidet ut på? Hvordan er det organisert? Hvordan spiller mentorene sammen med det øvrige "apparatet" som også yter hjelp eller tjenester overfor guttene og deres familier? Er det sider ved arbeidets karakter og organisering som er lett å gjenta andre steder, eller hviler dette arbeidet på noen helt unike forutsetninger?

I tillegg er det en viktig målsetting å studere noen av de mekanismer som opererer i forholdet mellom mentorene og guttene. Bidrar mentorenes arbeid til å svekke risikofaktorer og styrke beskyttelsesfaktorer som en med rimelighet vet vil forebygge kriminalitet? Slike beskyttelsesfaktorer kan være en tillitsfull relasjon mellom en voksen og en ungdom (Lihme 2002, Kvello 2005), gjennomføring av en utdanning eller adgang til arbeidsmarkedet. Men kriminalitetsforebygging kan og ha en mer umiddelbar side hvor tiltakene er av mer situasjonell karakter og som bidrar til å minske motivasjonen for å begå kriminalitet (Knutson 1997). De guttene som har fått mentorer er alle flyktninger til Norge, og de selv eller deres foreldre kommer fra samfunn hvor den sosiale kontrollen i familie og landsby har vært sterk. Det er mye som tyder på at denne kontrollen har sviktet i et nytt land. Et viktig spørsmål er således om mentorene bidrar til å øke den situasjonelle kontrollen, og hva er i så fall forutsetningene for det?

Mentorordningen i Kristiansand har en målsetting om å forebygge kriminalitet blant de aktuelle guttene på lang sikt. Det er selvsagt umulig å gjennomføre en resultatevaluering mens arbeidet med guttene pågår, eller rett etter, som sier noe om de langsiktige effekter. Problemet med en slik effektevaluering er at noen alltid vil komme seg ut av kriminalitet ved egen hjelp. I tillegg vil det være umulig å skille ut effekten av mentorordningen i forhold til andre tiltak og prosesser som guttene har vært utsatt for. Hvis en skal kunne gi bevis som har status som "evidensbaserte" må en evt. operere med både en matchende kontrollgruppe som ikke får mentorordning – og da i et stort antall i både forsøks- og kontrollgruppe for å kunne utelukke tilfeldigheter.

Denne første evalueringen av mentorordningen er (selvsagt) ikke en slik type resultat-evaluering. Det er en beskrivende og prosessorientert evaluering – for å finne ut om dette kan være en fornuftig eller lovende måte å tilnærme seg et problem som enkelte norske og skandinaviske kommuner har slitt mye med: Hvordan tilnærme seg gutter med

minoritetsbakgrunn som utøver mye gruppebasert vold og som er i ferd med å bli ”hyperkriminelle”?

Datainnsamlingen er gjennomført i perioden desember 2005 – januar 2006. I og med at selve mentorprosjektet startet høsten 2004, er denne evalueringen gjennomført på et relativt tidlig tidspunkt – i den første og utprøvende fasen. Arbeidet fortsetter som statlig finansiert prosjekt ut 2006. Deretter vil det i bli opp til Kristiansand kommune å avgjøre om dette er en type virksomhet som bør videreføres. Hvis mentorordningen videreføres, bør det trolig gjennomføres en ny evaluering av den. Siden dette evalueringsarbeidet skjer på et relativt tidlig tidspunkt, i den første og utprøvende fasen, har det fått undertittelen ”en foreløpig evaluering”.

I regjeringens handlingsplan for å forebygge barne- og ungdomskriminalitet fra august 2005 er Mentorprosjektet i Kristiansand nevnt som et nyskapende tiltak som bør evalueres¹.

1.4 Metoder

Den viktigste datainnsamlingsmetoden har vært kvalitative intervjuer med åpne spørsmål. Intervjueguidene har ikke vært noen tvangstrøye – slik at de og har gitt rom for å følge opp interessante tråder. Hvert intervju har tatt mellom 1-2 timer og har fortrinnsvis vært gjennomført som individuelle intervjuer. På bakgrunn av lang erfaring fra forskning i Kristiansand var det relativt enkelt å vite hvem som var aktører i arbeidet og som derfor kunne gi mest relevant informasjon om arbeidet.

Følgende er intervjuet:

- De fem mentorene
- Prosjektleder (”mentor-mor”)
- Prosjektleders assistent
- Kriminalitetsforebyggende koordinator
- Nøkkelpersoner i barnevern og Ungetat (åtte informanter – i fire intervjuer)
- Nøkkelpersoner skole/utdanning (fire informanter)
- Nøkkelpersoner fritidsetat (fire informanter i to intervjuer)
- Nøkkelpersoner politiet (tre informanter)
- Veiledere (to i Kirkens Ungdomsprosjekt og en frittstående psykolog)
- En mor
- Ni ungdommer (åtte intervjuer – to av guttene ble intervjuet sammen).

Til sammen ble det gjennomført 32 intervjuer av 40 aktører.

I tillegg er guttenes registrerte kriminalitet i Strasak gjennomgått (fram til ca. 15/1-06). Undertegnede har deltatt på et evalueringsmøte i regi av politiet hvor et POP-prosjekt rettet mot stort sett de samme ungdommene ble gjennomgått. Politiets logger på den enkelte ungdom har og vært gjennomgått.

¹ Denne evalueringen er delfinansiert med kr. 100.000 fra Barne- og familiedepartementet, kr. 50.000 fra Justisdepartementet og kr. 50.000 fra Utlendingsdirektoratet

Guttene selv og deres foresatte (hvis guttene er under 18 år) har gitt samtykke til å delta i undersøkelsen og til at spesifisert informasjon (bl.a. fra Strasak) hentes inn. Prosjektet er meldt personvernombudet på vanlig måte. Personvernombudet har tilrådd innhenting av nærmere angitte personopplysninger.

Som en ekstra datakilde har prosjektleder ("mentor-mor") utarbeidet en telefonlogg over hennes kommunikasjon med mentorene over ei lang-helg i mai 2005. I tillegg utarbeidet hun en logg ei uke i januar 2006 – for å få dokumentere hva hun faktisk gjorde.

Anonymisering

Utover i dette notatet vil det bli presentert en rekke sitater og situasjonsbeskrivelser. For å skille mellom aktører er det brukt betegnelser av typen AA, BB, CC, NN, QQ, XX, ZZ. Den person som er AA i et sitat eller situasjon, vil ikke være AA gjennom resten av notatet. I neste sitat eller situasjon kan vedkommende godt være QQ. Hvis en ikke hadde skiftet kjennetegn på denne måte, ville lesere med en viss kjennskap til dette ungdomsmiljøet kunne begynne å peile inn hvem AA faktisk er – ut i fra de tråder som beskrivelse eller sitatet kan gi. På samme måte er det heller ikke noe system på hvem som er mentor a, mentor b etc.

Vanskeligheter i intervjuene

Å intervju informanter i apparatet har vært relativt uproblematisk. Det samme gjelder mentorene som alle snakker godt norsk. Derimot var det vanskelig å intervju fem av de åtte ungdommene som deltok i mentorordningen. På grunn av den korte tidsperioden som denne studien har vært gjennomført under og den avgrensede ressursinnsats som har vært brukt på arbeidet, har det ikke vært anledning til å bli kjent med ungdommene over tid. De stilte til et avtalt møte med forskeren. Et problem er at dette er gutter som ikke åpner seg for "hvem som helst". Som vi skal komme tilbake til senere i rapporten har de et anstrengt forhold til apparatet og den norske snakkekulturen. De gir ikke hva som helst av informasjon til en fremmed forsker som de aldri har møtt før, og som de er usikre på rollen til. Spesielt er de tilbakeholdne med å snakke om kriminaliteten, relasjonene til vennene sine eller forhold i familien. Idéelt sett burde en ha blitt kjent med guttene over tid – gjerne gjennom aktiviteter som kunne ha gitt muligheter for å opparbeide tillit. Dette har vært umulig innenfor de rammer dette prosjektet har gitt.

Fire av intervjuene ble i tillegg også vanskeliggjort av spesifikke språk- og kommunikasjonsvansker og av et påfølgende begrenset begrepsapparat hos guttene. Samtidig ble intervjuene en viktig indikator på hvilke utfordringer disse guttene står overfor når det gjelder å bli inkludert i det norske samfunnet. Noen av guttene stiller med noen tydelige handicap i forhold til utdanning og arbeidsliv.

Av de ovennevnte grunner har intervjuene først og fremst forsøkt å få klarlagt guttenes opplevelse og vurdering av forholdet til mentor, hva de gjør sammen, forholdet til mentor-mor og erfaringene med barnevernet.

Informasjon om guttenes kriminalitet, gruppetilknytning, gruppedynamikk etc. har vært innhentet gjennom de andre kildene. Her er det "apparatbildet" som dominerer.

2 Problemenes art og omfang

I innledningskapitlet er det redegjort kort for hva som var bakgrunnen for opprettelsen av Mentorordningen. I dette kapitlet gis en mer omfattende framstilling av hvordan de problemene som mentorprosjektet skulle redusere faktisk artet seg, og hvilke forhold den gruppebaserte ungdomskriminaliteten synes å henge sammen med. Det legges spesielt vekt på hvilke utfordringer de stilte det kommunale forebyggings- og intervensjonsapparatet overfor. Dessuten drøftes hvor alvorlig problemet var, og hva som kunne være årsakene til det.

2.1 Provoserende atferd på fritidsarenaen

Kristiansand har i mange år hatt ungdomsgrupper med minoritetsbakgrunn tidligere som har gjort seg bemerket i sentrum av byen gjennom provoserende opptreden og vold (jf. Bjørge, Carlsson og Haaland 2001). Våren 2004 syntes situasjonen å toppe seg, og det var særlig en gruppe gutter med flyktningbakgrunn i alderen 14-18 år som skapte mye frykt blant andre ungdommer. De var involvert i flere voldsepisoder og ran.

De gikk alltid flere sammen og opptrådte tidvis svært provoserende på byen. Det vil være feil å kalle disse for en gjeng ut i fra en vanlig gjengdefinisjon. De hadde ingen tydelig identitet som gjeng. Det var allikevel en relativt tydelig kjernegruppe på 10-12 som var mer aktive enn andre. De var hypersensitive overfor provokasjoner, og i mange tilfeller fremkalte de selv provokasjoner som de i neste omgang kunne besvare med overlegen fysisk styrke. I et tilfelle (23/4-04) gikk dette utover en gruppe på 10 nederlandske marinegaster som deltok i øvelsen "Blue Game". De ble angrepet av en gruppe lokale ungdommer med minoritetsbakgrunn. Sju av gastene ble påført skader som måtte legebehandles (hvorav to på sykehus). Dette var en hendelse som fikk store avisoppslag, også i nasjonale media. Den norske marinen måtte på det sterkeste beklage hendelsen overfor den nederlandske marinen.

I månedsskiftet mai/juni 2004 ble tre av guttene (i alderen fra 15-18) fra denne gruppen varetaktsfengslet for å ha ranet fire forskjellige personer en og samme natt. Ofrene ble truet med kniv og sparket og slått mens de lå nede.

Politiet kunne sommeren 2004 fortelle om en voldssituasjon i byen som var verre enn noen sinne, og hvor gutter fra den nevnte ungdomsgruppen gjorde seg bemerket. De unge minoritetsguttene ble oppfattet som så aggressive og uberegnelige, spesielt når de var ruset og opptrådte i flokk, at selv erfarne politifolk var reddet. Antallet voldsepisoder rettet mot tjenestemenn økte sterkt.

Utover høsten 2004 var gutter fra dette multietniske ungdomsmiljøet involvert i flere voldsepisoder. De oppførte seg særdeles provoserende på fritidsklubber både i sentrum og i bydelen Randesund. De ble oppfattet som at de skulle "rule" klubbene, og de oppførte seg provoserende overfor andre ungdommer. De viste sin makt ved å gå utenom køer til

fredagsdiskoteker, de gikk rett forbi uten å betale inngangsbillett og tok ingen notis av personalets forsøk på inngripen eller grensesetting. De stjal og delvis truet til seg lommebøker og telefoner.

De opererer i grupper på åtte til ti stykker. De steller seg truende rundt en eller få norske ungdommer som blir svært redde, og det skal lite til før de gir fra seg telefon eller penger. (Fritidsklubbansatt)

Det oppgis også fra både ansatte i fritidsetat og politiet at andre ungdommer har vært svært redde for dem.

Vanlige ungdommer i Randesund har vært redde. De har hatt en stor frykt. Det er flere som er banket, kuert og ydmyket. De tør ikke anmelde. Guttene har også tatt tilfeldige ofre, og det skaper en veldig frykt. Enkelte gutter har søkt seg mot disse guttene for å bli venner med dem – for å sole seg i deres respekt og for å unngå at de selv blir ofre. (Fritidsklubbansatt)

Hvis en av de ansatte på klubben påtalte atferden deres, var de plutselig helt opp i fjeset på den ansatte med en kroppsholdning, mine og verbale utsagn som ble oppfattet som svært skremmende. En grunn til at dette framkalte frykt, var nettopp at guttene i andre sammenhenger hadde vist at hvis noen tok til motmele, ble de slått ned.

Kvinnelige ansatte ble trakassert, kalt med slibrige ord og det ble gjort obscøne bevegelser mot dem.

Vi forsøkte å møte NN på en positiv måte i klubben. Allikevel sa han at jeg var ei jævla f.....

En av guttene jeg møtte en dag utenfor byen kom bort til meg, slikket seg rundt munnen og begynte nærmest å jukke meg oppetter beinet.

Den umiddelbare løsningen på problemet på fritidsklubbene var å stenge ute ungdommer som hadde opptrådt provoserende. Resultatet var at de derfor oppholdt seg utenfor klubbene og utspilte sin maskulinitet der. Dette ble så forsøkt løst gjennom at politiet i enkelte tilfeller oppholdt seg utenfor klubbene for å skape ro og trygghet. Men politiet hadde ikke kapasitet til enhver tid å patruljere utenfor fritidsklubbene på denne måten, slik at denne type patruljering nok var mer unntaket enn regelen. For de fritidsansatte ble dette oppfattet som at politiet ikke hadde særlig forståelse for den vanskelige situasjonen som de var i. De fritidsansattes misnøye var rettet mot den sentrale politistasjonen i byen som organiserer kvelds- og helgearbeidet, ikke den lille lokale politistasjonen i Randesund hvis backing de uttrykte tilfredshet med.

Fra politiets side ble det hevdet at det var vanskelig å gripe inn overfor truende oppførsel fordi den til tross for politiets nærvær, er vanskelig å oppdage. Et annet stort problem for politiet er at de verken har lovhjemmel eller andre effektive virkemidler for å gripe inn overfor mindreårige ungdommer. De kan verken varetektferngles eller dømmes. Derfor ønsket politiet å ha med barnevernet – fordi det har et videre repertoar av virkemidler.

2.1.1 Inntrengning på private fester

Guttene oppsøkte også privatfester i hele Kristiansandsområdet hvor de trengte seg inn. Den 5/12-04 skjedde det et veritabelt slagsmål mellom et titalls etnisk norske ungdommer og et trettitalls ungdommer med minoritetsbakgrunn etter at ”en gjeng innvandrer-

ungdom”² hadde forsøkt å trenge seg inn på en privat fest i Kirkegata. Det ble bruk både jernstenger, kjepper og flasker. To av de etnisk norske guttene ble kvestet – en hadde et farlig kutt nærme halspulsåra.

En typisk hendelse hvor flere ungdommer fra samme gruppe oppsøkte en privatfest framkommer av dette utdraget fra politiets logg³.

Vi fikk i oppdrag å kjøre til [adresse utenfor byen] i forbindelse med slossing på stedet, hvor det skulle være en fest med flere ungdommer.

Like etterpå ankom vi stedet, og ambulansen var allerede kommet dit. Det var mange ungdommer samlet i området rundt adressen, men inne var det kun to personer.

Disse to personene, fornærmede NN og QQ, var blitt slått flere ganger i ansiktet av tre gjerningsmenn, siktede XX, YY og ZZ.

De fornærmede fortalte at det hadde vært en fest på nevnte adresse. Like før midnatt kom det flere personer som ikke var innbudt. Disse ble bedt om å forlate stedet av NN. Dette medførte at de tre ovennevnte hadde angrepet de to fornærmede og slått dem flere slag i ansiktet.

De hadde også slått QQ i hodet med hans egen PC, slik at denne ble knust.

De siktede hadde stjålet NN sin PC.

Det hadde vært flere andre fra gjengen til de tre siktede, på stedet. Det var blant annet ZZ, men han hadde forholdt seg passiv hele tiden.

Flere av informantene har pekt på at denne inntrengning på private fester, skapte mye frykt i forhold til det de oppfattet som en gjeng bestående av ”utlendinger”. Noen norske ble også sagt å generalisere frykten og aggresjonen mot utenlandske gutter generelt.

2.1.2 Et tverretatlig svarte-per-spill

Fritidsetat var som nevnt ovenfor misfornøyd med den bistand de fikk fra politiet på sine arrangementer. De var også misnøyd med barnevernet. Barnevernet ikke ute og observerte, og så i følge fritidsetaten ikke alvoret i situasjonen. Barnevernet hadde møtt ungdommene enkeltvis på kontoret. De hadde ikke sett hvordan de agerte når de var sammen, slik politi og fritidsansatte hadde. Barnevernet ble oppfattet å bagatellisere situasjonen. De så individene, men ikke gruppa. Og fordi de ikke så alvoret i situasjonen, var de heller ikke, etter fritidsetats og politiets mening, villig til å benytte tvangstiltak som kunne ha avhjulpet situasjonen.

Dette er ungdommer som ikke har grenser eller som er grenseløse. Hvis noen setter grenser for dem, blir det konflikter. Fritidsetat og politiet må sette grenser for å verne de positive ungdommene. Og da blir det noen veldige konflikter. Dette er helt ulik virkelighet enn å møte dem som individ. De har begått ran og mange legemssaker. Politiet klarer ikke håndtere dem. (Politileder intervjuet januar 2005).

² Fedrelandsvennens betegnelse 6/12-04

³ Denne hendelsen er ganske fersk – fra 11/9-05, og passer ikke helt med kronologien av hendelser. Samtidig er den trolig ganske typisk slik at en egner seg som en illustrasjon av hvordan slike fester fortoner seg for politiet.

Mens personale på den lokale politistasjonen oppfattet guttene som svært farlige og uberegnelige, mente barnevernet at de ikke var "så ille", og at en burde forsøke å få til en dialog med dem. Dette ble så forsøkt. Et resultat av dette forsøket var at en av de kvinnelige ansatte på et dialogmøte med en tenåring og hans far, i svært truende ordelag ble fortalt av gutten at hun skulle tas på nyttårsaften. Den ansatte var helt knust, og måtte debriefes etterpå⁴. Også hennes kollegaer var fortvilte og engstelige.

I klemme mellom barnevern og politiet befant det seg en håndfull fritidsansatte som opplevde situasjonen på kroppen. De opplevde at politiet trodde på dem og sa at "dette er farlige greier". Samtidig var de frustrerte over at politiet ikke kunne stille opp siden dette var "så farlig". De fritidsansatte opplevde at barnevernet sa "dette er ikke farlige greier". I forhold til barnevernet hadde de en opplevelse av ikke å bli trodd. Frustrasjonen overfor barnevernet var større enn overfor politiet.

Fritidsetatens misnøye med barnevernet ble også kanalisert til kommunens topledelse ved ordfører og rådmann gjennom et brev fra fritidssjefen. Her ble barnevernets rolle fremstilt på en lite positiv måte. Å sende et slikt brev direkte til ordfører, var åpenbart et brudd på de administrative spilleregler i kommunen, noe fritidssjef var vel klar over. Brevet viser derfor noe av den fortvilelse som eksisterte i fritidsetaten i møte med dette problemet.

De andre enhetene ropte om hjelp fra barnevernet – som om de hadde løsningen. Men det hadde ikke barnevernet. De var og i villrede.

Når MST kom med fokus på å styrke foreldrene, ble det en positiv vind i barnevernet. Men så ser vi at det i mange tilfeller ikke nytter. Nå er vi veldig usikre på hva som hjelper. Vi er på utkikk etter nye måter å arbeide med disse ungdommene.

Det etniske familiene er en kjempeutfordring når det gjelder å komme i posisjon. Hele familien er forrykket – foreldrene kan ikke norsk, barna oversetter og siler informasjon. Foreldrene har ikke oversikt over hva barna gjør. De får fritt spillerom til å leve sitt liv" (Barnevernssjef 9/9-04 – i et møte med Justisdepartementet).

Barnevernet hadde heller ikke så mange andre virkemidler i sin verktøykasse som de kunne tilby. De understreket at det ikke er barnevernets oppgave å være vakter på fritidsklubbene. Ro og orden er politiets og ikke barnevernets ansvar. Fritidsetatens misnøye burde i stedet mye tydeligere vært rettet mot politiet som ikke tok sin ordensoppgave på alvor. Barnevernet kunne heller ikke etterkomme ønske om å anvende tvangsmidler. De tvangsmidler som barnevernet rår over er sterkt begrensede og regulerte. De kan kun anvendes til "barnets beste" og etter en omstendelig prosedyre via fylkesnemda for sosiale saker. Derimot var barnevernet villig til å prøve ut en intensivert bruk av miljøarbeidere overfor enkelte av ungdommene, samt satsing på aktiviteter som kunne appellere til dem – noe de faktisk i ettertid har gjennomført.

En rimelig konklusjon på det ovenstående er at de aktuelle guttene ble oppfattet å være utenfor rekkevidden av det lokale apparatets virkemidler. De fleste av guttene hadde vært involvert i til dels mange "opplegg" fra hjelpe- og tjenesteapparatets side, med begrenset hell. Det hadde vært vanskelig å etablere tillitsfulle relasjoner til ungdommene, samt å komme i godt inngrep med deres familier.

⁴ Denne debriefingen ble gjort av erfarne medarbeidere i barnevernet, noe som ble vurdert som svært positivt fra fritidsetat.

I frustrasjonen som oppsto fordi ingen klarte å ”gripe dem”, utviklet det seg til et svarteperspill mellom de mest berørte virksomheter (politi, fritid og barnevern) om hvem som hadde ansvaret for å løse vanskelighetene, og hvor barnevernet ble tildelt en ufortjent stor moralsk ”svarte-per” for den oppståtte situasjonen. Som vi skal komme tilbake til i kap. 3.1.1 ble de fritidsansattes frustrasjon i betydelig grad redusert etter at politiet tok et langt større ansvar for situasjonen rundt bestemte fritidsarrangementer.

2.2 Ungdommer med en sammensatt problematikk

Det er sjelden en faktor alene som kan forklare at ungdommer utvikler en antisosial og kriminell atferd, men en opphopning av flere faktorer (Loeber 1996, Kvello 2005). Slik er det også her. Jeg skal være forsiktig med å gi en inngående beskrivelse av disse problemene og hvordan de henger sammen fordi det dreier seg om en avgrenset og lett identifiserbar gruppe. Kombinasjonene er delvis unike for den enkelte – og det er en del klare individuelle forskjeller.

Et par av guttene er utsatt for noen særegne individuelle risikofaktorer som har ført til at de har et begrenset språklig repertoar. Dette har blant annet medført at de har blitt mobbet. Ytterligere tre gutter har et begrenset språk som nok mer kan tilbakeføres til flyktningssituasjonen og kort botid i Norge. To av disse tre har etter at de kom til Norge, flyttet tilbake eller blitt sendt tilbake til hjemlandet, for så på nytt å komme tilbake til Norge. Dette har satt dem ytterligere tilbake språklig og skolemessig, og gjort det ekstra vanskelig å lykkes på skolen. De har blitt frakoblet det Ivar Frønes (2003) kaller det utdanningsmessige hovedfeltet, og danner en utsatt baktropp i det norske konkurransesamfunnet.

Hvis vi sammenligner med deltakerne i det nynazistiske miljøet i Kristiansand som besto av norske ungdommer hvorav flere hadde vært utsatt for betydelig omsorgssvikt (Bjørge, Carlsson og Haaland 2001), synes dette ikke å være tilfelle i samme grad med de guttene som har mentorer. De fleste av dem har foreldre som verken ruser seg, er kriminelt belastet eller er dårlige omsorgspersoner av andre grunner. Et par sliter nok allikevel med en del andre problemer som kan påvirke omsorgsevnen. Den beskrivelsen vi har fått både av ungdommene selv, av mentorene og apparatet forøvrig, tyder på at det her dreier seg om foreldre som vil det beste for sine barn. Det synes mer at selve flyktningssituasjonen og det å oppdra barn i et nytt og fremmet land, har stilt dem overfor utfordringer som de har hatt vanskelig å klare.

Flere av informantene peker på at forholdet mellom ungdom og foreldre har vært konfliktfylt. Guttene har forsøkt å leve som norske ungdommer, eller som andre ungdommer med minoritetsbakgrunn som de kjenner og som har fått eller skapt seg et betydelig frihetsrom. De har utviklet en livsstil preget av rusmiddelbruk (herunder alkohol), tidlig seksuell omgang, spilling i spillehaller, provoserende atferd overfor andre ungdommer og vinningskriminalitet. Noen har klart å manipulere foreldrene så mye, at de har fått et frihetsrom som få norske ungdommer har. De regisserer sine egne liv.

Foreldrene på sin side har hatt et så dårlig språknivå og så lite kunnskap både om det norske samfunnet, og om hva ungdommene faktisk gjør, at det har vært enkelt for ungdommene å skaffe seg et slikt rom. Hvis foreldrene har forsøkt å sette grenser, har allikevel gutten lett kunne gi ”blaffen”.

En enslig mor fortalte at oppdragerrollen i Norge er så vanskelig. I hjemlandet – i landsbyen hvor hun tidligere bodde, er det mye enklere. Der er ungdommene under en vedvarende kontroll av søsken, besteforeldre, onkler, tanter, søskenbarn etc. Det er alltid

noen som ser og som kan melde tilbake, eller gripe inn hvis noe går for langt. Hun vet ikke hva gutten gjør i Kristiansand. Han er ute av syne og ute av kontroll. På grunn av språkproblemer er det dessuten vanskelig å forstå det norske samfunnet, og hvilke positive og negative arenaer som finnes⁵.

Noen av de andre foreldrene har forsøkt å beholde kontrollen gjennom å gi guttene juling. I noen grad har klart det. Om tre-fire av guttene sies det at de har respekt for en far som har gitt dem bank. Dermed har de trolig også lært at respekt er nært sammenbundet med bruk av vold.

Guttene er redd for fedrene. De får skikkelig bank. De vet at problemer løses med vold. De respekterer far, noe som egentlig betyr at de frykter han. Gjør de ikke som han sier, møtes det med vold. Og så handler guttene deretter slik far gjør ved å bruke vold mot andre ungdommer for å få respekt. (Mentor)

En av mentorene forteller også at han fikk tillatelse av far til en av guttene til å gi sønnen juling hvis han så at han røykte eller drakk. Tillatelsen ble selvsagt ikke brukt.

Et annet kjennetegn ved flere av ungdommene har vært at de relativt sett har vært fattigere enn de fleste ungdommer med norsk bakgrunn. De har hatt lite lomme penger, og har ikke hatt muligheter til å delta på de samme fritidsaktiviteter som norske ungdommer, kle seg med de samme moteklær eller ha det siste innenfor mobiltelefoner.

I en undersøkelse som dette har det ikke vært ønskelig eller mulig å gå dypere inn i de risikofaktorer som er knyttet til foreldrene, til oppdragelsespraksis, konflikter mellom mor og far, bruk av vold i hjemmet, og heller ikke til det ungdommene måtte ha opplevd den gang de bodde i krigsområder. Å gå inn på slike temaer krever en betydelig opparbeidelse av tillit mellom intervjuer og ungdom, som det er umulig å få til i et så kortvarig og avgrenset prosjekt som dette. Dessuten er det etisk problematisk å anvende slik informasjon om en så liten og gjenkjennelig gruppe som det her er tale om.

Flere av ungdommene peker også på at de har vært utsatt for rasistisk sjikane. De har gjentatte ganger blitt minnet på at de er annenrangs-borgere i Norge. Spesielt har de fått slengt rasistiske tilrop etter seg på byen. Noen forteller også om episoder hvor de mener seg utsatt for rasisme både på idrettsarenaen og fra politiets side. Det er liten grunn å tvile på at dette er reelle opplevelser av å bli krenket.

For å oppsummere: Selv om ungdommene trolig ikke har vært utsatt for betydelig omsorgssvikt, og at alle (med et unntak) har minst en foreldre i live som bryr seg om dem, har de fleste allikevel vært utsatt for et sammensatt sett av faktorer som samlet sett gir en betydelig risiko for at de utvikler atferdsproblemer og kriminalitet.

Det som allikevel synes å ha vært det mest problematiske i Kristiansand er at flere av disse ungdommene har truffet hverandre, og utviklet et vennskap og et nettverk – som har forsterket de individuelle risikofaktorene. Flere av guttene har utvist atferdsproblemer på skolen eller i andre sammenhenger individuelt, men det er som gruppe at en har skapt de største problemene. Guttene har dannet en gruppe hvor de ofte møtes. De har utviklet normer om respekt og ære, og gjort det legitimt å utøve vold mot andre ungdommer.

⁵ Informanten visste at gutten hennes trente flere ganger i uka, men hun visste for eksempel ikke om dette var i et idrettslag eller på et kommersielt treningssenter – kun at han trente.

2.3 En bystruktur som gjør at marginaliserte ungdommer finner hverandre i sentrum

Kristiansand er en by med et meget tydelig sentrum. Boområdene ligger som satelitter rundt – for en stor del som geografisk avgrensede områder som er adskilt av fjorder, elver, høydedrag og transportårer. I Kristiansand fører alle veier til sentrum. Det er få forbindelser mellom områdene som ikke går via sentrum. Sentrum har mange positive funksjoner for både barn, ungdom og voksne. Her ligger kaféer, restauranter, forretninger, offentlige kontorer, kino og teater. Midt gjennom sentrum går gå-gata Markens som syder av liv, og hvor ulike grupper har sine uformelle møtesteder ved ulike gatehjørner eller innendørs på bestemte utesteder. Rett øst for sentrum ligger to store videregående skoler, og på vestsiden ligger et stort kulturhus (Samsen) hvor ungdom er de viktigste brukerne. At ungdom trekker til byen og bruker byen er både naturlig og ønskelig. Hvis vi tar på oss et annet sett briller enn de kriminologiske, og erstatter disse med bysosiologens, er det rimelig å påstå at Kristiansand har et særdeles levende og godt sentrum⁶.

Til sentrum trekker det ungdom som tilhører ulike subkulturelle grupper. Her finnes idrettsungdom, ungdom som deltar i de mange kristne organisasjonene i byen, ungdom fra nabokommunene, og det finnes mange som en kan se har en annen etnisk opprinnelse enn norsk.

Dette levende byrommet gir store muligheter for ungdommer som ønsker å trekke seg vekk fra foreldrenes kontroll og leve et egenregissert liv. Her har ikke minst gutter med minoritetsbakgrunn en mulighet for å unndra seg den sosiale kontrollen hjemme og leve et liv som går langt på siden av det liv som deres foreldre ville fortrekke at de levde. En undersøkelse som NIBR gjorde i 1999 og 2003 viste at de klart største brukerne av Kristiansand sentrum var gutter med minoritetsbakgrunn. Sentrumsbruk var forbundet med svak foreldrekontroll (Haaland 2000, Bjørge, Carlsson og Haaland 2001, Haaland 2003). Det er lite grunn til å tro at situasjonen er annerledes vinteren 2005/2006.

Samtidig er det så mange ungdommer som frekventerer sentrum, at her er det lett å finne andre ungdommer som ønsker å markere seg gjennom kriminalitet og provoserende atferd.

A critical mass of individuals predisposed to a certain orientation will be needed in the locality before groups could form around this orientation (Emler og Reicher 1995;216).

Fra det store ungdomsmiljøet som bruker Kristiansand sentrum, utkrystalliserer det seg klikker og grupper hvor deltakerne deler noen verdier, interesser, normer og holdninger.

Kristiansand har siden 1998-1999 hatt synlige multietniske ungdomsgrupper i sentrum som har vært opptatt av å vise sin mandighet, som har vært opptatt av respekt, som har oppført seg provoserende overfor andre ungdommer og som tidvis har utøvet vold for å få slik respekt. Når guttene har blitt over 18-19 år har de fleste vokst ut av dette ungdomsmiljøet ved egen hjelp. Noen har fortsatt med kriminalitet, men da i form av en mindre synlig vinningskriminalitet (bl.a. narkotikasalg) (Carlsson og Haaland 2004). Disse kan også anvende vold, men den anvendes mer instrumentelt. Når en ungdomsgenerasjon har vokst ut av dette ungdomsmiljøet, har nye kommet til.

⁶ Sammenligningsgrunnlaget her er en studie som NIBR nylig har gjennomført av attraktiviteten til 10 byer i det sentrale Østlandsområdet hvor de urbane kvalitetene ble vurdert, og som undertegnede deltok i (Vestby red. 2005). Hvis Kristiansand hadde vært sammenlignet med disse, hadde byen utvilsomt kommet svært godt ut i sammenligningen gjennom sitt levende sentrum

De som nå deltar i Mentorordningen tilhører de ungdommer som har vært hyppige brukere av sentrum, og som har samlet seg på et bestemt sted – utenfor Seven-Eleven. Noen har satt navnet Seven-Eleven –gjengen på dem. I folkelig terminologi kan nok dette fortone seg som en gjeng, men gruppen passer ikke til det samfunnsvitenskaplig gjengbegrep (jf. Decker og van Winkle 1986). Ikke har gruppen noen klar identitet. Det er ikke klart hvem som er innenfor og hvem som evt. er utenfor. Guttene har relasjoner til en rekke andre ungdommer som også befinner seg utenfor en slik avgrenset gruppe, på skolen, under trening på helsestudio eller idrettslag. Selv om guttene har begått en del voldskriminalitet, er den neppe heller så alvorlig at de kan betraktes for å ha ”gått over et kriminelt tippunkt” – selv om det i gjengforskningen er uklart hvor dette tippunktet går. Guttene kan heller beskrives som deltakere i en ”troublesome youthgroup” som igjen er en del av et langt større ungdomsnettverk i Kristiansand.

Samtidig framstår det som klart at i denne gruppen har den enkeltes atferdsproblemer blitt forsterket. Også noen gutter som ikke har hatt spesielle atferdsproblemer før, har i lag med andre deltatt i voldshandlinger som de mest sannsynligvis ellers ikke ville ha gjort. De har blitt del av en subkultur hvor det å få respekt og det å ha kontroll, er en viktig verdi.

Vi ville gjerne ha respekt. Hvis du ikke får det, er du ingenting. Vi sloss og folk var redde oss. Folk turte ikke gå til byen fordi de var redde oss. Når vi møtte andre gjenger, da måtte vi markere oss. (En av ungdommene i mentorordningen)

Guttene så ved selvsyn at også de voksne ble redde og vek unna konfrontasjoner med dem. De fikk makt og de opplevde å få en anerkjennelse som de ikke hadde fått på andre arenaer de tidligere hadde deltatt på. Det var mange som prøvde å sette grenser for dem, men få lyktes – til og med politiet var engstelige og til dels avmektige i en periode.

Gruppen hadde ingen klar leder, men hadde allikevel et uformelt hierarki. Vi har fått informasjon om at enkelte av guttene som hadde noen tydelige svakheter, fikk sin plass nederst i hierarkiet. De som i utgangspunktet befant seg nederst i hierarkiet måtte – for å få anerkjennelse blant vennene – kompensere gjennom å være enda mer macho og fryktløs.

Det er vanskelig å si om disse guttene oppførte seg noe verre enn tidligere generasjoner ”ville unge med minoritetsbakgrunn” i Kristiansand. Det som kanskje var den største endringen, var at de så mye tydeligere oppførte seg konfronterende overfor både fritidsansatte og politiet. Begge instanser opplevde i en periode en avmakt som de ikke hadde opplevd før. Og denne avmakten bidro i sin tur til å øke ungdommenes opplevelse av makt.

3 En politimessig tilstramming

Det er mange instanser som har arbeidet med de guttene som denne rapporten omhandler. De mange tiltak som hadde blitt iverksatt gjennom skoler, PPT, fritidsetat, barnevern, ungdomspsykiatri, ungdomskontrakter m.m. hadde enten vært utilstrekkelige eller de hadde feilet. Guttene var ugripelige. Gradvis vokste de også ut av det apparatet som eventuelt kunne "gripe dem" – ut av grunnskole og PPT, ut av fritidsklubbalder, ut av barnevernet. Tilknytningen til de videregående skolene var for flere av dem løs eller fraværende.

Det er allikevel en etat som må forholde seg aktivt til denne gruppen, og det er politiet. Politiet kunne neppe sitte rolig å se på at en gruppe på 10-15 "ville" ungdommer i alderen 14-18 år til de grader utfordret politiets autoritet i det offentlige rom. Vi skal i dette kapitlet gi en beskrivelse av hva politiet gjorde – fordi dette var en innsats som falt samtidig i tid med Mentorordningen og den rettet seg mot tildels de samme guttene. De resultater som tilskrives Mentorordningen må også sees i forhold til en endret politiinnsats.

3.1 Politiets autoritet ble utfordret

Etter at voldshandlingene fra de aktuelle ungdommene tiltok utover sommeren og høsten 2004, ble det klarere og klarere også for politiet at dette i høy grad var en oppgave de ikke kunne skyve videre til andre. At ungdommene truet politiet, tildels begikk vold mot polititjenestemenn og skapte angst og usikkerhet i politistyrken, var noe politiet ikke kunne leve med.

En leder i politiet uttrykte på et møte med en del eksterne aktører høsten 2004 at: "Vi har mistet grepet på Kristiansand sentrum". En annen politileder uttrykte i et intervju som ble gjennomført i forbindelse med et annet prosjekt (Carlsson 2005 a), at "selv garvede politifolk var pissredde i møte med unge fulle av adrenalin og med kniver og slagvåpen."

Mens det i perioden 1997-1999 ble registrert i snitt 13 tilfeller av vold mot polititjenestemenn pr. år, skjedde det i løpet av en sju måneders periode fra 1/1-2004 til 31/7 2004 hele 24 voldsepisoder mot tjenestemennene. Minoritetsungdom var ikke aktører i alle, men deltok i et urovekkende stort antall.

Etter et masseslagsmål mellom et trettitalls ungdommer med minoritetsbakgrunn og et titalls norske ungdommer den 5/12-04, hvor tre politibetjenter og en politistudent nærmest måtte slåss for livet for å rydde opp i en svært farlig situasjon, gikk leder av forebyggende avdeling offentlig ut og uttrykte det som kun tidligere var blitt uttalt i interne og lukkede sammenhenger.

Med overskriften *Politi redd for å bli slått ned*, fortalte regionavisa Fedrelandsvennen (6/12-04) at politiet ikke var på høyde med situasjonen. I artikkelen framkom bl.a.:

Jeg bad flere ganger om bistand over politiradioen. Men det var ikke flere ledige politifolk å oppdrive. Etter 20 minutter kom det til slutt en patrulje fra Søgne. Det holder bare ikke, sier Pedersen [leder av forebyggende avdeling].

Jeg vet at politifolk opplever frykt for å gå på jobben i helgene, fordi de ikke er sikre på om de får bistand når de trenger det. Slik kan vi ikke ha det, sier Pedersen.

Det er neppe slik at politiet generelt var avmektige eller redde for et dusin ungdommer mellom 14 og 18 år, selv om de var uberegnelige når opptrådte ruset og i flokk. Frykten og avmektigheten må også sees i forhold til hvor mye ressurser politiet kunne kanalisere inn mot den aktuelle gruppen, og hvilke politimessige grep denne ressursinnsatsen ga mulighet til. Det var flere i politiet som mente at den manglende evnen til å være på høyde med situasjonen, skyldes ressursmangel som igjen hang sammen med politireformen⁷. Det var en engstelse i politiet for å bli tallmessig underlegne i akutte situasjoner.

Et tilliggende problem var at ungdommene viste lite respekt for politiet, noe nedenstående utskrift fra en rapport fra politiet til barnevernet i september 2005 illustrerer. De virkelige navnene på guttene erstattet med tilfeldige bokstavkombinasjoner:

”Fredag 02.09.05 kjørte rapportskriver patrulje i distriktet sammen med politibetjent [navn på kvinnelig politibetjent]. Vi kjørte uniformert tjenestebil, og var ikledd politiuniform.

Utover kvelden ble vi oppmerksomme på at flere av våre ”kjenninger” befant seg i sentrum av byen. Dette var først og fremst NN og QQ.

Samme kveld var det åpen skole på Haumyrheia skole i Randesund. Erfaringer fra forrige år tilsa at det kunne bli bråk i forbindelse med arrangementet, og at aktuelle personer var de to forannevnte, samt AA, BB, CC og personer i deres omgangskrets. Det var på forhånd bestemt at disse skulle nektes adgang til arrangementet på bakgrunn av tips om at det kunne bli bråk.

Vi fulgte med på hva NN og QQ foretok seg i byen, og etter en stund gikk de mot bussholdeplassen hvor bussen til Randesund gikk fra. Vi bestemte oss for å gi dem beskjed om at de ville bli nektet å komme inn dersom de reiste til Randesund. Dette for å unngå problemer når de gikk av bussen i en stor gjeng der oppe. I det vi kjørte bort til dem, snudde de og gikk oppover Markens. Vi måtte kjøre opp på siden av dem for å prøve å få kontakt. Begge snudde seg demonstrativt vekk når vi forsøkte å snakke til dem.

Etter hvert kom de til krysset Markensgate/Henrik Wergelandsgata. Der stoppet de. NN snudde seg vekk når jeg forsøkte å snakke til han. Han puttet ørepropper fra spilleren sin i ørene, og ville ikke høre. Det endte med at jeg måtte gå bort til han og prikke han på skulderen for å få kontakt.

⁷ Politireformen hadde ført til færre på jobb i helgene og derved var de fratatt mulighetene til å håndtere en slik ungdomsgruppe. Dette mente nå hvertfall ledende aktører i både i den lokale politiledelsen og blant tjenestemennene for øvrig. To uker etter den omtalte episoden i desember 2004 aksjonerte polititjenestemennene i Kristiansand. Dette ble gjort gjennom å stille 15 stykker ekstra på vakt – gratis – for å vise hva som må til for å skape trygghet i byen.

NN snudde seg rundt og sa på en brysk måte: "Hva er det vi vil". Jeg svarte at jeg prøvde å snakke til ham. NN svarte da at "tror du jeg hørte det eller, jeg hadde musikk i ørene". Jeg ga NN beskjed om at de ikke var ønsket i Randesund, og han svarte da: "Har du sagt det du skal nå"? Deretter snudde han seg bare vekk fra meg igjen.

Parallelt med dette kom bussen fra Slettheia og stoppet der vi sto. Både AA og BB kom ut av bussen. NN og QQ gikk helt uten videre fra meg og bort til de to.

Vi valgte å holde oss en stund i området for å følge med på hvor de gikk eller hvor de dro, slik at vi kunne melde fra til Randesund i god tid før de eventuelt kom dit.

Ca. kl. 22.05 kjørte vi opp gjennom Markens. Rett før vi kom til Henrik Wergelandsgata, hørte jeg et svakt dunk bak på bilen. Jeg så i bakspeilet, og så en ung gutt i hvit jakke som sto på støtfangeren og "hang på" mens vi kjørte oppover. Vi kjørte en litt større og firkantet bil og ikke en personbil, slik at det var mulig å stå på stigbrett/støtfanger bak og holde seg fast i taket.

Jeg stoppet straks bilen og så i speilet at gutten var bak bilen. Jeg rullet ned vinduet og bad han komme til førersiden av bilen. Gutten kom dit, og jeg begynte å prate med han. Før vi i det hele tatt hadde kommet i gang med samtalen, kom CC opp på siden av bilen og bare dro med seg gutten. CC kom bak fra bilen og hadde sannsynligvis sett hva som skjedde.

Både [navn politibetjent] og jeg gikk ut av bilen og bort til gutten som stod litt lenger borte. På stedet sammen med han var NN og QQ, AA og CC, samt fire andre jeg ikke fikk oversikt over.

Jeg prøvde nok en gang å spørre gutten om hvorfor han hadde stått bak på bilen. Jeg rakk knapt å komme i gang med en samtale før jeg var omringet av de som var på stedet. Alle var høymælte og sa "Hva har han gjort", "Han har ikke gjort noe", "La han være i fred". Situasjonen var ubehagelig fordi stemningen var opphetet og de fyrte hverandre opp.

Jeg henvendte meg til AA og ga han beskjed om å ta med seg kameratene sine bort slik at vi kunne snakke med gutten. Før jeg rakk å si noe mer, hørte jeg kollegaen rope til.

Jeg snudde meg rundt og så at gutten som hadde hengt bak på bilen smalt igjen førerdøren på politibilen. [Navn på kvinnelig politibetjent] sprang mot han, samtidig som hun ropte til meg: "han var inne i bilen". Gutten sprang da nedover Markens.

For å bistå [navn på kvinnelig politibetjent], satt jeg meg i bilen for å kjøre motsatt vei rundt hjørnet. Jeg hørte da at det ble ropt bak meg. "bare spring di feite purkefitte, du klarer ikke ta han." Det kom også flere meldinger av lignende karakter uten at jeg vet hvem som ropte.

Enden på denne historien ble at den aktuelle gutten som hadde stått bak på politibilen og vært inne i den, tilslutt ble tatt. Han ble tatt med til politistasjonen og far ble varslet. Det samme ble barnevernet. Det betyr jo at "systemet" til slutt fikk et grep om *denne* gutten. Men samtidig viser episoden hvordan de andre glapp unna. De snudde seg vekk, de bare gikk en annen vei. De var aggressivt opp i fjeset på politibetjentene og viste at de ikke har

respekt for deres autoritet. De latterliggjorde den kvinnelige politibetjenten som var på etterskudd i kappløpet med en kjapp tenåring gjennom svært nedsettende tilrop. De viste en motmakt i forhold til politiet, og synliggjorde delvis også politiets avmakt i møte med dem.

3.1.1 Et POP-prosjekt rettet mot 11 ungdommer

Den ovenstående situasjonen var av en slik karakter at politiet neppe kunne leve med den, og kanskje spesielt fordi politiets avmektighet og usikkerhet var spilt ut i det offentlige rom.

Politiet i Kristiansand har også i løpet av de 5-6 siste årene vært oppe i lignende situasjoner – hvor de har opplevd å miste grepet på ungdomsgrupper som har skapt mye bryderi i sentrum av byen. Høsten 2000 gjaldt dette ei gruppe nynazister. I 2002-2003 dreide det seg om ei gruppe unge voksne med ex-jugoslavisk bakgrunn som etter politiets oppfatning tilranet seg en betydelig kontroll over utestedene i byen, og som også utfordret politiets autoritet på en måte som politiet ikke kunne akseptere. Et virkemiddel mot begge disse to gruppene var å målrette og konsentrere mye politiinnsats mot dem gjennom et såkalt POP-prosjekt (problemorientert politiarbeid). Et slikt prosjekt varer i noen måneder med en samordnet og systematisk innsats fra flere enheter i politistyrken (Carlsson og Haaland 2004). Dette betyr at politiet hadde en oppskrift eller en mal for hvordan en slik situasjon og ei slik gruppe kunne møtes.

Et tre måneders POP-prosjekt

Fra 15/9-2005 og til 15/1-06 ble det pånytt i gang satt et strukturert POP-prosjekt etter samme metodikk som ble anvendt både i 2001 og 2003. Ressurser og virkemidler ble spisset inn mot en gruppe på 11 ungdommer i alderen 14-19 år – så å si alle med minoritetsbakgrunn. Dette POP-prosjektet inneholdt følgende virkemidler:

- Navn og bilde på de aktuelle ungdommene ble gjennomgått på de tjenestesett som har vakt i helgene, slik at tjenestemennene vet hvem de skal se etter.
- Hvis de oppførte seg provoserende i sentrum av byen, skulle de vises bort med hjemmel i politilovens §7 som et ”engangsnekt”. Hvis dette ikke ble etterkommet, ble sanksjonene trappet opp til en kraftig bot eller varetektsfengsel.
- Hver fredag tok operativ uteleder kontakt med fritidsetat for å undersøke hvilke arrangementer etaten hadde. Fritidsetat ble bedt om å melde fra umiddelbart hvis de hadde problemer. Tjenestemennene på hvert sett fikk beskjed om å prioritere utrykninger til denne type tilstelninger.
- Før hver helg samlet også politiet inn etterretningsinformasjon (både fra miljøet selv, fra skoler, fritidsetat, fra guttenes deltakelse på chattersider på internett m.m.) om hva guttene hadde fore, slik at de kunne evt. stoppes. Hvis flere var i følge og på vei til et offentlig eller privat arrangement, skulle de stoppes og settes på en buss tilbake til byen med en høflig og bestemt forklaring på hvorfor.
- I tilfeller hvor gutter fra denne gruppen hadde utført vold, skulle det tas ut offentlig påtale for å skjerme fornærmede.
- Etterforskning av evt. straffesaker mot disse guttene skulle prioriteres

- Fornærmede eller vitner som opplevde seg truet, skulle gis støtte. Politiet kunne overfor fornærmede og vitner gi en forklaring på- og en nyansering av trusselbildet⁸. De ble da kalt da inn til en ”god” samtale på politistasjonen. En slik samtale skulle ikke gjennomføres over telefonen. Politiet lovet å gi en god oppbacking hvis truslene ikke opphørte, samt evt. tilby voldsalarm.

I tillegg til disse mer direkte inngripende metodene, skulle politiets forebyggende avdeling dokumentere bedre overfor barnevernet hvilke handlinger og miljøer de enkelte ungdommer deltok i. Dette for å unngå at barnevernet bagatelliserte problematikken, og for å berede grunnen for å anvende noen av barnevernets sterkeste virkemidler (bl.a. institusjonsplassering).

Tidligere hadde politiet møtt denne ungdomsgruppa enten gjennom de forebyggende polititjenestemennene, eller reaktivt når det plutselig skjedde en akutt hendelse og hvor politiet ofte var på defensiven. Det nye POP-prosjektet inneholdt flere situasjonelt forebyggende elementer for å *avverge* at de aktuelle guttene får lov til å markere seg gjennom skape frykt og/eller utøve direkte vold. I tillegg inneholdt det rutiner for en raskere oppfølging av både hendelser og ofre hvis noe hadde skjedd. Prosjektet var ikke bare avgrenset til den forebyggende enheten, men var hele politistasjonens ansvar.

3.2 Vurdering av politiets innsats

Politiet selv betegner denne målretting av ressursinnsats mot denne ungdomsgruppen (så langt) som vellykket. De oppgir at de aktuelle guttene har fått langt mindre spillerom for å begå nye ulovlige handlinger. De har blitt avledet og stoppet når de har vært på vei til andre ungdomstilstelninger. Ikke minst har politiet selv fått understreket ”hvem som bestemmer”. Dette gjaldt blant annet i forkant av det såkalte Randesundsøgnet hvor politiet fryktet at den aktuelle ungdomsgruppa skulle skape problemer.

Vi hadde en grundig vurdering av problemstillingen før dette arrangementet. Jeg vil kalle det et lokalt POP-prosjekt for nettopp dette arrangementet. Vi gikk for en strategi hvor politiet skulle markere overfor gruppen at vi nå mente alvor, og at grensen var nådd for hva vi kunne akseptere av oppførsel. Vi var godt forberedt og klar for samhandling. Vi hadde diskutert de juridiske problemstillingene med påtaleleder slik at vi var trygge på det. Vi hadde en bra bemanning avsatt til arrangementet. Denne planleggingen gav oss den nødvendige trygghet til å møte de vanskelighetene som kunne oppstå. Vi var forberedt på, og om nødvendig forsvare oss gjennom å anvende køller og spray. Vi var fast bestemt på å være tydelige og handlekraftige. Jeg er ikke i tvil om at våre gode forberedelser gjorde at vi løste problemene på arrangementet på en god måte. Vår tydelighet og fasthet gjorde at ungdommene skjønnte at det ikke nyttet å lage problemer. (Polititjenestemann Randesund)

Fra fritidsetaten meldes det om at politiet i denne perioden har kommet den i møte på en helt annen måte enn året før. Politiet har gjort to ting som har vært viktig for fritidsetat. Det ene er at de ut i fra en trusselvurdering og gjennom politilovens §7 har nektet navngitte ungdommer tidsbegrenset adgang til bestemte ungdomsarrangementer. Derved har presset minsket på de ansatte som ”står i døra” som kan vise til politiets beslutning.

⁸ Det betyr at de som opplever seg truet, blir fortalt at de aktuelle guttene neppe gjør alvor av sine trusler. De er først og fremst farlige i akutte konflikter.

Hvis de som er nektet adgang oppfører seg provoserende i døra eller utenfor, kommer politiet så raskt som mulig på prioritert utrykning.

I fjor måtte vi skrike for å bli hørt. Politiet var så trege. Vi måtte rope til hele verden – hallo! Det var stadige slosskamper. Vi var dødslitne.

Nå sender vi informasjon til leder av forebyggende om arrangementer. De legger det inn i loggen sin, og da skal det bare et lite pip fra oss før de kommer. Randesundpolitiet har støttet oss med det de hadde⁹. Nå har også politiet i byen kommet på banen. Nå er det politiet som nekter disse guttene adgang på våre arrangementer. Politiet har fortalt dem at de ikke har noe hos oss å gjøre, og gitt dem forbud mot å delta. Hvis de allikevel kommer, skal vi ringe politiet. Og da kommer de raskt. Det har vi erfart. (Leder fritid Randesund)

Politiet har gjort en trusselvurdering og nekter dem å delta på åpne ungdomsarrangementer. Da er det også mye enklere for fritidsklubblider å nekte. De uteansvarlige i politiet vet hvor det er åpne arrangementer, og de ringer og spør om vi trenger hjelp. De prioriterer dette. På grunn av problemene med denne ungdomsgruppa har politiet omrokkert sin bemanning slik at de starter tidligere på fredagene. De har mulighet til å være tilstede på klubbene våre, og de prioriterer utrykning til oss. Vi føler at politiet tar oss på alvor. (Leder fritid Sentrum)

Utover dette har en av mentorene blitt engasjert inn som fritidspersonale på bestemte tilstelninger både i sentrum og ute i Randesund – noe som også oppgis å ha en betydelig dempende effekt på enkelte (jf. kap. 6.2.1). Resultatet slik det oppleves fra de fritidsansatte i Sentrum og Randesund, er at situasjonen er svært mye bedre enn året før. Tryggheten og trivselen er økt betydelig for det store flertallet ungdommer som deltar på slike arrangementer og for de ansatte, oppgir de.

En annen effekt av at politiet har prioritert innsats mot vold, trusler og truende atferd på både offentlige og private tilstelninger, er at det tidligere omtalte ”svarte-per-spillet” mellom politi, barnevern og fritidsetat rundt de ville unge, har opphørt. Gjennom at politiet har tatt et så klart ansvar, er det ikke lenger noen foreventning om at barnevernet skal stille opp på fritidsarenaen.

Jeg har ikke spurt ungdommene som har hatt mentor og som har vært blant de som har blitt nektet adgang til ungdomsarrangementer om hvordan de direkte har opplevd dette. Men de har allikevel kommet inn på det i løpet av intervjuene. De oppgir at de føler seg overvåket av politiet, og at de har lite spillerom. De føler seg kontrollert og til dels plaget.

Politiet følger meg. De ser hva jeg gjør, og det synes jeg ikke noe om. I sommer skulle jeg til Søm [på et åpent ungdomsarrangement] for å ha det gøy. Da kom politiet. De snudde oss og sendte oss tilbake til byen. Politimannen var all right, og fortalte hvorfor. Det var for å unngå bråk, sa han. (En ungdom)

Politiet følger godt med på det vi gjør. Vi har forsøkt å snike oss inn på noe, men så har politiet lett etter oss. Masse politi. Hvis vi ikke gjør noe galt på ei tid, vil de kanskje slutte. (En annen ungdom)

⁹ Dette er ingen fullverdig politistasjon, men en liten politipost som kun åpent på hverdagene. Alle vakter på kveld, natt og i helgene organiseres og drives fra den sentrale politistasjonen i byen.

Jeg respekterer ikke politiet, fordi de respekterer ikke oss. De ransaker meg for den minste ting, men det har roet seg nå. (En tredje ungdom).

Disse korte sitatene fra ungdommene sier kanskje ikke så mye om hvordan de vurderer politiets framgangsmåte. Men de viser hvertfall at de føler seg kontrollert og overvåket, og at de nektes adgang til visse arrangementer.

Politiets anmeldelsesstatistikk viser også at åtte av de elleve guttene, har redusert sin kriminalitet i betydelig grad gjennom den tre og en halv måneds perioden til POP-prosjektet. De har nesten ikke begått nye kriminelle handlinger. Og da må det også bemerkes at politiet har hatt fokus på gruppa, og at et slikt fokus i seg selv kan føre til flere anmeldelser sammenlignet med en periode uten et slikt fokus. Syv av de åtte har samtidig deltatt i mentorprosjektet, og en har samtidig hatt en tett oppfølging av en miljøarbeider via Nær-omsorg sør.

4 Mentorprosjektet organisering og virksomhet - en beskrivelse

I dette kapitlet følger en beskrivelse av mentorprosjektets organisering, samt de viktigste arbeidsoppgaver og aktiviteter som mentorene har gjennomført med ungdommene. Derved kan den også sammenholdes med hva andre hjelpere og kontrollører (som barnevern, forebyggende politi etc) gjør og ikke gjør.

4.1 Mentorprosjektet – organisatoriske forutsetninger

4.1.1 Et innarbeidet samarbeidssystem

Kristiansand kommune har de siste 8-9 år drevet et systematisk kriminalitetsforebyggende arbeid. Det finnes et systematisk samarbeid mellom kommunens og politiets ledelse, på et ”koordineringsnivå” finnes ei ”krimgruppe” med fagsjefer som drøfter generelle problemstillinger, og på ”utførernivå” arbeider ei gruppe bestående av nærbyråkrater eller fotfolk som følger situasjonen på kriminalitetsfronten fortløpende og som også drøfter gruppedannelser og tidvis også enkeltindivider.

Sentralt i dette samarbeidssystemet har kommunen siden 1997 hatt en egen koordinatorstilling på rådmannskontoret. Veien til kommunens politiske ledelse (dvs. ordfører og varaordfører) er kort.

Dette tverretatlige arbeidet er beskrevet tidligere (Carlsson og Haaland 2004). En styrke ved dette arbeidet har vært en betydelig evne til å sette i verk nye tiltak. Nærheten til både politiets og kommunens ledelse, har gjort det relativt enkelt å få nye tiltak ”opp å stå”. I tillegg har også det kriminalitetsforebyggende arbeidet i Kristiansand hatt en ”høy stjerne” i enkelte departementer, slik at det nok har vært enklere for Kristiansand å få statlige FOU-midler til forebyggende prosjekter sammenlignet med de fleste andre kommuner.

I 2003 søkte kommunen UDI om midler til et prosjekt ”samarbeid og verdsetting” hvor en skulle forsøke å få til et samarbeid mellom kommune, politiet og innvandrernes organisasjoner i arbeidet med å forebygge kriminalitet. UDI har bevilget 1.050.000 kroner til arbeidet (for årene 2003-2006)¹⁰. Etter at Kriminalitetsforebyggende koordinator sommeren 2004 ble tipset om den danske Mentorordningen, ble dette tiltaket

¹⁰ Andre elementer i prosjektet utover mentorordningen og samarbeid med innvandrernes organisasjoner er: Møter med foreldrene (både formelle og uformelle møter) og radio Somalia. Midlene fra UDI har gått til lønn til prosjektleder for mentorprosjektet, lønn til mentorene, lønn til redaktør for radio Somalia og til møtegodtgjørelse/tapt arbeidsfortjeneste for enkelte deltakere i dialogen.

også innlemmet i prosjektet og finansiert med midlene fra UDI. I tilknytning til prosjektet ble det etablert en tverrfaglig arbeidsgruppe med representanter fra rådmannen, undervisningssektor, kultursektor, barnevernet, flyktningsjenesten, UDI Region Sør, Kristiansand politistasjon og Voksne for barn. Ressurspersoner fra de etniske minoritetsgruppene har vært viktige samarbeidspartnere.

Som vi skal komme tilbake senere er de fleste i målgruppen for mentorordningen fortsatt innlemmet i tiltak fra barnevernet. Det betyr at det ikke bør være noe i veien for at barnevernet senere tar de kostnadene som ble dekket gjennom forsøksmidler fra staten. Fordelen med slike forsøksmidler er at man kommer mye raskere til å prøve ut en slik ordning. En slipper å overbevise andre instanser på forhånd om at dette er en så god ordning at en bør prioritere ressurser på den. Dessuten slipper en evt. å nedprioritere noe annet for å få plass til noe nytt, noe som virker konfliktdepende i kommuneorganisasjonen.

4.1.2 Samarbeid med ”Voksne for barn”

Kristiansand kommune har i flere år samarbeidet med organisasjonen *Voksne for barn*¹¹ (Vfb) om utsatte ungdomsgrupper i byen. I årene 1996-2000 gjaldt dette etablering og drift av et nettverk for foreldre med barn i det nynazistiske ungdomsmiljøet i Kristiansand. I dette arbeidet spilte *distriktssekretæren* i Voksne for barn en nøkkelrolle. Hun ble gradvis trukket tettere inn i samarbeidet med Kristiansand kommune og det forebyggende politiet. På kort tid klarte hun å oppnå stor tillit hos foreldre med ungdommer i dette miljøet, og også hos ungdommene selv – i langt større grad enn ”apparatet” selv hadde klart. Trolig hadde dette sammenheng både med at Voksne for barn er en frivillig organisasjon som befinner seg på utsiden av det offentlige kontrollapparatet. Dessuten hadde det helt sikkert også sammenheng med personlige egenskaper hos distriktssekretæren.

I 1997 forsøkte Voksne for barn også å opprette en gruppe for foreldre med minoritetsbakgrunn som hadde ungdommer i et kriminelt og voldelige ungdomsmiljø. Her sto distriktssekretæren overfor så store problemer av språklig og kulturell art, at det viste seg å være ugjennomførlig. Det var vanskelig å få folk til å fungere i samme gruppe når enkelte hadde et svært dårlig språklig funksjonsnivå på norsk. Dessuten var det problemer med å ha menn og kvinner i samme gruppe. På den annen siden opparbeidet distriktssekretæren seg viktig erfaring i hvordan en skal forholde seg til foreldre med minoritetsbakgrunn. Blant annet erfarte hun at en må bruke mye tid på å etablere tillit, og en må derfor også møte dem på deres egne arenaer. Å innkalle til et møte på et kontor, skaper lite tillit eller grobunn for at foreldrene snakker åpent ut om sine problemer. De er ikke sosialisert til vår form for snakkekultur.

I 2003 spilte distriktssekretæren en viktig rolle, sammen med den kriminalitetsforebyggende koordinatoren og politiet, i arbeidet med å få kontakt med de største etniske organisasjonene i byen for å få dem engasjert i arbeidet med å forebygge ungdomskriminalitet. I løpet av en seks-sju år hadde hun således opparbeidet seg mye erfaring i hvordan en skal tilnærme seg foreldre med en annen kulturell og språklig bakgrunn enn norsk.

Både gjennom sin personlige erfaring i å arbeide opp mot foreldre, og gjennom sin organisatoriske plassering på utsiden av det offentlige hjelpe- og kontrollapparatet,

¹¹ Voksne for Barn er en ideell medlemsorganisasjon som arbeider for barn og unges psykiske helse.

vurderte sentrale aktører i Kristiansand kommune det som svært fordelaktig legge koordinerings- og oppfølgingsansvaret for mentorprosjektet til distriktssekretæren for Voksne for barn. Et slikt oppfølgingsarbeid ble stipulert til 1/5 stilling – noe som senere viste seg å være altfor lite. Som vi skal komme tilbake til, har hun utført et viktig arbeid, og utviklet en særegen oppfølgingsrolle. I fortsettelsen kommer vi til å bruke begrepet ”mentor-mor” om henne. Dette for å understreke at hun har tatt på seg noen viktige omsorgsoppgaver både overfor mentorene og ungdommene.

4.2 Rekruttering av mentorer

Gjennom arbeidet med å mobilisere de etniske gruppene i Kristiansand i arbeidet overfor ungdomskriminaliteten i byen, kom både den kriminalitetsforebyggende koordinator og Vfb’s distriktssekretær i kontakt med flere engasjerte personer fra de største etniske gruppene i Kristiansand. De fikk på denne måten også kjennskap til personer som kunne passe som mentorer. Spesielt en ung mann i tyve-årene med ex-jugoslavisk bakgrunn pekte seg ut. Han hadde deltatt på flere møter med kommunen hvor han hadde vist et stort engasjement. Engasjementet var så stort at enkelte i fagfolk og ledere i kommunen også var skeptisk til om han kunne fungere som mentor. Noen var nok også skeptiske til hans fysiske framtoning – han var velbygd og bar klare tegn på å ha ”pumpet mye jern”, bar gullkjede og kjørte Mercedes. Han arbeidet dessuten som vakt på et utested. For noen framsto han åpenbart som personifiseringen av den macho-kultur som en nettopp skulle forsøke å trekke ungdommene ut av.

Denne unge mannen ble til tross for en god del skepsis, rekruttert inn som mentor. Han fortalte på sin side noen av sine venner og bekjentskaper om mentorordningen. På denne måten meldte det seg tre unge menn til i alderen 23-31 år som også kunne ønske å være mentor for en ”vill” ungdom. De hadde hhv. bakgrunn fra Irak, Filippinene og Chile. Alle snakker flytende norsk. De hadde sivile jobber som tømrer, bilmekaniker og en som datakonsulent (i tillegg til at han var musiker). To av disse tre unge mennene arbeidet også som vakter på et utested i en bistilling. De var og store og velbygde og hadde også åpenbart ”pumpet en del jern”. Den tredje var også veltrent, innen asiatiske kampsport.

Felles for de fire unge mentorene er at de alle utstråler en viss kroppslig autoritet. Ingen av dem har noe negativt på sitt rulleblad.

Den femte mentoren skiller seg ut fra disse. Dette er en voksen og velutdannet somalisk mann på 43 år som arbeider som lærer på mottaksskolen for flyktninger. Han er verken spesielt stor eller velbygd, men utstråler en annen form for autoritet – i form av ro og verdighet.

Ni av mentorforholdene i Kristiansand har vært fordelt på disse fem personene. I tillegg kommer et mentorforhold som har vært organisert noe på siden av dette – av noen helt spesielle årsaker. Også dette ”spesialtilfellet” har fått oppfølging fra ”mentor-mor”.

De fem mentorene er samstemte på at de gikk inn i en slik mentorrolle fordi de hadde et engasjement. De ønsket å hjelpe ungdommer med flyktningbakgrunn inn i det norske samfunnet, og vekk fra å gjøre ”dumme ting” som både ødela for dem selv, men som også bidrar til å stemple både enkelte etniske grupper spesielt og alle innvandrere og flyktninger generelt.

4.3 Organisering og økonomi

Det er Voksne for barn som har hatt arbeidsgiveransvaret for mentorene fram til 31/12 - 2005. Fra 1/1-2006 er dette overført til en privat stiftelse som drives av mentor-mor. For å gjøre administrasjonen av prosjektet enklest mulig, har mentorene fått utbetalt 150 kr. "flatt" pr. time – noe som er rundt 50% bedre betalt enn det kommunalt lønnede støttekontakter får. Derved slipper en unna kompliserte timelister med ulike satser for dag, kvelds, natt- og helgearbeid.

Mentorene har fått faglig veiledning fra en erfaren psykolog i Kristiansand og fra to ansatte i Kirkens Ungdomsprosjekt en gang i måneden.

Mentorperioden for den enkelte ungdom var i utgangspunktet tenkt å være på 2 x 3 måneder. I de første tre månedene med inntil 50 timer kontakt pr. mnd., med en nedtrapping til 25 timer i måneden i den siste tre-måneders perioden. I praksis har seks av mentorforholdene vart i 8-11 måneder. Et opphørte etter noen uker fordi ungdommen ble utvist fra landet, et opphørte etter knappe fire måneder fordi gutten trakk seg fra opplegget, og to er i skrivende stund ennå ikke gått utover de første tre-fire månedene. Tilsammen er det i prosjektet gjennomført 72 mentormånedsverk fordelt på 10 gutter i 2004 og 2005.

Regnskapet for hele prosjektet Samarbeid og verdsetting viser et forbruk på 294.630 kr. i 2004 (dvs. for høsthalvåret) og 591.714 for 2005 – til sammen 887.344. Av dette har 667.000 kroner gått med til selve mentorprosjektet (lønn til mentorer, mentormor og assistent, til aktiviteter og veiledning)¹². Fordelt på 72 månedsverk innebærer det at mentorordningen i gjennomsnitt har kostet 9264 pr. måned pr. ungdom. For en 8-11 måneders lang mentorperiode beløper kostnaden seg til mellom 74000 til 102.000 kroner pr. ungdom.

Et etisk problem med denne type tidsavgrenset bistand er at en relasjon som er bygget opp over måneder, plutselig kan kuttes over når den formelle mentorperioden er over og mentor ikke lenger får lønn for å hjelpe den aktuelle ungdommen. Alle ungdommene forteller at de fortsatt har kontakt med mentorene, også etter at mentorperioden er over. De ringes eller sender SMS, og de møtes regelmessig for å spise pizza, gå på kino eller de møtes på treningsstudioet eller på idrettsarrangementer. Og de treffer hverandre sporadisk i byen. I tillegg har de kontakt med mentor-mor som lenge etter at de har avsluttet mentorperioden fortsatt ringer eller sender SMS og spør hvordan det går.

Det er ikke en relasjon som brått blir revet over.

4.4 Aktiviteter

Mentorordningen i Kristiansand har en del til felles med en støttekontaktordning. Forskjellen er at mentorene har mye mer tid med sine ungdommer – opp til 12 timer i uka. Uten å ha spesifikk kjennskap til vanlig støttekontaktvirksomhet, regner jeg med at det er store variasjoner over hva som gjøres i et støttekontaktforhold. Relasjonen gir rom for mange ulike typer aktiviteter, ulik grad og type av kontakt med foresatte og familie etc. Slik er det også med mentorforholdet. Hva det består i, er lite spesifisert verken i skriftlig form, eller gjennom tradisjoner. Det betyr at innholdet i mentorrelasjonen må

¹² I 2004 ble ca. 100.000 brukt på andre tiltak i prosjektet og i 2005 ca. 120.000 kr. (bl.a. lønn til Radio Somalia, møtegodtgjørelser og bruk av en av mentorene som vakt i fritidsklubb).

utvikles i et samspill mellom mentor og ungdom, og i noen grad også med ungdommens foreldre og ”mentor-mor”.

En betydelig del av den tiden som mentorene og ungdommene har hatt sammen har vært brukt til aktiviteter og samvær.

4.4.1 Trening

Den mest tidkrevende aktiviteten som mentorer og ungdom har gjort sammen, er fysisk trening. Tre av de fem mentorene som også har arbeidet som dørvakter på byen, har i flere år drevet med vekttrening i byens helsestudioer. Mentorene har deretter trukket guttene inn i aktiviteter som de selv har behersket – inn i sin verden. Samtidig er dette en aktivitet som matcher noen av guttenes verdier – det å være sterk og ”det å være mann”. Mentorene har automatisk en stor autoritet gjennom sin kunnskap om trening, gjennom den kroppslige kapital som de kan vise i form av stor brystkasse og kraftige overarmer, og gjennom det de presterer med vektstanga. De opptrer som forbilder for guttene.

En fjerde av mentorene forsøkte å få ”sin ungdom” interessert i en asiatisk kampsport. Dette appellerte tilsynelatende ikke for gutten. Han ville også trene styrke slik som de andre vennene. Da begynte også mentoren å drive styrketrening sammen med ham – for fortsatt å ha god kontakt gjennom aktiviteten. Det er kun en av de fem mentorene som ikke trener fast.

Et par av guttene har og blitt støttet opp til å satse på organisert ballspill – hvor de bedriver organisert trening flere ganger i uka. Et par av mentorene følger også opp denne aktiviteten – i tillegg til ”mentor-mor”.

For flere av guttene har disse aktivitetene blitt gjennomført flere ganger i uka, og flere timer hver gang. Dette er desidert den mest ”time-consuming” aktiviteten som er bedrevet.

4.4.2 Mat, turer og andre mindre faste aktiviteter

Mentorene og ungdommene har brukt en god del tid på å gå på kino, eller guttene har vært hjemme hos mentor og sett på film. Andre aktiviteter av mer sporadisk art har vært å spille bowling eller dra på kjøretur i omegnen.

Mens treninger og sportsarrangementer ofte er knyttet til et møte på et fastsatt klokkeslett, har ofte kino, spising og andre uformelle aktiviteter, blitt avtalt der og da – for eksempel ved at mentor har møtt en eller flere av guttene sammen i byen. Det har vært vanlig at mentor da ikke bare tar med seg den han er mentor for, men alle guttene (ofte tre-fire) som tilfeldigvis er sammen der og da. En av mentorene har og bedt flere av guttene (sammen) hjem på middag og fest. Dette var nytt for dem. I den grad de tidligere hadde deltatt på fester, hadde de trengt seg inn.

Noen av guttene har og vært med på mer eksepsjonelle aktiviteter. En fikk en flytur rundt Kristiansand som belønning av mentor for å ha oppført seg pent i en gitt periode.

Et par av mentorene har brukt mye tid på å hjelpe ”sine” gutter med skolearbeid. Dette gjelder særlig den ene mentoren som har lærerbakgrunn.

4.5 Aktiviteter + prat

Aktivitetene er et mål i seg selv. De fysiske aktivitetene stimulerer mestring, glede over å få en sterk kropp noe som gir selvtillit, en blir sliten og får en god følelse etterpå, det gir glede over samværet med mentor og andre ungdommer. Noen aktiviteter gir spesielt gode muligheter for en samtale. Dette gjelder særlig kafébesøk, gåturer eller bilturer. Andre aktiviteter kan gi rom for samtale i forkant eller etterkant – som for eksempel i bilen hjem fra ei treningsøkt. Alle guttene rapporterer om at de har snakket mye med mentor. Og de har snakket om ting som de i liten grad har snakket om hjemme, eller med andre hjelpere i systemet som de ikke har blitt ordentlig kjent med. Her er en oversikt over temaer som guttene og mentorene oppgir at de har snakket om.

4.5.1 Samtaler om kriminaliteten og konsekvensene

Både guttene selv og mentorene forteller at de snakker mye om kriminaliteten, og om hvilke konsekvenser det kan få for den enkelte. Her er en oversikt over hva de har rapportert. (Alle guttene og mentorene er gjengitt nedenunder):

Vi har snakket om kriminaliteten og det som er bra og det som ikke er så bra. (Gutt)

Jeg har fortalt ham hva som er riktig og galt i Norge, og han har hørt på meg. Dette har vi snakket mye om. (Mentor)

Vi snakker om det som *har* skjedd. (Gutt)

Han har fortalt om vennenes kriminalitet. I begynnelsen sa han lite, men han har blitt mer åpen etter hvert (Mentor)

Jeg har tenkt over det han har sagt, og sluttet å gå med de gale vennene. Jeg hadde ikke gjort det hvis han ikke hadde sagt det. Jeg er en person som hører på de eldre. Jeg har respekt for dem. (Gutt)

Han har hjulpet meg til å takle temperamentet. Forklart at det ikke nytter å ta igjen. (Gutt)

Han har fortalt at han har stjålet. Og han angrer etterpå. Han tar tatt noen smykker, og forteller at det var fordi det ga spenning. (Mentor)

Han sa – hver gang vi var sammen – ikke finn på noe tull. Da blir det vanskelig å få lappen, gå på skole eller få jobb. (Gutt)

I den perioden han gjorde mye kriminalitet, fortalte han at han røyket hasj og drakk alkohol. Han fortalte at han gjorde det for å bli integrert. (Mentor)

Jeg forteller at du blir kastet ut av Norge hvis du ikke skjerper deg. (Mentor)

Han tipset meg om å holde meg borte fra de som sloss, doper seg og gjør kriminalitet. (Gutt)

Mentor sier at jeg ødelegger for alle andre fra samme land som bor i Norge. (Gutt)

Jeg sier til guttene – hadde jeg vært norsk, hadde jeg vært rasist jeg og. De er så provoserende mot andre. Jeg forklarer dem at de skaper rasister. (Mentor)

Jeg har fortalt alt til [mentor]. Jeg har vært helt ærlig mot ham, unntatt et par småting i begynnelsen som at jeg røykte hasj.” ”Jeg følte at barnevernet ikke hadde behov for å vite om mitt liv.” ”Jeg ga blaffen i barnevernet og blaffen i mor og far. (Gutt)

Vi har pratet om kriminaliteten og at jeg må slutte med det. (Gutt)

Han har gitt råd om hva som er best for meg – at jeg skal gjøre det jeg har lyst til, og ikke det de andre har lyst til. (Gutt)

Vi har pratet om at kriminaliteten ikke er bra for meg, og at det kan ødelegge fremtiden. (Gutt)

Guttene og mentorene korte gjengivelser av hva de har snakket om skjuler helt sikkert mye av det som ble sagt i slike samtaler. Og en får heller ikke noe innblikk i hvilken setting eller sammenheng det er sagt i. Det er neppe slik at mentorene står med hevet pekefinger og formaner dem hele tiden. En må anta at formaninger inngår i en naturlig samtale. Samtalesituasjonen er klart forskjellig den de ellers har vært vant med i møte med det øvrige hjelpeapparatet hvor samtale avgrenset til en formell setting, på en fremmed arena og hvor guttene skal prate om sin situasjon i løpet av en fastsatt tidsperiode. Alle guttene oppgir at de er åpne i forhold til mentorene. De har tillit til dem og kan fortelle dem ting som de ikke forteller til foreldre eller barnevernet. Som vi skal komme tilbake til i kap. 4.6. bidrar også mentorene til å åpne opp for slike samtaler fordi de vet så mye allerede, og guttene vet at mentorene vet.

Guttene forteller at de hører på hva mentor sier fordi de stoler på han. Dette er selvsagt ikke ensbetydende med at mentors formaninger eller råd faktisk følges. Det betyr at guttene hvertfall får noen alternative perspektiver på det de snakker om seg i mellom i ungdomsgruppen.

4.5.2 I prinsippet snakker en om alt

Det uformelle samværet og aktivitetene er uformelle settinger uten en fastsatt dagsorden. I prinsippet kan en snakke om det meste, ikke bare om kriminaliteten.

Vi har snakket om de problemer jeg har. (Gutt).

Han forteller at han har grått mye fordi han blir banket av far. Synes at far bestemmer for mye og at han ikke får være ungdom. (Mentor)

Vi snakker om situasjonen i hjemlandet. (Gutt)

Han sa jeg må gå på skole for å få et godt liv og familie etter hvert. Jeg har lyst til å bli som [mentor] og få ungdom ut av drittmiljø. (Gutt)

Vi har snakket mye om skolen. Jeg vil bli ingeniør – jeg vil bli leder for de som snekrer. Da må jeg ha god oppførsel og orden på skolen. (Gutt)

Jeg kan snakke med ham om nesten alt. Jeg har fortalt ham ting jeg ikke har fortalt hjemme. (Gutt)

Han gir råd. Han skjønner hva jeg mener. Vi forstår hverandre inni oss. Vi er nesten samme kultur. (Gutt)

Jeg kan si til [mentor og mentor-mor] det jeg ikke kan si til barnevernet om det jeg gjør og føler. Jeg har ikke tillit til barnevernet. (Gutt)

I begynnelsen var han omtrentlig på tid, han kom alltid for sent. Han trodde kanskje at han bestemte, men så sa jeg klart og tydelig i fra. Han er mer presis nå. Han er en pålitelig og grei gutt. (Mentor)

Vi har snakket om skole, om jenter, om fremtiden. Han har lyst til å bli arkitekt. (Mentor)

Jeg tror jeg har fått økt selvtilliten hans. Han våger litt mer, og tør bli kjent med andre. Før var han stille og forknytt, og de andre "brukte han". Har fått ham til å innse at dette tjener han ikke på. (Mentor)

Vi har snakket om sex. (Mentor)

I tilknytning til aktiviteter eller mer sosialt samvær er det en stor spennvidde i de temaer som kan tas opp. En kan ta opp "alt" og "ingenting". Ungdommen har ofte mange spørsmål de ønsker svar på – og som de ikke i tilfredsstillende grad kan få svar på hos egne foreldre, venner eller som er for private å ta opp med hjelpere som de ikke kjenner eller stoler på. Som regel bruker mentor sin hverdagskunnskap og sunne fornuft i samtalene. De forsøker å svare etter beste evne på temaer rundt seksualitet, forholdet til foreldrene, de forsøker å realitetsorientere ungdommene ift. utdanning eller arbeid. Svarene har ikke gått gjennom noe profesjonelt vurderingsfilter.

I enkelte tilfeller bringer samtalene også på banen problemer, ønsker eller behov som mentor ikke kan løse eller etterkomme gjennom en samtale. Den videre oppfølging av slike saksforhold tas ofte opp med "Mentor-mor" som vet hvordan en kan kontakte andre hjelpere eller ressurspersoner.

4.5.3 Samtaler med foreldrene

Mentorene har også hatt kontakt med foreldrene – noen mer enn andre.

Denne kontakten har delvis vært knyttet til mer praktisk rettet virksomhet – hvor mentor har hjulpet familien med et praktisk problem som å formattere PC eller installere internett eller et annet program. Et par av mentorene er svært datakyndige. Denne type hjelp har igjen åpnet opp for mer kontakt med de foresatte. I et tilfelle har mentor kjent familien i lang tid, slik at det har vært naturlig å snakke mye med foreldrene, og særlig far.

En av mentorene har snakket mye med en av fedrene, som er relativt nyankommet som flyktning til Norge, om hvordan ting fungerer i Norge, om "systemet" her, og om hvordan han selv har lyktes som flyktning i Norge.

En har tatt med far på kjøretur i omegnen, hvor kjøreturen har vært anledning til å drøfte hva en skal gjøre i forhold til sønnen.

I to tilfeller rapporterer mentorene om at de har forhandlet med far om hvilke grenser som er rimelig å sette for en ungdom i forhold til innetider og annen aktivitet. I disse tilfellene var problemet at far hadde forsøkt å sette så strenge grenser at de åpenbart var urimelige, og de skapte da også store konflikter i hjemmet.

4.6 Oppfølging og kontroll på kvelds- og nattestid.

Gjennom den praten som ofte er knyttet til aktivitetene, eller i forbindelse med mer rolig samværsformer, har mentorene fått vite mye om ungdommenes problemer, deres ønsker og om deres kriminalitet. I noen grad formidles også slik informasjon når flere av ungdommene er sammen.

Jeg er opptatt av dem. Jeg møter dem ofte på gata. Da er de ofte sultne. Da lokker jeg dem med mat. Alle bruker makt mot dem, du bør heller bruke psykologi. Når de får mat, prater de villig vekk. (Mentor)

Siden tre av mentorene tidvis arbeider som dørvakter på fredags- og lørdagskveldene, ser og hører de mye om hva som skjer gjennom egne observasjoner utenfor utstedet. De ser hvem som "går sammen" akkurat den kvelden. De hører fra gjester på vei inn, eller ungdommer som kommer bortom om noe "er i gjære". De får kunnskap om ansamlinger av ungdom andre steder i byen, om hvor det er privatfester eller halvoffentlige fester. De får tidvis også vite om det er noen stående konflikter og om "noen som skal ta noen".

Når de ikke er på vakt, er de selv ofte brukere av byen. I egenskap av "ung voksen" som bruker byen, beveger de seg gjennom det offentlige byrommet. Dette rommet er klart avgrenset og relativt oversiktlig. Ofte treffer de på den de er mentor for, sammen med vedkommendes venner, på Markens eller et annet sted i Kvadraturen. De ser hvem som er sammen, hvem som er ruset, de ser hva slags sinnstemning guttene er i.

Den kunnskapen de får om "hva som skjer i byen", kan de igjen bruke i samtalene når de møter guttene. Mentorene vet mye om guttenes liv på byen, og fordi de vet mye, er de i stand til å få vite enda mer. De vet hva de skal spørre om. Og siden ungdommene vet at mentorene allerede vet mye, er det ikke så truende å fortelle litt til, og kanskje enda litt til.

Etter som tilliten mellom mentorene og guttene har utviklet seg, melder også guttene ofte gjennom SMS eller telefonsamtaler om hva som er på gang.

Utover dette er også disse tre "dørvakt-mentorene" personlige venner. De er også gamle venner med den fjerde som ikke er dørvakt, og de har fått et godt forhold til den femte mentoren. De formidler derfor også mye informasjon enten via telefonsamtaler eller SMS om guttenes gjøren og laden, hvem som er sammen med hvem etc.

Mentorene har kunnskap om ungdommens "byliv" som skiller seg klart fra hva foreldre eller andre hjelpere/kontrollører vet. Ungdommene har gitt lite informasjon om sitt egenregisserte liv i byen til disse. De har vært i stand til å unndra seg den uformelle kontroll fra foreldre eller andre voksne. De har kunnet skaffe seg et betydelig frihetsrom og leve et liv preget av rusbruk (herunder alkohol), omgang med damer, de har uten innblanding fra kjente kunnet utspille sin maskulinitet og slosskompetanse på Markens gate. Mentorens oppfølging har gitt seg uttrykk i flere typer inngripen:

Avledning

Ved flere anledninger har mentorene forsøkt å avlede guttene fra å stå å kjede seg på Markens, hvor de gjerne vil få "noe til å skje". En måte å få noe til å skje på, har vært å provosere fram en slosskamp eller de har slått ned en forbigående ungdom uten forvarsel. En type avledning som har vært brukt flere ganger, har vært å ta flere av dem med på kino, gjerne på seneste kveldsforestilling på fredag eller lørdag. Et alternativ har vært at de blir bedt med hjem til mentor for å se film. Da har det som regel blitt til at flere av guttene har vært med sammen. Mentoren for den enkelte gutt, kjenner også de andre

guttene i gruppa. Og de er så sammensveiset at det er vanskelig å løsrive en eller to fra de andre.

Oppsøke privatfester, halvoffentlige fester eller situasjoner som lett kan utløse voldshandlinger

En arena hvor de involverte guttene ofte har kommet opp i bråk, har vært på privatfester, halvoffentlige fester og på åpne fritidsarrangementer. Som regel har de ikke vært invitert, men de har enten sluppet inn, eller de har truet seg inn. I mange tilfeller har dette resultert i slossing og voldshandlinger.

Mentorene har ved flere anledninger oppsøkt slike fester for å sjekke. Her er noen eksempler i stikkords form hentet fra intervjuene med mentorene:

- hentet ham [15 år gammel gutt] ved 24 tiden fordi det var noe bråk på gang. Kjørte ham hjem
- beslaglagt og helt ut alkohol som gutten [15 år] har hatt med på fest
- sjekker om festen er grei. Hvis ikke tar jeg ham med tilbake til byen
- jeg oppsøkte fester flere steder for å sjekke at ting er all right. Hvis ikke henter jeg ham ut av festen
- jeg stiller opp hvis det går rykter om at noe kan skje

De intervjuede guttene oppgir at de godtar at mentor stikker innom og sjekker at alt er ok, og de aksepterer til og med å bli tatt ut av situasjonen hvis den synes anspent.

Jeg lager ikke bråk hvis NN er der, fordi jeg respekterer han. Jeg vil vise ham at det halve året med han ikke har gått i dass. Det er jo en kontroll, men du føler at han vil vårt beste. (Én gutt).

QQ har tatt meg ut av situasjonen når det skjer noe. Det er helt greit. (En annen gutt)

XX har passet på meg på fest, sett om festen er ok. Før synes jeg at det var kontroll, men nå synes jeg det er greitt. (En tredje gutt)

Kontroll er greit, når du føler at han vil hjelpe deg (En fjerde gutt)

En oppfølging som ikke er helt ufarlig

Guttene forteller at de ikke har reagert spesielt negativt på at mentor har fulgt dem opp og grepet inn i enkelte situasjoner.

Men å gripe inn i situasjoner hvor gutter som er med i mentorordningen er involvert, kan være farlig av andre grunner. Enkelte situasjoner involverer også gutter som ikke har et nært og innarbeidet forhold til mentor.

I ett konkret tilfelle endte mentors inngripen med en fysisk skade. I dette tilfellet ble mentor oppringt av "mentor-mor" en fredags kveld. Hun hadde hørt rykter om at det brygget opp til en slosskamp i byen. Mentor hadde valget mellom å ringe guttene og be dem holde seg vekk, eller han kunne oppsøke situasjonen. Siden han bor i sentrum valgte han å oppsøke guttene. De var da utenfor et ungdomsdiskotek, som ble arrangert som et alkoholfritt tilbud for ungdom på et kjent utested i byen. Der var flere i den kjente ungdomsgruppa som tidvis har gjort mye ut av seg i sentrum av byen, både gutter som var med i mentorordningen og som hadde valgt ikke å delta i den. Eier av utestedet, også han

en person med flyktningbakgrunn, ville ikke slippe guttene inn. De var svartelistet på grunn av tidligere bråk som de hadde laget.

Da begynte det å bli alvorlig. Det kom flere gutter til for hjelpe YY og ZZ som ville ta han som eier stedet. Da gikk jeg mellom for å roe ned situasjonen. Jeg dyttet YY og ZZ vekk. Så slo YY meg på kinnet. Det gjør du ikke igjen sa jeg. Så gjorde han det. Så kom en annen bakfra og holdt begge armene mine. Så slo YY meg i magen. Da måtte jeg forsvare meg. Så kom broren min som er vakt på dette stedet ut – han hadde vært inne da dette startet. Så slo vi to mot flere ungdommer.

Alle i byen kjenner bror min og meg, og vet at vi ikke er ute etter å slo. Men her måtte vi forsvare oss. Jeg fikk først to slag uten å ta igjen.
(Mentor)

Enden på slosskampen var at mentor fikk et slag fra siden som brakk nesa, og ”flyttet den” sideveis. I et øyeblikk mistet han bevisstheten. Han sier at han og broren fikk slått godt fra seg, men at de møtte en antallsmessig overmakt på flere ungdommer. Han så ikke nøyaktig hvem som slo det avgjørende slaget, men kjente godt til de som var mest aktive. Samtidig er han sikker på at ingen av de som hadde mentorer gikk aktivt inn i slosskampen. De mest aktive var de tre som har vært kjent som de mest toneangivende i ungdomsgruppa, og som ikke har villet ha noe med mentorordningen å gjøre.

Etter slosskampen fikk mentor ringt inn en drapstrussel fra en av guttene. Hvis han anmeldte saken ville han eller broren bli drept.

Politiet fikk rettens kjennelse til å varetektsfengsle de involverte ungdommene i fire uker etter dette overfallet, men de måtte løslates på grunn av manglende fengselsplass. Med utgangspunkt i drapstrusselen mot mentor, ble han utstyrt med voldsalarm av politiet. Politiet har tatt ut offentlig påtale mot de tre guttene, for at mentor ikke skal ta denne belastningen selv.

Mentor har vært sykemeldt i et par måneder på grunn av skaden i ansiktet som ikke er leget. Han ble operert i januar 2006.

Drapstrusselen mot mentor og bror hans er senere trukket tilbake med en beklagelse fra den som utstedte den.

4.7 Hjelp og kontroll i et samspill

Alle de åtte intervjuede guttene peker på at de har fått en betydelig tillit til sin mentor. De sier at de kan snakke med han om det meste, og langt mer enn det de kan med foreldre eller barnevernet. Guttene har levd et liv hvor de har brutt med mange av de normer de har fått innprentet hjemme. De har til dels klart å utmanøvrere foreldrene og foreldrekontrollen, og klart å opparbeide seg et egen-regissert frirom hvor foreldrene har hatt små muligheter til å vite om eller kontrollere hva de gjør. Foreldrene har mistet grepet i et uoversiktlig samfunn hvor de har strevet med språket. Tre av de åtte har også bodd hos en enslig mor som har hatt lite å stille opp mot en bråvoksen tenåring.

Mens foreldrene har mistet grepet, har barnevernet i liten grad kommet i inngrep med ungdommene. Ungdommene har lite til overs for barnevernet. For guttene er barnevernet ensbetydende med den kuratoren som de møter i en tidsavgrenset samtale på et kontor, som spør om hvorfor de gjør som de gjør, og som prøver å formane dem til å slutte. Barnevernet oppleves som en instans som forsøker å kontrollere dem, og som har

maktmidler i form av tvungen institusjonsplassering i bakhånd. Det er barnevernets kontrollside guttene møter og har et inntrykk av. De møter en person som de ikke blir kjent med, som de i liten grad får tillit til, og som de også gir lite relevant informasjon.

Det er annerledes med mentorene. Dette er jo også et tiltak som er iverksatt av "systemet", men mentorene betraktes ikke som representanter for systemet. De framtrer langt tydeligere som enkeltpersoner. Gjennom aktivitetene blir de kjent med ungdommene. De gir av seg selv. De viser en interesse og omsorg for guttene. De stiller opp på ulike arenaer, og på de tidspunkter som er viktige for guttene. De har en fleksibilitet og rytme i sitt arbeid, som langt på vei er tilpasset guttenes liv. De kan tilby aktiviteter når guttene kjeder seg, eller invitere dem på pizza ute eller hjemme hvis de er sultne. De viser derfor på en helt annen måte enn de fleste behandlere eller hjelpere som de tidligere har møtt; at de bryr seg om guttene. Alle guttene peker på det: Mentorene oppleves ikke å gjøre dette primært for penger, men "fordi de bryr seg om meg". Dette inntrykket forsterkes ved at alle mentorene har opprettholdt kontakten etter at den betalte mentorperioden er over.

Han har ikke vært som en mentor, men som en venn. Det er ikke som med barnevernet som driter i oss etter klokka 16. Han kunne ringe midt på natta og spørre om vi deltok på noe.

Ved at mentorene har stilt opp – og virkelig vist at de bryr seg, har guttene også godtatt at de setter grenser. De har akseptert at mentor har oppsøkt halvoffentlige fester eller privatfester hvor guttene har deltatt, hvor de har vært ruset, og hvor de enten har vært involvert i bråk, eller hvor det har vært en sjanse for at de blir involvert i bråk. De har og akseptert å bli fratatt flaske med alkohol og bli kjørt hjem.

Gutter som har vært i opposisjon til skole, barnevern og politiet, har langt på vei akseptert den situasjonelle inngripen som mentorene har gjort. Det betyr ikke at de nødvendigvis har internalisert de formaninger og grenser som mentoren har forsøkt å overtale dem til å overholde, men de godtar mentorenes inngripen i bestemte situasjoner. Og de har akseptert og satt pris på at mentorene tar dem med på aktiviteter som kan konkurrere med det å opptre provoserende på Markenes for å få litt action, eller oppsøke en fest hvor de ikke er bedt.

Mentorene har utført en detaljert og uformell situasjonell kontroll – som har supplert den formelle kontrollen som politiet samtidig har utsatt guttene for – gjennom sitt "POP-prosjekt". Utfordringen er selvsagt å generalisere den positive atferden – slik at de holder seg unna denne type "fristende situasjoner" også etter at mentorforholdet er over.

5 Prosjektleder og ”mentor-mor”: Omsorg, hjelp og kontroll

5.1 En mentor-mor med en mentor-mor assistent

Mentorordningen i Kristiansand er ikke bare en relasjon mellom en mannlig mentor og den enkelte ungdom. Like viktig er relasjonen som prosjektleder har både til de enkelte ungdommene og til mentorene. I overskriften har jeg brukt ordet ”mentor-mor”. Som tidligere nevnt er dette gjort for å signalisere at det ikke er en tradisjonell prosjektleder, men en koordinator som ivaretar en rekke omsorgsoppgaver både i forhold til mentorene og de enkelte ungdommene. Uten mentor-mor hadde dette blitt et annerledes arbeid. Derfor er det viktig å presentere hennes rolle.

Mentor-mor har, som tidligere nevnt, i ca. 10 år arbeidet i en deltidsstilling med utsatte ungdommer og deres foreldre i Kristiansand. Hun har i tillegg en fast jobb i ca. halv stilling som ”personalsjef og alt-mulig-dame” i en bedrift i anleggsbransjen som hennes mann driver. På 1980-tallet arbeidet hun i en stor industribedrift i byen. Ansettelsesforholdet i familiebedriften bidrar til å gi henne stor fleksibilitet. Hvis det skjer noe med en av de ungdommer hun arbeider med, er hun temmelig fri til å legge andre arbeidsoppgaver til side.

I tillegg understreker hun at over tyve års erfaring fra arbeid i næringslivet har fremmet en viss handlingsdyktighet. Det er viktig å ”få ting unna”. Både andre informanter i kommunen som er intervjuet, mentorer og ungdommer bekrefter ”at hun gjør ting – hun ordner opp”. Hun tar sakene mens de er ferske. Og dette er neppe noen ulempe i arbeid med ungdommer som har en kort tidshorisont og hvor det hele tiden skjer noe.

Siden mai 2005 har mentor-mor også fått en assistent som arbeider deltid med å følge opp enkelte av ungdommene. Også hun med lang erfaring fra næringslivet og vant med å få ting unna. I tillegg har hun en helt fersk sosialfaglig profesjonsutdanning. Hun beskriver sin rolle som ”prosjektets mas”. Hennes rolle er å pushe på ulike offentlige tjenester som ungdommene er avhengig av.

De to kvinnene fyller til sammen rundt en halv stilling, hvorav det absolutt meste utføres av mentor-mor. Dette arbeidet kjennetegnes av stor fleksibilitet. De arbeider mest når det er noe ”som må gjøres eller ordnes” i forhold til ungdommene eller mentorene. Dette kan godt være på kveldstid, i helgene og endog på nattestid. De bruker ikke tid på aktiviteter med ungdommene. Det tar er det mentorene som tar seg av. De trår til når det er noe som må ordnes, og de følger opp mentorer, ungdommer og deres familier i faser som er vanskelige eller kritiske. Dette betyr at de går inn i en lang rekke type oppgaver – på de tidspunkter hvor det er aktuelt.

5.2 En fleksibel og improviserende arbeidsform tilpasset gutter det skjer mye rundt

Det er ikke lett å systematisere og beskrive hva mentor-mor gjør. Hun gjør mye forskjellig – og det er trolig svært forskjellig fra det de profesjonelle og spesialiserte hjelpere i forebyggingsapparatet ellers bedriver. Før vi går inn på noen hovedområder i hennes arbeid, skal vi eksemplifisere arbeidsformen gjennom en logg fra ei uke i januar 2006.

Onsdag 11/1-06

Hatt kontakt med NN's forsvarer på telefonen. Vært hjemme hos NN på kvelden og snakket med ham.

Etter skoletid: Snakket med AA og BB om lønna de har fått der hvor de har fått kveldsjobb. Den er ikke tilfredsstillende.

Torsdag 12/1

Hadde en prat med XX – ikke noen hyggelig prat. Han må holde hybelen i orden, ellers risikerer han å bli kastet ut.

Fredag 13/1

Pratet med Mentor 1 om hva som kan skje i kveld, om guttene planlegger noe i kveld, om noe er på gang. Hvis noe er på gang, må vi prøve å spre dem.

Blitt orientert om at Næromsorg Sør¹³ har et helgeopplegg for flere av guttene.

Snakket med YY om fravær på skolen.

Lørdag 13/1

Kamp i hallen. Da sitter fem av guttene i mentorordningen sammen med en kamerat rundt meg og [mentor-mor-assistent]. Ser mest på kampen. AA og BB spør igjen om lønna de har fått, og som er for dårlig.

BB spør om jeg har skaffet time for ham hos psykolog. Han og AA ønsker det. Det er noe nytt – for tidligere har de helt avvist å ha kontakt med en psykolog. De har opplevd mye begge to. Nå er en av dem skaffet time hos BUP. Den andre er over 18 og har fått time i voksenpsykiatrien.

ZZ spør om det blir noen jobb på ham, eller?

Og så snakker vi om kampen, og litt om ingenting.

Sendt SMS til AA: ”Har snakket med husverten. Han er bekymret over skriking og roping fra hybelen om natta. Det må vi snakke om”. [Hun henter teksten fra minnet på mobiltelefonen]

¹³ Næromsorg Sør er et privat firma som selger oppfølgingstjenester (bl.a. miljøarbeidere) til barnevernet

Sendt SMS om kvelden nær midnatt til tre av guttene – de jeg nå er mest urolig for. Tre av dem ser slik ut: ”Kjære [guttens navn]. Kanskje du har lagt deg nå. Hvis du ikke har lagt deg, tenk smart og velg rett.”

Søndag 14/1

Uanmeldt hjembesøk hos en av guttene. Oppdaget forhold som slett ikke var bra Barnevernet har ment at omsorgssituasjonen er god, men det er den ikke. Sendt melding til barnevernet.

Mandag 15/1

Telefon fra [navn på skole]. AA og BB hadde ikke møtt opp på morgenen. Fulgte opp. Ringte dem. Dro hjem til dem og samtalte med dem.

Kl. 16. Hjembesøk hos en ny gutt som skal inn i mentor-ordningen etter ønske fra barnevern, politi og hans mor. Hatt samtale med både gutten og begge foreldrene.

Tirsdag 16/1

Mentor [navn] ringer. AA hadde vært verbalt i klammeri med en annen gutt på trening. De lurte på hva jeg mente. De trengte et råd om jeg mente han skal få være med til Oslo til helga. Ringte AA og spurte hva det var. Han sa han var ferdig med det. Meldte tilbake til mentor om at de selv får vurdere evt. reaksjoner.

Denne ukes-loggen som er skrevet i stikkords form, viser mentor-mors brede tilnærming. Hun er orientert mot de fleste sider av guttenes liv. Temaet for inn gripen er bredt.

5.3 Direktekontakt med foreldre

Ungdommene i mentorprosjektet har blitt henvis fra enten barnevernet eller forebyggende politiet. Å delta i mentorordningen er frivillig. Siden så å si alle ungdommene har vært under 18 år, har deltakelse i prosjektet forutsatt skriftlig samtykke fra de foresatte. Inkludert i et slikt samtykke er også at prosjektet skal kunne utveksle og innhente informasjon fra barnevern, politi, skoler m.m.

Prosjektleders tilnærming til foreldrene har vært at hun tar personlig kontakt, ofte drar hun hjem til dem. Hun har vært på hjembesøk hos alle foreldrene – opptil flere ganger. Hun tar seg god tid. Selv om språket av og til skaper vansker, går det som regel bra, sier hun. Det er kun overfor mor til en av guttene at hun trenger tolk, og da kan hun bruke mentor. En annen mor som snakker brukbart norsk, beskriver forholdet til Mentor-mor slik:

Hun har vært hjemme hos meg. Når hun kommer er det hyggelig. Sønnen min snakker da mye med både [mentor mor] og meg. Han hadde brukt hasj. Det fortalte han først til [mentor-mor] som ba han fortelle det til meg. Det gjorde han. Har jeg et problem, ringer jeg til [mentor-mor], som når han har sloss.

Hvis ungdommene har vært oppe i vanskeligheter, nøler hun ikke med å dra hjem til familien for å prate med ungdom og foreldre.

De fleste slike besøk er avtalte, men hun har også kommet uanmeldt til hjemmene deres. I et slikt tilfelle, en søndag i desember kjørte hun innom hjemmet til en av guttene, etter å ha fått noe informasjon om at "noe ikke stemte". Da oppdaget hun en lite tilfredsstillende situasjon. Vi skal ikke gå i detalj, fordi det dreier seg om mulig gjenkjennbare ungdommer og familier. Konklusjonen var hvertfall at situasjonen rundt gutten ikke var tilfredsstillende. Barnevernet har hatt et inntrykk av omsorgssituasjonen til gutten er god, noe den absolutt ikke er. Dette uanmeldte hjembesøket resulterte i en ny bekymringsmelding til barnevernet. I tillegg ble mentorperioden forlenget utover det som ellers ville ha vært normalt.

5.4 Hjelp og omsorg

5.4.1 Kvelds- og helgejobber

Et viktig kjennetegn for de ungdommene som enten er med eller har vært med i mentorprosjektet, er at de stiller langt bak i køen når det gjelder utdanning og arbeid. Dette skyldes blant annet at de har vitnemål som dokumenterer mye skulking, dårlige skolekarakterer, avbrutte skole- eller arbeidsforhold. Med foreldre som enten står utenfor eller er løst koblet til arbeidsmarkedet, har de dårlig med nettverk som de bruker for å skaffe seg en jobb.

I betydelig grad dreier mentorordningen seg om yngre ungdommer som fortsatt går på skole. De har lite penger – blant annet fordi de kommer fra hjem som relativt sett er fattige sammenlignet med den store norske middelklassen. De har lite penger som de kan bruke "på byen" i lag med andre ungdommer, til fritidsaktiviteter eller til å betale egne bøter. I et tilfelle har mor måttet betale store bøter på vegne av sin sønn – med utgangspunkt i en lav-inntekt på arbeidsmarkedet.

En vanlig vei for norske ungdommer til penger som kan brukes til fritidsaktiviteter, klær og fornøyer er kvelds- og feriejobber. Gjennom slikt arbeid tilegner de seg også sosial kompetanse som er viktig videre i livet, de lærer om arbeidslivet og dets formelle og uformelle regler etc. Sommeren 2005 etablerte Kristiansand kommune et eget sommerjobbprosjekt for å gi ungdommer mellom 17-20 år som hadde droppet ut av skolen, som ikke hadde klart å skaffe seg en egen jobb på egenhånd og som var i kontakt med barnevern eller sosialkontor.

Prosjektet ble etablert med økonomisk støtte (300.000 kr.) fra Barne- og familie-departementet, og ble gjennomført i et samarbeid mellom Ung-etat og parkvesenet. En av mentorene fungerte som en av tre arbeidsledere i prosjektet. Blant de 16 ungdommene som deltok i prosjektet hadde fire mentoroppfølging (eller kom til å få det i løpet av høsten 2005).

Guttene fikk relativt godt betalt (100 kroner timen). Den daglige arbeidstiden var seks timer, og den enkeltes arbeidsforhold varte mellom tre til seks uker. Enkelte av ungdommene tjente derved helt opp til 18.000 kroner. Prosjektet forløp ikke helt knirkefritt. Enkelte av ungdommene hadde vanskelig med å stille opp om morgenen, og det var en del bråk og mobbing dem i mellom. To av de 16 ble utvist av prosjektet pga. regelbrudd. De 14 andre gjennomførte – men noen med en del timer sykemeldinger. Målgruppen tatt i betraktning uttrykker både prosjektleder, arbeidslederne og ungdommene betydelig tilfredshet med hvordan det hele fungerte (jf. Kristiansand kommune 2005).

I forlengelsen av dette har mentor-mor brukt en del energi for å skaffe guttene kvelds- og helgejobber. Dette er ikke bare en kilde til økonomi, men også en viktig arena for å lære nødvendige sosiale ferdigheter.

Mentor-mor har tatt kontakt med næringsdrivende i Kristiansand for å åpne opp dører for ungdommen slik at de evt. kan få en kvelds- eller helgejobb. Men hun er ikke villig til å åpne dører for alle guttene.

De skal ikke inn på kvelds- eller feriearbeidsmarkedet før de er ”klar”, dvs. at de har en oppførsel som passer. De kan for eksempel ikke opptre truende. Da går de på trynet med en gang – og da blir det umiddelbart et nederlag. XX og ZZ har for eksempel langt igjen når det gjelder å oppføre seg. De må lære å være høflige. Jeg tør ikke anbefale dem – ennå.

Hun regner fire av de ni guttene som ”ikke klare” for en slik jobb enten fordi de ikke er til å stole på, eller fordi de har en oppførsel som ikke passer. Dette har hun også meddelt dem.

Fem av de andre har hun forsøkt å hjelpe¹⁴.

5.4.2 Jobber i det nederste segmentet i arbeidsmarkedet

Det er ikke mange dører som står åpne for 15-18 åringer med minoritetsbakgrunn og med vitnemål som vitner om mye skulk og dårlige karakterer. Derfor har mentor-mor måttet forsøke å finne egnede arbeidsplasser i det nederste og mest uregulerte segmentet i arbeidsmarkedet. Her finnes det jobber som kan passe guttene – som for eksempel enkle jobber med å rydde og vaske opp, enkle serveringsoppgaver eller salgsoppgaver. Lønna er sjelden tariffregulert, og arbeidsforholdene er lite skriftliggjorte og formelle. Likevel mener hun at det er en stor fordel hvis guttene klarer å stå i denne type arbeid i noen måneder slik at de kan få erfaring slik at de i neste omgang kan kvalifisere seg til noe bedre.

Etter å ha spurt for seg på denne type egnede arbeidsplasser, har hun ofte klart å få til en avtale slik at den aktuelle gutten kan få komme til intervju for å presentere seg. I forkant har hun hjulpet gutten med å skrive CV, og de har snakket om hvordan han bør oppføre seg i en intervjusituasjon. Hun skaffer dem med andre ord ikke en jobb, men gir dem en mulighet til å presentere seg.

Lønna på denne type jobber er ofte lav, og mye lavere enn de 100 kroner timen enkelte av guttene fikk i sommerjobbprosjektet. Hun forsøker så å overtale guttene til å akseptere dette, fordi det er bedre enn alternativet som er ikke å tjene noe.

I et tilfelle har hun og måttet forhandle med arbeidsgiver slik at han ikke utnytter ungdommene for mye¹⁵.

De to guttene begynte der den 1/12, og er der fortsatt nå seks uker etterpå. Avtalen var at de først skulle arbeide en måned uten lønn slik at eieren kunne se om de dugde. De jobbet ca. 80 timer på denne måneden hver. Da

¹⁴ En av dem som hun har forsøkt å hjelpe, er ikke med i mentorordningen, men er bror til en. Han har spilt en viktig rolle i den kriminelle ungdomsgruppen. Han følges for øvrig opp av en miljøarbeider som er rekruttert inn via barnevernet. En annen av de som er med i mentorordningen, har ikke vært aktuell for denne type arbeid av andre grunner, blant annet pga. ung alder.

¹⁵ Dette gjelder en kveldsjobb en av mentorene hadde ordnet.

prøvde eieren seg med at siden de kun hadde arbeidet et halvt månedsverk hver, skulle de arbeide enda en måned til uten lønn. Det sa jeg ikke var akseptabelt, og han gikk med på å betale dem fra 1/1. Nå har de fått lønn. De ble tilbudt 3000 kroner pr. måned, og det synes jeg er lite¹⁶. De er 15 år og bør få 60-70 kroner timen. Jeg har bedt om en prat med sjefen for å få lønna hvertfall opp til 4500 kroner pr. mnd. Problemet er at han ikke er vant med å betale ordentlig. Han har en ansatt via UNGetat som betaler praksisplasslønn og noen fra egen familie. Jeg må derfor ta det litt lugnt i forhold til lønn. Jeg har sagt til guttene at "dere bør ta med dere denne erfaringen og bruke den". De har ikke all verdens muligheter – for det har de ikke. Jeg skal allikevel prate med eieren for å få opp lønna.

I et annet tilfelle fikk mentor-mor-assistenten ordnet en jobb for en annen av guttene i en liten næringsvirksomhet. Etter at dette var ordnet, fikk mentor-mor underhånden informasjon om at den næringsdrivende driver med en virksomhet som ikke er forenlig med å følge opp en kriminalitetstruet ungdom. Mentor-mor måtte derfor umiddelbart slå retrett, forklare gutten hvorfor det ikke kunne bli noe – for så å forsøke å finne en annen kveldsjobb for ham.

I et tredje tilfelle hadde Mentor-mor gjennom direktekontakt med en næringsdrivende klart å skaffe NN en jobb som passet han som hånd i hanske. Nå snakker vi om tilnærmet en hel stilling fordi NN hadde hoppet ut av et skoleopplegg og hadde hele dagen ledig. Mentor-mor kontaktet den aktuelle næringsdrivende og fortalte han en del om NN og hans problemer; men ikke alt. Bedriftseieren hadde deretter fått supplerende informasjon fra noen andre om NN. Han ga deretter plutselig et klart uttrykk for at han var redd, både for NN og særlig for gjengen han ble oppfattet å være en del av. Han ville absolutt ikke ansatte ham. Mentor-mor måtte så formidle dette til gutten og hans foreldre. For dem hadde det vært viktig at han fikk seg en jobb, at han ikke bare gikk og slang. Dessuten var det en viktig økonomisk avlastning for dem at han tjente egne penger. Nedturen ble stor da de ble fortalt at det ikke ble noe av arbeidsforholdet.

Dette måtte jeg fortelle til NN. Da ba jeg om at han var hjemme med foreldrene slik at jeg kunne få fram hva som hadde skjedd, og at han ikke hadde gjort noe galt, men at han allikevel ikke fikk jobben. Det var viktig å forhindre at han fikk negative reaksjoner av far. Dette var noen få dager før han skulle ha begynt. Mor begynte å gråte. Dette var et nederlag for hele familien.

Jeg måtte da si at vi skulle prøve å finne noe annet. Dette var på mandag. Allerede på fredag hadde vi ordnet en jobb til han i en liten servicebedrift med arbeidsoppgaver som passet godt til han. Jeg gikk ned til bedriftseieren og snakket med han. I samarbeid med UNGetat fikk vi ordnet en praksisplass – som UNGetat betaler. Jeg sa til bedriftseieren at jeg skulle ta alt papirarbeidet overfor UNGetat, arbeid med opplæringsplan m.m.. Han hadde kun å signere. Så var NN inne. [Mentor-mor]

En kan diskutere hvor fornuftig det er å lose denne type gutter inn i dette nederste og mest uregulerte segmentet i arbeidsmarkedet, slik tilfellet var med de to 15 åringene som er beskrevet ovenfor. Vi snakker da om et segment hvor det fra før av er mange flyktninger, hvor arbeidslivets formelle lover og avtaler neppe har særlig stort gjennomslag.

¹⁶ Det er ikke mer enn ca. 35 kroner pr. time hvis de arbeider 21 timer pr. uke og ca. 85 pr. måned.

I beste fall kan dette være en viktig treningsarena på vei mot noe bedre senere. Dessuten er det, til tross for lav betaling, allikevel en inntekt. For en femten-åring er selv 3-4000 kroner pr. måned rikelig med lommepenger som økonomisk kan bidra til å sidestille dem med norske tenåringer som enten ikke arbeider eller som hvertfall ikke arbeider *så* mye.

Det problematiske med dette er at guttene kommer inn i jobber som er dårlig betalt og med så vilkårlige arbeidsforhold, hvor de kan føle seg utnyttet og hvor de kan få avsmak for det å jobbe. Hvordan dette vil virke på lengre sikt, har vi ikke noe grunnlag for å si. Å arbeide så mye som 80 timer i måneden fordelt på 6 timer annenhver kveld, er også problematisk for elever på ungdomsskolen. De aktuelle ungdommene hadde allikevel neppe brukt denne tida på skolearbeid.

Uansett de langsiktige virkninger av denne type bistand fra Mentor-mor, viser hennes engasjement de unge at hun bryr seg om dem. Hun er villig til å hjelpe dem med noe som er svært viktig for dem – å kunne tjene penger. Dette forklarer igjen hvorfor de har så stor tillit til henne. Det ser ved selvsyn at hun strekker seg langt for å hjelpe dem. Hun anstrenger seg for dem gjennom å ta kontakt med potensielle arbeidsgivere, gjennom hjelp til å utarbeide CV, hun trener på intervjusituasjonen med dem, hun er med dem til arbeidsplassen første gang etc. etc. Hun gjør det på en helt annen, nær og direkte måte sammenlignet med andre hjelpere i systemet de har møtt tidligere. Hvis noe skulle gå galt i arbeidsforholdet, vil de neppe klandre henne. Hun gjør det hun kan – og det vet guttene.

5.4.3 Omsorg og hjelp til å løse hverdagslivets videverdigheter

Mentor-mor viser også på andre måter at hun bryr seg om ungdommene. Hun husker deres fødselsdager. Hun har arrangert julefest for guttene og mentorene, hvor til og med ordfører deltok for å vise at han satt pris på det arbeidet som ble gjort.

Hvis guttene er oppe i en krisesituasjon, og for eksempel har havnet på glattcelle, har hun kommet sent på kvelden for å hente dem med hjem.

Et eksempel på omsorg gjelder en av guttene som skulle delta i et idrettsarrangement fire-fem timers reisetid fra Kristiansand og som skulle være i to dager. Hun sjekket at han hadde fått med lommepenger. Han hadde fått 50 kroner, noe som var altfor lite. Hun ga han 100 kroner til og i tillegg sørget hun for at han fikk med niste til reisa.

Hun har hjulpet en annen av guttene med flytting fra en problematisk hjemmesituasjon til en ny hybel – som hun hadde klart å skaffe ham.

Gjennom sitt personlige nettverk i Kristiansand har hun uten kostnad klart å skaffe nye og dyre merkeklær og merkesko (med helt ubetydelig feil som ikke kan sees). Hun har kledd flere av guttene opp med dette.

Hun stiller opp i rettssaker hvor guttene er tiltalt. Hun sørger for at de er pent kledd når de skal møte i retten.

En viktig hjelp gjelder bistand til å løse mange av ”hverdagslivets videverdigheter” – hvor hvert forhold kanskje kan virke bagatellmessig for vanlig ressurssterke voksne, men som for en ungdom kan framstå som store hindringer. Her er noen slike eksempler:

- Hjelp til å fylle ut skjemaer. Noen av guttene har vansker med å forstå kompliserte skjemaer – noe som kan føre til at de ikke får goder de har krav på.

- Hjelp til å få ut penger til lønn fra et byråkrati som ikke alltid klarer å holde lovede tidsfrister. Alternativt får guttene en forklaring fra mentor-mor på hvorfor ting av og til går tregt, og at den enkelte gutt ikke har skyld i dette.
- Hjelp fra mentormor til å overtale foreldrene fra urimelige restriksjoner. En av guttene fikk ikke lov hjemme til å få bankkort. Dette skapte problemer for han fordi dette er snart den eneste legitimasjonen (utover pass) som godkjennes.
- Klage i butikker. En av guttene hadde kjøpt en svært billig og ny moped, som viste seg ikke å "holde mål". Her fikk en pengene igjen etter at "mentor-mor-assistenten" tok opp saken.

Noen av guttene har foreldre som vanskelig kan hjelpe dem med visse typer videverdigheter – særlig de mer byråkratiske og forretningsmessige. Mentor-mor og assistent går inn i en rolle som de fleste norske ungdommer får dekket gjennom sine foreldre, og hvor de også lærer av dem hvordan de løser slike problemer. Uten en slik bistand er det en sjanse for at små hindringer framstår som store og vanskelige. De kan enten føre til at guttene blir aggressive og forsøker å løse dem ved å spille ut sine mer skremmende sider, eller de kan gi opp å tilpasse seg storsamfunnets mange og kompliserte ordninger. Slik sett er det mye enklere å velge kriminalitet, der er det langt færre regler å forholde seg til.

Mentor-mor er også en ivrig tilskuer innen en bestemt ballidrett som flere av guttene også er opptatt av. Da sitter de som regel sammen med henne.

På denne måten møter hun guttene i både glede og sorg. Men først og fremst viser hun at hun bryr seg om dem. Hun gjør det på en helt annen måte enn de har vært vant med fra andre personer de har møtt på skoler eller i hjelpeapparatet. Hennes engasjement og omsorg – og vilje til å hjelpe dem på de tidspunkter hvor de virkelig har behov for hjelp, er av en helt annen karakter enn det som det profesjonelle hjelpeapparatet har evnet. Dette kommer i tillegg til tilsvarende engasjement og støtte som guttene får fra mentorene.

Omsorgen og hjelpen er også frakoblet selve den seks-ti måneders mentorperioden. Hun stiller opp uavhengig av den. Svært mye av omsorgen og hjelpen er utført etter at det formelle mentorforholdet var over. En av de hun har gitt en god del støtte er heller ikke omfattet av mentorordningen, men har en bror som er det.

5.5 En kontroll som guttene aksepterer

5.5.1 Mentor-mor som informasjonssentral og med direkte oppfølging

Som vist i kap. 4.6 har mentorene en svært god oversikt over hva ungdommene gjør på fritida gjennom sine posisjoner som dørvakt på utesteder eller som brukere av sentrum. I enkelte tilfeller oppsøker de også steder hvor "guttene deres" er og hvor det er mistanke om at de lager bråk eller ruser seg. Denne informasjonen deles også med Mentor-mor gjennom telefoner og SMS. Hun får via mentorene, og delvis også via ungdommen selv, vite svært mye om hva de gjør. Hun beskriver seg selv som et B-menneske, hun sitter ofte oppe til ett-to-tida om natta i helgene. Hun er rask til å skrive SMS-meldinger, og det koster henne lite å følge med på hva som skjer i helgene, hvertfall hvis hun er hjemme.

Vi skal eksemplifisere dette med en logg fra mentor-mors SMS og telefonaktivitet i dagene langhelga fra fredag 13. til onsdag 18. mai 2005¹⁷.

Fredag 13/5

kl. 17.30. Telefon fra mentor A til mentor-mor

NN er mye hjemme hos ham [mentor A], og han er veldig bekymret. Stoff?? Har også mye kontakt med QQ som sier han vet han har oppført seg dumt og ikke tatt de sjansene han har fått. Skal vi gjøre noe mer her eller?

kl. 19.30. SMS fra mentor-mor til NN

Kjære NN. Håper du har det bra og får ei fin helg. Pass på å holde deg unna bråk.

kl. 23.15. SMS fra mentor-mor til NN

Hei NN. Jeg tenker på deg. Pass på å velge rett. Gå hjem hvis du fremdeles er i byen

kl. 23.32. SMS fra mentor B til mentor-mor

Skal bare si at AA har blitt tauet inn

kl. 23.35 SMS Fra mentor-mor til mentor B

Hva har han gjort?

kl. 23.37. SMS fra mentor B til mentor-mor

Han slo en som visnok hadde kødda med dama hans.

Lørdag 14. mai (ikke tidsangivelser på SMS'ene)

SMS fra mentor B til mentor mor

Hele gjengen er på fest på Lund. Tar en tur og sjekker.

SMS fra mentor-mor til NN

Hei NN! Husk og hold deg unna bråk. Velg rett.

SMS fra mentor B til mentor-mor

Politiet har vært på festen på Lund og kastet ut gjengen. Jeg kjører hjem BB og CC.

Mandag 16. mai

Kl. 23.18. SMS fra mentor B til mentor-mor

Kan du ringe meg nå?

Kl. 23.20. Mentor-mor ringer mentor B.

[Mentor B] forteller at BB er dritings. [Mentor B] har tatt fra ham en flaske sprit og helt ut innholdet. [Mentor B] lurere på om han skal kjøre han hjem. Jeg ber han gjøre det. Si til foreldrene at vi får prate om det en annen dag.

¹⁷ Denne loggen ble utarbeidet etter anmodning fra kriminalitsforebyggende koordinator i Kristiansand for å få dokumentert noe av arbeidsmåten.

Tirsdag 17. mai

Kl. 00.22. Telefon fra mentor B til mentor-mor

Kjørte hjem BB. Foreldrene hadde fest. Mora ble sjokkert. Det var like før han fikk juling, han tok folk på rompa osv. Kjører hjem CC nå.

Kl. 20.15. Telefon fra mentor B til mentor-mor

Ang. tisseprøve for CC – mistanke om anabole steroider. Kan vi få tatt en test av ham i morgen? Vi avtaler at vi møtes i byen kl. 10.00. Jeg henter CC og snakker med skolen.

Kl. 21.50. SMS fra mentor-mor til CC

Hei CC! Angående tisseprøve. Jeg henter deg på skolen i morgen kl. 09.45. Jeg ringer og snakker med din lærer før jeg kommer.

Kl. 22.13. SMS fra mentor B til mentor-mor.

CC. sier at du må hente han hjemme i morgen. Pga. at han ikke skal på skolen.

Kl. 22.15. SMS fra mentor-mor til mentor B.

Hvorfor det? Har han fri?

Kl. 22.16. SMS fra mentor B til mentor-mor

Han skulker som de fleste gjør etter 17. mai. Du kan jo høre med mora hans.

Kl. 22.20. SMS fra mentor-mor til mentor B.

De fleste går faktisk på skolen dagen etter 17. mai og det må CC også. Jeg kan ikke hente han hjemme hvis han skulker, da må vi gjøre det en annen dag.

Kl. 22.23. SMS fra mentor B til mentor-mor

Hele gjengen skulker i morgen. Du kan jo si det til mora, jeg har ikke telefonnummeret hennes. Skal prøve å kjeffe på han! Det er viktig at han får tatt den testen i morgen

Kl. 22.27. SMS fra mentor-mor til mentor B.

Jeg ringer ikke til mor hans i kveld. Hvis CC velger å skulke er det hans valg. Det er dumt, men.... Hvis han likevel bestemmer seg for å gå på skolen, må han gi meg beskjed.

Kl. 22.43. SMS fra mentor B til mentor-mor

Jeg er i byen nå med gjengen. De banket just en gutt.

Kl. 22.45. SMS fra mentor-mor til mentor B

Nå ble jeg lei meg. Jeg hadde håpet de hadde blitt litt mer voksne, og hadde begynt å tenke litt. Var dine gutter involvert?

Kl. 22.52. SMS fra mentor-B til mentor mor

Nei

Kl. 22.53. SMS fra mentor-mor til mentor B.

Det var enda godt. De bør gå hjem før fyrverkeriet.

Kl. 22.55. Fra mentor B til mentor-mor

De har tenkt å være ute til 3-4 tida i natt. Masse fester.

Kl. 23.00. Fra mentor-mor til mentor B.

De velger feil igjen. Synd. Vi snakkes i morgem.

Kl. 23.01. Fra mentor B til mentor-mor

CC, DD og to gutter til slo en som heter [navn på offer]

Kl. 23.48. Fra mentor B til mentor-mor

Ringte og snakket med far til CC. Fortalte alt om slossing, skulking osv. Han kommer og henter han nå.

Kl. 23.50. Fra mentor-mor til mentor B.

Høres bra ut. Du står på. Helt topp.

Onsdag 18. mai

Kl. 01.03. SMS fra CC til mentor-mor

Hei CC her. Jeg vet det er litt seint, og det beklager jeg, men skulle bare si at jeg skal på skolen i morra, så bare hent meg til avtalt tid.

Kl. 01.05. SMS fra mentor-mor til CC

Du er en skjønn gutt. Henter deg kl. 09.45. Sov godt.

Kl. 08.35. SMS fra mentor B til mentor-mor

Hei, jeg vet ikke om CC har informert deg, men han er på skolen så du kan hente ham til avtalt tid.

Kl. 08.40. SMS fra mentor-mor til mentor B.

Jo, han sendte meg en melding ved ett-tida. Vi møter deg kl. 10.00

Kl. 09.40. SMS fra mentor-mor til CC

Nå står jeg borte ved parkeringsplassen

Kl. 10.00 er CC, mentor-mor og mentor B hos legen i sentrum hvor det blir tatt urinprøve for test av anabole steroider. Svar i løpet av en 14 dagers tid. (Svaret var for øvrig negativt – ikke spor av anabole steroider).

En betydelig kontroll som vanskeliggjør manipulering

Den ovenstående SMS og telefonlogg fra ei langhelg i mai-måned viser en viktig side ved arbeidsmåten i mentorprosjektet. Mentorene har kontakt med guttene, de vet langt på vei hva de gjør, de kan følge opp spesielle episoder. Samtidig står de i en løpende dialog med mentor-mor som veileder de på hva de skal gjøre. I tillegg gir det henne en svært god oversikt over hva de ulike guttene gjør, og hvem som er sammen. Hvis de har krysset viktige grenser, konfronterer hun dem med det. Hun bryr seg – og det på en veldig direkte måte. Hun vet så mye at det er vanskelig for guttene å lyve og manipulere henne. De vet

at hun vet mye. Dessuten er hun nøye på én ting – som hun ofte gjentar overfor guttene: ”Jeg godtar ikke at du lyver for meg”.

Mentor-mors arbeidsform og direktehet er vel tilpasset ungdommer hvor det skjer mye. Både på helger og hverdager skjer det mye, og i mange episoder ligger det en kime til at ungdommene vikler seg inn i mer vold og kriminalitet.

Jeg skal vise ved et annet eksempel på hvordan mentor-mor bruker den informasjonen hun får – direkte overfor guttene:

5.5.2 To eksempler på mentor-mors oppfølging av konflikter

Konflikt på skolen som formidles videre til konfliktrådet

Mentor-mor får en hverdag i desember 2005 ca. kl. 14 telefon fra sosiallærer ved en av de videregående skolene i byen¹⁸. Dette er en sosiallærer hun kjenner godt fra det tverretatlige arbeidet i kommunen. Han gir beskjed om at NN og QQ har besøkt skolen. De er elever et annet sted, og har ikke noe der å gjøre. De ble så vist bort, men kom tilbake en liten stund etterpå. De oppsøkte neppe skolen for å være hyggelige. De ble så vist bort enda en gang – forteller han henne.

De var der for å true XX (som er en etnisk norsk skoleelev) etter en uoppgjort sak som ligger over to år tilbake. Denne ble vekket til live sist sommer gjennom en masse-slosskamp utenfor byen.

Sosiallærer sier at han har meldt NN, som var den mest aktive, til politiet for å ha truet XX, men at han er villig til å trekke anmeldelsen hvis saken avgjøres i konfliktrådet. Mentor-mor sier at hun må snakke med NN og QQ om dette. Samtalen skjer slik:

Mentor-mor: Jeg har hørt at dere var på videregående skole i dag, og at du [NN] truet XX, at du ble vist vekk, og så kom du tilbake.

NN: Jeg var der bare for å prate med XX.

Mentor-mor: Det var vel ikke bare for å koseprate. Noe må ha skjedd på forhånd. Nå må du bare fortelle meg det.

NN: Jeg møtte XX i trappa på Sørlandssenteret på lørdag. Da slang han noe dritt. Så dro vi ut til skolen i dag, bare for å prate litt.

Mentor-mor: Og det vil du at jeg skal tro?

NN: Jeg gjorde ikke noe galt. Vi har ikke sloss.

Mentor-mor: Jeg vet at dere ikke har sloss, men du har vel ikke gjort noe galt med munnen heller, sagt et eller annet?

NN: Jeg skulle jo bare snakke med ham.

Mentor-mor: Husk at det er *du* som går inn på den skolen han går. Det er *du* som er aktiv og provoserende. Det betyr at det er *du* som får problemer. Det er derfor de har anmeldt det fra skolens side. De gjør det for å beskytte

¹⁸ Denne telefonen får hun etter å ha hentet undertegnede til et intervju hun har avtalt med nettopp de to guttene det her gjelder. Dette førte til at jeg var til stede under hele den samtalen som skjedde etterpå – i en tilbaketrasket posisjon, men slik at jeg fikk notert nøyaktig det som ble sagt.

sin elev. Men sosiallærer har sagt at de skal trekke anmeldelsen hvis du er villig til å møte i Konfliktrådet.

NN: Da må de trekke anmeldelsen.

Mentor-mor: Det er hele poenget. Jeg skal si til sosiallærer at saken skal tas i Konfliktrådet.

Mentor-mor ringer umiddelbart sosiallærer på skolen og avtaler at de sammen skal ta et møte uka etter. Saken blir deretter sendt Konfliktrådet for å unngå videre slossing og vold. Der ble saken tatt opp ca. en måned etter. Konflikten viste seg å være av en slik art at den var svært enkel å skvære opp i.

Det dreier seg her om en umiddelbar koordinering av informasjon om *hva* som skjer *når* det skjer, hvor hendelsen tas opp med den unge umiddelbart. Deretter spilles saken til det spesialiserte organet som har som sin oppgave å håndtere slike saker. Uten hennes mellomkomst ville aldri Konfliktrådet ha blitt koblet inn.

Umiddelbar samtale med guttene etter en konflikt med politiet

Denne hendelsen beskrives best av en mail fra mentor-mor til leder av forebyggende avdeling i politiet.

Hei [fornavn på politileder]!

Lørdag kveld - natt til søndag - ca. kl. 01.30 hadde jeg tlf. fra AA, BB og CC. De var meget provosert av politiet, og jeg brukte tid på å snakke de ned og få de til å gå hjem.

I dag har vi hatt møte og snakket om hva som skjedde. Og de forteller følgende:

AA, BB, CC og DD (de to sistnevnte er snille gutter uten noe på rullebladet) kom til byen rundt midnatt. I ett-halv-to-tiden var de nede ved diskoteket Beverly Hills - tidligere Markens.

Her møtte de EE og noen av hans venner. Politiet kom og tok tak i EE, CC og BB og ba de komme seg vekk fra byen, fordi de kanskje kunne komme til å lage bråk senere?

To politimenn henvendte seg deretter til AA og DD, - og sa at AA hadde en halvtime på å komme seg ut av byen. I motsatt fall ville han bli bøtelagt og tatt med til politistasjonen.

De opplevde dette som veldig provoserende, krenkende og flaut. De hadde oppført seg fint, helt til politiet kom - og de var edrue.

Hvis de kan risikere å bli stoppet på den måten av politiet hver gang de går til byen, så syns jeg det er bedre å informere de på forhånd slik at de holder seg borte fra byen.

Og jeg lurer på - bruker politiet politiloven - og bortviser de fra byen?? Eller er det andre grunner?? Er POP-prosjektet videreført, og står de på den listen?

[Navn mentor-mor]

Hva som faktisk skjedde i dette møtet mellom politiet og guttene, er ikke tema her. Politiet har helt sikkert en annen versjon av det som hendte. Poenget er å vise at guttene selv ringer til mentor-mor kl. 01.30 natt til søndag. De får svar og hun bruker tid til å snakke dem ned og få dem til å gå ut av situasjonen og hjem – framfor at de ble i byen og lot aggresjonen få utløp. I tillegg tar hun situasjonen opp med dem på mandag, hun hører på dem og gjør en henvendelse til politiet for å få en forklaring på deres handlinger.

5.5.3 Et grep som barnevernet har manglet

Mentor-mor får vite mye av guttene og fra mentorene. Dette gjør det vanskelig for guttene og lyve og manipulere henne. Samtidig vet de at hun blir direkte og sint hvis de lyver for henne, slik at en slik manipulering innebærer et reelt ubehag. Det er det samme som barnevernet ønsker å få til, men som det ikke klarer.

I forhold til barnevernet har guttene vært ”som såpestykket i dusjen”. De har trolig mye mindre informasjon om den enkelte ungdoms gjøren og laden – og sikkert heller ikke det samme engasjement sammenlignet mentor-mor. Mentor-mor og mentorene henter inn og bearbeider informasjon når det skjer – slik at de kan følge opp umiddelbart etterpå.

5.5.4 Den som bryr seg om – kan også bry seg med

Guttene aksepterer at mentor-mor bryr seg, på samme måte som mentorene bryr seg. De vet at hennes utøvelse av kontroll og direkte inngripen er koblet med et ekte engasjement for dem. Hun har på så mange andre måter vist at hun vil deres beste. Når hun ”bryr seg med noe” kan det allikevel ikke misforstås og fortolkes som at hun er ute etter å straffe dem.

En slik kombinasjon av hjelpe- og kontrollrollen er ikke bare avhengig av personlige egenskaper ved mentor-mor. Det har også sammenheng med hennes institusjonelle plassering. Guttene vet at hun verken er en del av barnevernet eller politiet. Hun er ikke en del av det formelle kontrollapparatet – som spesielt guttene hater eller hvertfall er dyktig lei av. Og barnevernets hjelpetiltak er de ikke alltid klar over – nettopp fordi de ikke utøves av barnevernet, men av personer som barnevernet har engasjert. Miljøarbeideren som tar de med på helgetur annenhver uke er en slik person. Og et av mentorforholdene er også betalt direkte av barnevernet. Dette legger ikke gutten vekt på i sin vurdering. Han er positiv til mentor og mentor-mor, men har lite tillit til barnevernet som står bak¹⁹.

I sum betyr dette at mentor-mor og mentorene har klart det apparatet ikke har klart tidligere i forhold til de ville unge med minoritetsbakgrunn. De har fått et grep.

¹⁹ For barnevernet er dette selvsagt uheldig. Deres brukere uttrykker misnøye eller endog mistillit når barnevernet gjør en dårlig jobb. Samtidig får barnevernet ikke kreditt når de faktisk står bak tiltak som brukeren er fornøyd med.

6 Erfaringer og vurderinger fra mentorprosjektets viktigste samarbeidsparter

Mentorordningen retter seg mot utsatte ungdommer i Kristiansand. De fleste av disse er ”apparatets barn” – i den forstand at de i lang tid har vært omfattet av tiltak fra andre instanser, og at de fortsatt er det. I første rekke gjelder det barnevern, skole, fritidssektor og politiet. Mentorordningen kommer inn som et tillegg til mye annet virke. Spørsmålet er om dette skaper nye koordineringsproblemer og vanskeliggjør det arbeid som allerede gjøres i betydningen ”flere kokker – mer søl”. Eller kommer mentorordningen inn og avlastet disse instansene, gjennom å fylle de funksjoner som disse instansene vanskelig klarer selv?

I tillegg finnes det fagfolk i apparatet som samhandler direkte med mentorene og mentormor og som derfor kan ha en vurdering av det arbeidet som gjøres. Vi har intervjuet 20 informanter i det omliggende apparatet for å få deres vurderinger av mentorordningen og av hvordan den har utviklet seg.

6.1 Mye skepsis innledningsvis

Da mentorordningen startet opp høsten 2004 var det mange i ”apparatet” som var skeptiske til mentorordningen. De reagerte med særlig skepsis på den personen som først ble rekruttert inn som mentor. De reagerte på det de benevner som en ”macho-stil” hos vedkommende i form av store muskler, gullkjede og flott bil. I tillegg arbeidet han på kveldstid som dørvakt. I stedet for å være et positivt forbilde for guttene, var det mange som fryktet at han ville kunne bli et dårlig forbilde. Ville han ikke nettopp virke som en bekreftelse på verdien av å omgi seg med gull og statussymboler – og kanskje også trekke dem inn i en trenings- og kroppskultur hvor det å være sterk er en viktig verdi? Det var også enkelte i systemet som var redd for at mentorene i første rekke var motivert ut i fra å ville profilere seg sjøl for å få status og makt, og at hensynet til guttene kom i annen rekke.

Deler av denne skepsisen fikk de bekreftet under de første månedene som mentorordningen fungerte. De opplevde at denne ene mentoren kom inn på deres arenaer iført lite ydmykhet og respekt for de som arbeidet der.

[Navn på mentor] kom busende inn på fritidsklubben uten av klubbleder visste hvem han var. Det ble veldig dumt – før vi fant ut av det. Her var det dårlig veiledning av mentorene om rollen deres. Og vi kjente den ikke. Det var dårlig informasjon i begynnelsen. Og så kom [navn på mentor] hit i

skuddsikker vest²⁰. Da gikk jeg nærmest i lufta. Det var lite musikalsk.
(fritidsleder)

Noe av den samme reaksjonen kom fra politiet. De opplevde i begynnelsen enkelte episoder hvor denne mentoren ofte var på steder med konflikter og slagsmål før politiet, og de mente at han opptrådte både arrogant og oppførte seg for mye som en ”politi light”. Enkelte i politiet var til dels *svært* skeptiske.

De nevnte episodene ble også kjent for mentor-mor. Hun forteller at hun var helt matt i begynnelsen over kritikken, særlig fra fritidsetaten. Hun ble fortalt at den aktuelle mentoren hadde tråkket i salaten opp til flere ganger.

Et resultat av dette var at denne aktuelle mentoren fikk flere muntlige korreksjoner fra mentor-mor om hvordan han burde oppføre seg. I tillegg ble det koblet på en veiledningsfunksjon fra hhv. en lokal psykolog med lang erfaring fra miljøarbeid med utsatte ungdommer, og fra fagfolk i Kirkens ungdomsprosjekt. Alle mentorene har fått veiledning fra disse – delvis individuelt og delvis i gruppe.

En viktig del av veiledningen, særlig i forhold til de yngste av mentorene, har gått ut på å dempe ”macho-siden” og at de ikke skal være for ”coole”. På den annen side har det vært en forståelse for at ”macho-siden” ikke skal dempes så mye at de guttenes ikke lenger identifiserer seg med dem.

6.2 Tilfredshet med en ny oppfølgerrolle på fritidsarenaen

6.2.1 En ambulerende ”macho-back-up”

Det er en gjennomgående tilbakemelding fra de viktigste samarbeidspartnerne at ”macho-orienteringen” har blitt nedtonet det siste året, og at spesielt den mentoren som har fått korreksjoner virkelig har endret på sin atferd.

Jeg er blant dem som har stusset mest over [navn på mentor]. Han er en så markant skikkelse, som også de guttene som ikke har han som mentor forholder seg til. Det viktigste her er å se på resultatene. Se på [navn på gutt] og den fine utviklingen han har hatt. [Mentor] har gått inn i situasjoner og markert seg, og avverget. Han har en macho-stil som vi betrakter som litt primitiv, men det er jo en stil som er der. Guttene kan kjenne igjen noe hos mentor. Og [mentor] bruker det machoaktige på en positiv måte. Du har fått en norsk-tilpasset macho-mann. (nøkkelaktør barnevernet)

Fordi så mange av guttene som har vært omfattet av mentorordningen, har markert sin fysiske styrke på fritidsetatens diskoteker og helgetilstelninger, har en brukt noe av mentorinnsatsen til å være ”vakt” på slike arrangementer – både i bydel Randesund og i Sentrum. En har brukt mentorene ut over den individuelle oppfølging. Det er utviklet en *ny rolle* i det kommunale fritidsarbeidet – en ”ambulerende macho-back-up” som kan sette grenser for de ville unge med minoritetsbakgrunn. Behovet for en slik rolle ble med all tydelighet demonstrert høsten 2004 da de aktuelle guttene herjet på både kommunale og private fritidsarenaer. Det er særlig en av mentorene som har vært trukket inn i en slik

²⁰ Han var da kledd for å skulle dra på sin ordinære jobb etterpå som dørvakt. Han hadde selvsagt ikke tatt på seg den skuddsikre vesten fordi han skulle innom fritidsklubben for å sjekke om ”hans gutt” var der.

grensettingsrolle – og tilfredsheten med hvordan vedkommende har fylt denne rollen er betydelig.

Fra fritidsetaten i sentrum rapporteres følgende:

Disse innvandreguttene kom på diskotekene. De ser på det som en arena hvor de kan hevde seg på sin måte. De eier verden. De stjal lommebøker og telefoner. [Navn på mentor] er nok den viktigste grunnen til at de ikke er der lenger. Vi har han i bakgrunnen. Da tør de ikke. De har respekt for han. Det er ingen norske menn som kunne fått sånn kontakt.” [klubbleder sentrum].

Vi bestilte en en-til-en oppfølging. Dette har vi fått til nå. Jeg gruer meg veldig hvis mentorordningen stopper opp. Da vil vi være tilbake der vi var, dessverre. [fritidsleder sentrum]

Det er særlig det at [mentor] følger opp og er mobil. Han holder sine i ørene. Han gir seg ikke, og bryr seg også når han ikke er på jobb. Han er både voksen og kamerat [klubbleder sentrum].

[Navn på mentor] er hos oss via mentormidlene for å være på diskotekene. Han skal betjene Hellemyr og Samsen. Hvis guttene flytter fra sted til sted, flytter han etter. Sist diskotekkveld oppsto det et slagsmål ved Caledonien i sentrum, da dro han dit. [fritidsleder sentrum]

Fra fritidsetaten i Randesund formidles et lignende inntrykk:

Etter den stormen vi sto i fjor høst, kom mentorordningen inn som en trygghetsfaktor. Vi måtte rope til hele verden. Hallo! Det var stadig slosskamper. Vi var dødslitne. [Navn på klubbleder] måtte sette grenser for dem, og da haglet skjellsordene. Og de har ikke respekt for politiet, de roper skjellsord til dem og spytter mot dem. Vi har tidvis vært redde. En av de ansatte her har fått en alvorlig trussel. En annen har og vært redd. [fritidsleder]

Du vet at de kan ha kniv. De kan eksplodere når du setter grenser for dem. [klubbleder]

[Navn på mentor] har vært veldig trygg å ha her. Han er en som ungdommen har respekt for, en som vi kan forholde oss til overfor disse ungdommene. Han har vært mentor for to gutter som har vært her mye. Samtidig har han hatt et blikk for andre minoritetsgutter som har vært her. At han er her i kraft av seg selv, demper også de andre minoritetsguttene. Han har også en relasjon til dem og de har respekt for han”. [fritidsleder]

Det rapporteres fra Randesund om episoder hvor mentor har brukt sin fysiske styrke på en kontant måte. Han har blant annet ”kjørt en gutt oppetter veggen” som nektet å betale på et arrangement og som oppførte seg truende mot den kvinnelige ansatte i døra. Reaksjonen mot regelbrudd var kontant og langt mer kontant enn noen i fritidsetaten har hatt mulighet for. Det rapporteres at det er sjelden at mentor har måttet bruke sin fysiske styrke på denne måten. Mange av guttene med minoritetsbakgrunn i Kristiansand vet hvem [navn på mentor] er, og ingen er i stand til å utfordre hans fysiske styrke. Dessuten er det få som har noe ønske om det – fordi han betraktes som all right og ”cool”. Fritidsetatens ansatte melder også at selv om han har grepet kontant inn, har han gjort det med et glimt i øyet, slik at det ikke har skapt et vedvarende dårlig forhold til den det er satt grenser for.

Når andre har forsøkt å sette grenser for disse guttene – enten det har vært fritidsetatens ansatte og endog politiet, har dette ofte endt med at guttene har trappet opp aggresjonsnivået. Som tidligere nevnt har selv politiet vært redde for å gå ut av bilene sine for å sette grenser for guttene. Den aktuelle mentoren har de derimot respekt for. Av den grunnen trenger han heller ikke bruke sin fysiske styrke. Det er nok at han er i nærheten. Han har en avskrekkende og situasjonelt dempende funksjon.

Den aktuelle mentoren har også hatt en arbeidslederrolle på et sommerjobbprosjekt som ble gjennomført sommeren 2005 og som hadde omtrent sammenfallende målgruppe med mentorordningen. Prosjektleder for dette sommerjobbprosjektet gir følgende vurdering:

Deltakerne i sommerjobbprosjektet sier sjøl at det aldri hadde fungert med en norsk arbeidsleder. De har respekt for [navn på mentor]. Han har aldri brukt fysikken sin, men er tydelig på hvordan de skal oppføre seg. Han brukte språket mye mer enn musklene. Han virket snill som et lam, og var absolutt ikke bøllete. De andre har ikke noe behov for å utfordre ham.

De ovenstående eksemplene viser egentlig aktiviteter som går utenfor kjernen av mentorordningen, og hvor en av mentorene har vært brukt som vakt eller arbeidsleder for å sette grenser for de unge – grenser som de ansatte i apparatet selv ikke har klart å få guttene til å overholde. At mentorordningen var eksternt finansiert gjorde det mulig å få finansiert en ny rolle – som jeg har kalt for ”ambulerende macho-back-up”. Det var ikke bare en betent situasjon på fritidsarenaene som aktualiserte en slik rolle. Like mye var det at en bestemt person sto fram og viste seg velegnet for en slik rolle. De ansatte er svært tilfreds med hvordan han har utført sin rolle. Situasjoner som tidligere har vært forbundet med både frykt og stress, har blitt snudd til noe langt bedre.

6.3 Mentorordningen fyller et missing-link i barnevernets arbeid

Mentorordningen er ikke et tiltak som er organisert via barnevernet. Ressursene er i hovedsak statlige utviklingsmidler slik at barnevernet i liten grad er inne med midler. På den annen side retter prosjektet seg mot ”barnevernets ungdommer”. De ungdommene som er tatt opp i mentorordningen har vært henvist via hhv. forebyggende politi og barnevernet. Det gjelder ungdommer som barnevernet tidligere ikke har kommet i ”grep med”. Åtte av de ti som har vært inne i mentorordningen er eller har nylig vært ”barnevernets barn”.

Jeg har følt meg maktesløs i arbeid med disse sakene – både i forhold til familien og ungdommene. MST var ikke aktuelt, blant annet på grunn av dårlig norsk språk hos foreldrene, og da passer heller ikke PMT. I løpet av høsten 2004 sa MST at de kunne stille tolk. Men foreldrene sa nei fordi det krevde noe av dem. De var redd for en type oppfølging som førte til at de mistet inntekt. De ville heller ha penger til fritidstilbud til guttene eller at vi fant fritidstilbud for dem.

Vi hadde diskusjoner internt i barnevernet. Jeg vurderte institusjonsplassering etter § 4.24 hvis ting kom til å aksellere. Vi tenkte – hvilke hjelpetiltak kan en bruke når foreldrene ikke vil delta, men som går direkte på ungdommene? Vi ønsket å komme foreldrene noe i møte, men samtidig på en måte som kunne få dem gradvis til å delta. Gjennom undersøkelses-sakene skjønnte jeg at tradisjonelle tiltak som rådgivning, veiledning og

ansvarsgruppe ikke ville hjelpe. Eneste alternativet ville være en miljøarbeider. (Ansatt barnevernsvakta)

Disse guttene har glippet ut av systemet. Pokker – hva skal vi gjøre? De kommer ikke til avtaler. (Ansatt barnevernsvakta)

Kuratorene sier til meg: Vi får ikke kontakt. De kommer ikke på møtene. (Barnevernssjef)

.... Oppfølging av ungdomskontraktene i forhold til flere av de med minoritetsbakgrunn har vært langt vanskeligere enn for de norske. Norske foreldre gir tilbakemeldinger, og de ønsker råd og veiledning. Vi kommer ikke i inngrep med de utenlandske, med noen av dem må vi til og med ha tolk.En av de første som fikk Mentor – NN – jeg så da at jeg fikk en voksen å spille på i forhold til hvordan det gikk, og til hva han gjorde på fritida. Dette er en forutsetning for å få ungdomskontrakt. Vi skal ha en voksenperson som mellomledd. Et felles kjennetegn for disse guttene er at de har få å spille på. De norske ungdommene har onkler, tanter, naboer. (Ansatt på barnevernsvakta og ansvarlig for oppfølging av ungdomskontrakter)

Problemet for barnevernet var delvis at de ikke kunne spille på foreldrene, og delvis at ungdommene selv ikke ønsket kontakt med barnevernet. Det framgår tydelig fra intervjuene med ungdommene at de så på barnevernet som en kontrollør som maste mye, og som de ikke opplevde som hjelpende. Enten ville ikke guttene delta på møtene, eller så deltok de, men sa minst mulig.

Barnevernet har både en kontroll og hjelpefunksjon i forhold til disse guttene. Fordi de i så stor grad har vært involvert i voldshandlinger, har barnevernet forsøkt å aktivisere kontrollfunksjonen, men det har og vært vanskelig. En forklaring på dette er at en delvis har for mangelfull informasjon på grunn av dårlig koordinering mellom instansene om hva guttene bedriver: Kanskje vel så alvorlig er at en ikke klarer å bruke den informasjonen man har, men ”går rundt grøten”:

Det er en kjempeutfordring å få koordineringen til. Fram til sommeren 2005 var barnevernet inne i flere ansvarsgrupper. Vi fikk stadig tilbakemeldinger om at ting gikk bedre. Vi hadde miljøarbeidere inne. Og så viste politiets oversikt et helt annet og negativt bilde. Det er vanskelig å få alle instansene til å prioritere dem til samme tid. Men det gjelder også å lage en plan for hva vi gjør, ikke bare utveksle informasjon. Vi må bruke informasjonen til noe, vi må ha både foreldre og ungdom inn til møtene og være mye tøffere og konfrontere ungdommene med kriminaliteten og foreldrene med hva de har sagt de skal gjøre. Vi må våge å være direkte og dele informasjonen med den det gjelder. Vi må si til dem ”vi vet at du har gjortfordi politiet har sett deg”. Skolene er redde for å være direkte og vi er heller ikke flinke til det.” (barnevernssjef)

Både barnevernssjef og en annen nøkkelinformant i barnevernet påpeker at det kommunale barnevernet har en lite fleksibel arbeidsform – blant annet når det gjelder arbeidstid. En kommer ikke ut på de arenaer hvor ungdommen er, og en får heller ikke kontakt med foreldrene på deres arena (dvs. hjemmearenaen). Arbeidsformen blir fastsatte møter på dagtid.

De andre i barnevernet har lite erfaring i å arbeide med minoritetsfamilier. De vegrer seg og er usikre. De holder seg tilbake på kontoret..... En del i

barnevernet har utviklet en kultur hvor en er mye på kontoret. Og det er og lett å argumentere for dette fordi en har så mye å skrive, at en har en avtale etc.Det er nesten helt absurd. En god kartlegging krever at en ser hva de gjør over hele dagen. Det er en hindring i forhold til kontaktetablering at de må møte når det passer barnevernet. Skal du ha oppfølging, må du kjøpe det fra miljøarbeidere. Vi arbeider ikke etter kl. 16. (Barnevernsansatt)

Det er sikkert flere forhold som er årsaken til manglende fleksibilitet i barnevernets arbeid overfor denne gruppe ungdommer. Det har med innarbeidede arbeidsformer, at mange i barnevernet er unge og har omsorgsforpliktelser som vanskeliggjør fleksibel jobbing. Det dreier seg om inngåtte arbeidsavtaler og tariff-forhold og derved betydelig økte utgifter til lønn hvis en skal innføre mer fleksible arbeidsformer. Resultatet er uansett lite fleksibilitet i møte med ungdommer som er ”bevegelige mål” og foreldre som ikke er vant med våre ”møtete” arbeidsformer.

Barnevernet erkjenner denne manglende fleksibiliteten. I stor grad har de måttet kjøpe en fleksibel oppfølging gjennom private miljøarbeidertjenester. Dette er en ordning barnevernet stort sett har gode erfaringer med. Mentorordningen kom derfor inn som en ”etnisk miljøarbeiderfunksjon” med den forskjell at miljøarbeiderne kalles for mentorer og at de har minoritetsbakgrunn.

6.4 Tilfredshet med den individuelle oppfølgingsrollen

Både fra ledende aktører i barnevernet og i andre samarbeidsinstanser (politi, videregående utdanningsinstitusjoner, Ung-etat), gis det et entydig inntrykk av positive erfaringer med mentorordningen. I det personlige oppfølgingsarbeidet har også de andre fire mentorene vært synlige (utover vedkommende som er behørig omtalt i kap. 6.2.1).

Den personen i hhv. barnevernet og politiet som har fulgt mentorordningen tettest sier mer generelt om erfaringen:

Jeg har fått et veldig godt inntrykk. Mentorene er veldig forskjellige. De matcher ungdommene, og ungdommene forholder seg til dem. Mentorene vet mye om hva guttene gjør. Dette er noe vi i barnevernet mangler. De ser dem når de er sinte, hva de er flinke til, og så har de kontakt med foreldrene og kan bekrefte overfor dem at det guttene sier hjemme faktisk er sant, noe som igjen har fått en positiv innvirkning hjemme. (Barnevernsansatt)

Mentorene er en brobygger til apparatet. De har vært med på avhør og bekymringsamtaler. De har vært konfliktdempende og tatt sine ungdommer ut av situasjoner. Det har vi erfart. De arbeider utenfor normale arbeidstimer. De er der når det er behov. Den erfaringen jeg har er positiv. Det at de kan stille opp i kritiske situasjoner er utrolig bra. Og de kan hjelpe foreldrene og være oversettere og veilede dem. De har samme kulturforståelse. Her ligger et veldig potensiale. (Leder forebyggende tjeneste politiet)

En gjennomgående kommentar fra flere av informantene som gjelder alle fem mentorene er at de hver for seg framstår som noen troverdige og flotte personer.

Mentor er en mann det er lett å like. Han har gode skolekarakterer og er velintegrrert. Han har noe ved seg. ... Han passer som forbilde, han viser at

det går an å få jobb, ta utdanning og lykkes her i Norge. Vi i barnevernet hadde ikke klart å rekruttert slike – vi har ikke linkene inn i innvandrer miljøene. (Barnevernsansatt)

Jeg har veldig sans for [navn på mentor]. Han var hjemme hos foreldrene til NN, han tenkte skole og ikke bare fritid. Han var opptatt av NN's ve og vel. (Barnevernsvaktansatt)

AA er en veldig hyggelig kar, blid, en som kollegaene mine liker. BB er alltid blid overfor oss. Dannet. Veldig korrekt. Flink til å lytte. CC er en veldig hyggelig kar. (Polititjenestemann)

Jeg trodde at de bryr seg fordi de tjener penger på dette, men det er jo et genuint engasjement. Det er flott å se. (Psykolog/veileder)

Som nevnt i kapittel 5 spiller både mentor-mor og mentor-mor-assistenten en viktig rolle i hvordan ordningen fungerer. De fleste av informantene legger stor vekt på at mentor-mor "ligger bak" og tar en koordinerende rolle. Hun nyter stor tillit i apparatet i Kristiansand:

Jeg kan huske jeg var skeptisk til prosjektleder og det at hun engasjerer seg 110 prosent. Makter hun dette, tenkte jeg. Hvordan går det? Hva hvis hun blir syk? Men hun har imponert meg noe voldsomt. Spesielt hennes evne til å få en relasjon til både ungdom og foreldre. Hun har brukt seg selv, stått på, hun har ringt, hun har fulgt opp, vist interesse. Hun har fått innpass hos foreldrene. Bare det å stikke innom en familie, dra hjem til dem og høre hvordan det går, er så viktig. Kontakten hennes er veldig direkte, det er ikke bare tomprat. Hun er en som bryr seg. Vår kontakt i barnevernet blir til sammenligning så formell. Vi kaller inn pr. brev til avtaler. (Nøkkelaktør barnevernet)

En lokal utdanningsinstitusjon som har to av guttene i mentorordningen som elever uttrykker stor tilfredshet med den oppfølgingen som guttene får – i dette tilfelle fra "mentor-mor-assistenten". Uten denne oppfølgingen er det store sjanser for at de to guttene hadde brutt så mye av forutsetningene for undervisningen at de hadde blitt utvist:

Jeg har hatt kontakt med [navn på mentor-mor-assistent] i forbindelse med inntaket. Og så har vi hatt kontakt i forbindelse med evaluering etter en måned, så etter hver tredje måned, og så skal vi han det ved avslutning. I tillegg har vi sporadiske kontakt om det som skjer til daglig, om de sover, om de er involvert i konflikter og om det som skjer her på skolen. Jeg tydeliggjør for henne hva vi forventer av guttene og hun følger dem opp på ettermiddag og kveld. Hvis de ikke møter, ringer jeg og hun bringer dem hit. Hvis jeg ikke hadde kunne ringe henne, hadde jeg ikke hatt anledning til å hente dem hit. Ingen andre hadde kunnet det. Å gi en så tett oppfølging til gutter som er i en så sårbar situasjon, har vært en super løsning. (Nøkkelaktør lokal utdanningsinstitusjon)

6.5 Svakheter eller problemer ved mentorordningen eller i dens samspill med andre instanser

Selv om de fleste informantene gir uttrykk for en betydelig tilfredshet med hvordan de selv har opplevd at mentorordningen fungerer, peker de også på noen svakheter og problematiske sider ved ordningen.

Flere av informantene har pekt på at mentorordningen hviler på et eksepsjonelt engasjement fra både mentorene og mentor-mor. De mener at ordningen fungerer godt nå, men at et slikt engasjement er noe som en ikke kan forvente vil vare over lengre tid. Dette er noe vi skal komme tilbake til i avslutningskapitlet.

6.5.1 Koordineringsproblemer

Nøkkelaktører i både barnevern og skole peker på at de står overfor enkelte koordineringsproblemer i forhold til mentorene. De får ikke alltid informasjon tilbake om hva de gjør, og om hva guttene har vært involvert i. Dette til forskjell fra miljøarbeiderne som barnevernet har hyret inn for å følge opp ungdommer med tilsvarende atferdsproblemer. Miljøarbeiderne står hele tiden i kommunikasjon med barnevernet og gir fyldig informasjon tilbake til det. Mentorene kommuniserer med mentor-mor slik at barnevernet får informasjonen filtrert gjennom henne. Et poeng for mentor-mor er at det er ikke all informasjon som en trenger formidle videre til barnevernet. Dette er også viktig for at mentorordningen ikke så tydelig fremtrer som en forlenget arm av et barnevern som guttene er skeptiske til.

Fra én skole hvor et par av guttene er elever, pekes det også på at de ikke har samme kontakt med mentorene som med miljøarbeiderne. Miljøarbeiderne er lettere å få i tale og til å komme på ansvarsgruppemøter. De gir informasjon tilbake til skolen, de deltar i diskusjonen på ansvarsgruppemøtene og de kan handle i forlengelsen av det en har blitt enig om på disse møtene. Dette er også fordelaktig for skolens oppfølging av guttene.

Dette koordineringsproblemet i forhold til mentorene skyldes først og fremst at mentorene har en annen sivil jobb ved siden av. De kan ikke delta i apparatets koordineringsmøter på dagtid. Miljøarbeiderne er "helprofesjonelle" og har en helt annen mulighet til å møte apparatet på de tidspunkter apparatet arbeider. Styrken til mentorene er nettopp at de er fleksible til å arbeide med guttene på de tidspunkter som er viktigst – nemlig kvelder og helger. Det at de har sivile jobber i tillegg gjør dem mer egnet som forbilder. Samtidig vanskeliggjør dette en koordinering med det øvrige apparatet. Her er det vanskelig å få både i pose og sekk.

Et problem i forlengelsen av dette har vært at i enkelte tilfeller har mentorene fortsatt å ha kontakt og aktiviteter med "sine gutter" etter at mentorforholdet er over. Da opptrer de ikke formelt som mentor – men som en voksen venn eller "significant other". I et tilfelle hadde barnevernet planlagt en "avledningstur" til et badeland på Sandnes. Så viste det seg at en av mentorene på frivillig initiativ hadde tatt med seg to av de guttene han *tidligere* hadde vært mentor for til Rjukan. Han ville vise dem stedet han vokste opp, og at de to unge guttene skulle få møte hans venner med minoritetsbakgrunn som hadde klart seg svært godt i Norge. Han ville vise de to guttene at det "er mulig" å bli inkludert og skaffe en seg en god jobb og de materielle goder som følger av det. Barnevernet reagerte på at denne turen til Rjukan ikke var koordinert med sin "avledningstur"²¹.

Poenget her er at det dreier seg om en aktivitet som ikke er en del av mentorordningen – men et resultat av den. Guttene har gjennom sin tidligere mentor fått et tilknytningspunkt – en voksen venn. Og venner pleier vanligvis ikke å koordinere seg med barnevernet eller andre offentlige instanser. Når guttene gradvis kobles opp mot både næringsliv (dvs. kveldsjobber) og sivile "significant others", mister barnevernet noe av oversikten og kontrollen.

²¹ På denne turen hadde barnevernet for øvrig hyret inn en annen av mentorene som miljøarbeider – sammen med en fra det miljøarbeiderfirmaet barnevernet samarbeider mest med.

For barnevernet er det enklere og bedre å ha kontakt med en innleid miljøarbeider – da har de en mye sterkere informasjonsutveksling og kontroll. Dette er en kontraktfestet relasjon – hvor den enkelte miljøarbeider er en selvstendig næringsdrivende som selger sin tjeneste gjennom et selskap som igjen har hyret dem inn. Og en del av dette kontraktsforholder er å ha løpende informasjonsutveksling med barnevernet. For barnevernet oppleves dette i noen sammenhenger som mer fordelaktiv enn en mentorordning hvor en ikke helt vet hva mentorene bedriver.

Det er mye som tyder på at mentorene tar med seg relasjonen inn i sitt sivile liv etter at det kontraktfestede mentorforholdet er over. Så å si alle guttene forteller at de fortsatt av og til treffer sin mentor, går på kafé, på kino eller aktiviteter, selv om det lønnete mentorforholdet er over. Det er en relasjon med stor grad av moralsk forpliktelse. For guttenes videre inkludering i normalsamfunnet kan dette være av stor viktighet.

6.5.2 Uenighet om hvem som skal delta på grupperettede tiltak

Som vist gjennom flere eksempler i kap. 4 tar mentorene ofte flere gutter sammen på aktiviteter, kino eller kveldskos. Det har ikke vært noen uttalt målsetting å forsøke å bryte relasjonene guttene i mellom. Guttene er sammen allikevel, og flere slike gruppeaktiviteter skjer spontant på kvelder hvor mentorene treffer dem. Det er allikevel noen ungdommer som en har forsøkt å koble guttene i mentorordningen fra. Dette gjelder tre gutter som oppleves å være de mest voldelige og kriminelt aktive i dette aktuelle ungdomsmiljøet i Kristiansand, og som for øvrig står utenfor mentorordningen. De har gjennom høsten 2005 vært involvert i alvorlige voldsepisoder. (herunder et brutalt overfall på en av mentorene og drapstrusler mot vedkommende). Slik sett er det absolutt gutter som det kan være viktig å avlede gjennom et weekend-opplegg som ledd i en situasjonell forebygging. Men samtidig er dette gutter som foreldrene til noen av de yngre guttene i mentorordningen forsøker å holde sine gutter unna. Allikevel har barnevernet i helgeaktiviteter koblet de yngre og mindre belastede sammen med lederfigurene i dette ungdomskriminelle nettverket i Kristiansand. Mentor-mor har reagert på at foreldrene ikke har vært forespurt om hvem som deres gutter kobles sammen med, og at en bør være mye flinkere til å ta foreldrene med på råd.

Barnevernet har bedrevet en ”koblingsvirksomhet” som kan bidra til å sementere de sosiale bånd i gruppen, i stedet for at en forsøker å isolere den mest voldelige kjernen i gruppa fra de andre. Slike gruppetiltak hvor ”alle er sammen” kan ha en kortsiktig og viktig situasjonell forebyggende funksjon som bidrar til å forebygge vold og kriminalitet der og da. Samtidig kan de grupperprosesser som iscenesettes, bidra til å forsterke samholdet mellom uformelle lederfigurer og de andre guttene. På sikt kan dette fremme i stedet for å hemme kriminalitet.

6.5.3 Skepsis mot muskelkulturen

En side ved mentorordningen som flere informanter har vært kritisk til, er at fire av de fem mentorene har stimulert guttene til å trene i helsestudio. Her har man et titalls gutter som er en del av en subkultur hvor en viktig verdi er å være fysisk sterk og kunne anvende denne fysikken for å få makt over andre. Vil ikke mentorenes trening med de aktuelle ungdommene både legitimere en slik ”macho-kultur” og i tillegg øke guttenes styrke som igjen kan omsettes i voldshandlinger?

Det er lett å forstå at et slikt spørsmål stilles. De guttene som deltar i mentorordningen gir uttrykk for en ekspressiv maskulinitet hvor det å signalisere fysisk styrke er viktig.

Ungdommer som har vanskelig for å oppnå anerkjennelse på skolearenaen eller på "konsumsjonsarenaen", har mulighet til å kompensere gjennom å investere i den kroppslige kapital gjennom trening. Dette er en form for kapital som gir dem anerkjennelse innenfor sin sub-gruppe. Samtidig er det også en form for kapital som delvis også anerkjennes i det øvrige samfunn. Det å ha en muskuløs og sterk kropp er også en verdi for mange i "normalsamfunnet" – så fremt man ikke bruker denne styrken overfor andre. Ikke minst kan det være viktig i oppmerksomhet fra det annet kjønn. Det problematiske er at innen guttenes subkultur gir denne fysiske styrken særlig status når den anvendes overfor andre – særlig andre ungdommer som de opplever eller kategoriserer som fiender. Til en viss grad har guttene selv provosert fram reaksjoner fra andre ungdommer nettopp for å kunne vise sin maskulinitet gjennom en overlegen styrke.

De kritiske innvendingene går på at denne investeringen i fysisk styrke oppøver evnen til å bruke vold. Et slikt synspunkt styrkes også av ny norsk forskning. Endresen og Olweus (2005) viser at trening i kamp- og styrkesport fremmer voldelig atferd utenfor sportssituasjonen hos unge gutter (11-13 år).

Når det gjelder mulige mekanismer, er det rimelig å anta at både tilegnelse av kampteknikker, forekomst av voldelig/antisosiale rollemodeller, forsterkning av aggressiv atferd fra trenere og kamerater og kanskje foreldre samt "macho"-holdninger i de aktuelle sportsmiljøene med fokus på tøffhet og fysisk styrke (jfr. særlig vektløfting som ikke er en kampsport) bevirker de negative effektene. (Endresen og Olweus 2005:2).

På den annen side går det an å se dette på en annen måte. Mentorenes trening sammen med guttene i en aktivitet som guttene er fortrolig med og som har stor verdi for dem, skaper noen særegne forutsetninger for å bygge opp en tillitsfull relasjon. Å møte den unge med aksept på et felt hvor de hadde forventet fordømmelse, skaper et spillerom for forandring (Qvotrup Jensen og Hviid 2003:22). Sannsynligvis bidrar et slikt møte mellom en mentor og en ungdom gjennom en aktivitet som har verdi for begge, til å korte ned den tiden det tar å utvikle en tillitsfull relasjon. Dette til forskjell fra andre behandlere og hjelpere som ikke har anerkjent disse sidene ved guttenes subkultur, men som har hatt en kritisk eller fordømmende holdning.

Mentorene signaliserer dessuten tydelig at det ikke er legitimt å anvende denne fysiske styrken til å utøve vold. De har en annen forbildefunksjon enn de "aggressive trenere" som Endresen og Olweus trekker fram. Mentorene signaliserer at en sterk kropp har en verdi i seg selv, og at den ikke skal anvendes "som våpen". Det er både lovlig og legitimt å stå fram med en muskuløs kropp, men det er ikke lov til å bruke den offensivt for å utøve vold eller true med. At det ikke er legitimt å anvende vold, er det jo mentorene hele tiden gjentar overfor ungdommene²². Som dørvakter er det dessuten helt essensielt å kunne prate seg ut av situasjoner, ikke bruke fysisk makt. Dessuten er det ikke sikkert at de sammenhenger som Endresen og Olweus dokumenterer for 11-13 åringer vil være de samme når guttene er 5-6 år eldre, og kanskje særlig ikke for gutter som allerede oppfører seg sterkt voldelig.

²² Mentordningen har også stimulert ungdommene til å delta i andre idretter som i mindre grad er koblet til fysisk styrke som kan brukes i volds- og slosshandling. Mentor-mor og hennes assistent er også en bro til basketballmiljøet i Kristiansand. Dette er en idrett som har i seg viktige elementer av hip-hop-kulturen, men hvor den ekspressive maskuliniteten rettes inn mot ball og kurv. Det er få ballidretter som innbyr så lite til fysisk kontakt og derved til volds- og aggresjonsutbrudd som nettopp basketball.

Sosialt arbeid overfor utsatte ungdommer bærer ofte i seg en usikkerhet hvordan et konkret tiltak vil virke. Vil det virke til å forbedre eller forverre situasjonen? Hvis en ser på muskelbyggende og kampsportaktig trening, kan det godt tenkes at en slik trening isolert fremmer aggresjon. Men det er også sannsynlig at mentorene i dette tilfelle kan være i stand til å snu eller redusere denne effekten av slik trening. Den sosiale sammenhengen som aktiviteten skjer under, kan gi positive effekter som overskygger de negative.

De spørsmål som kritisk har vært luftet i forhold til denne siden av mentorordningen er allikevel slike som en hele tiden bør ha et blikk overfor. Bruker ungdommene den muskelkraft og evt. slosskompetanse som de erverver gjennom muskelbyggende trening eller kampsport aktivt for å utøve vold, eller er det de sosialt akseptable sider ved slik trening som framtrer som viktigst? Dette kan kun fremtiden vise.

Uavhengig av hvordan resultatet av treningen (dvs. muskelstyrken) anvendes, er det viktig å understreke at trening har andre effekter. Det bidrar til at guttene må strukturere sin tidsbruk og at guttene opplever det velvære og endorfinproduksjon som oppstår under og etter en treningsøkt. Trening har *en verdi i seg selv* som ikke alltid skal måles opp mot mål på andre samfunnsområder.

6.5.4 Kvalitetssikrede innvandrere – en ettertraktet ressurs

Noen av problemet for andre instanser som arbeider med ungdom er at de vanligvis ikke har nettverk inn i innvandrebebefolkningen. Det blir da også vanskelig for dem å rekruttere inn ”ufaglærte” inn i arbeid med ungdommer fordi de ikke vet hva slags kompetanse ”de ufaglærte” kan ha. Når personene mangler en profesjonell bakgrunn som fungerer som en sertifisering og kvalitetssikring, trenger man annen informasjon om personer og deres omdømme for å tørre å ansette dem. Siden en slik informasjon vanligvis mangler, er det tryggest ikke å bruke en slik rekrutteringskilde og en viktig ressurs forblir ubrukt. Men når slike personer først fremstår som tydelige, dyktige og pålitelige, blir de selvsagt også et alternativ.

Mentorordningen i Kristiansand har fungert som en arena hvor mentorene har fått vist fram sine kompetanser og egenskaper. De har opparbeidet seg et godt renommé blant mange av de som arbeider med ungdom i Kristiansand. Derved har også andre hjelpeinstanser (barnevernet, MST, fritidsforvaltning, ungdomsinstitusjoner) forespurt de samme mentorene om de også kunne tenke seg å gjøre en jobb for dem på deltid eller heltid. Sett fra mentorene selv er dette opplagt positivt. De kan velge og vrake i jobbtilbud som de står fritt til å vurdere.

En trussel mot mentorordningen i Kristiansand er at mentorene risikerer å bli kjøpt opp av andre som også ser deres kvalifikasjoner. Mentor-mor har reagert sterkt på et par slike forsøk på å kjøpe mentorenes tjenester. Samtidig har mentorene sin frihet til å arbeide der hvor de selv velger. Og det er ikke usannsynlig at de blir så ettertraktet at andre tilbyr dem bedre betingelser enn de har i mentorordningen. De har en kompetanse som er ettertraktet.

En løsning på dette er selvsagt at mentorordningen hele tiden klarer å tilby lønn og arbeidsbetingelser som er bedre enn det de andre tilbyr. Noe av ulempen er allikevel at mentorordningen forutsetter arbeid på ”uartige” tidspunkter, og at derfor andre tilbud med tid og stunder vil være mer forlokkende. En eventuelt permanent mentorordning vil derfor i fremtiden trolig bli ”truet” av andre som ser en ressurs i allerede kvalitetssikrede innvandrere, og som kan være i stand til å tilby bedre lønn eller andre arbeidsbetingelser.

En annen og bedre løsning vil trolig være at en i større norske kommuner – som Bærum, Drammen, Skien, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim etc. etc. – mer aktivt forsøker å rekruttere personer med innvandrerbakgrunn som har spesielle forutsetninger til å komme ”ville ungdommer” med minoritetsbakgrunn i møte som sosialarbeidere, hjelpere eller ungdomsarbeidere. En trenger en kompetanseforståelse som anerkjenner andre typer kompetanser enn profesjonsutdanning – som kulturbakgrunn, erfaringer fra egen integreringsprosess, at en kan foreldrenes språk, fysisk styrke, at en kan være et forbilde etc. En kan for eksempel tenke seg kompetansegivende kurs av ikke altfor lang varighet som nettopp bygger på den unike kompetanse som personer med en slik bakgrunn har. Samtidig må en kunne anerkjenne denne type kompetanse som likverdig med profesjonskompetanse ervervet gjennom utdanningssystemet.

6.5.5 En kortsiktig fleksibilitet?

En vesentlig styrke med mentorprosjektet har vært dets fleksibilitet. Mentorene og mentor-mor har spisset sin innsats mot de situasjoner hvor ”ting skjer”. De har forholdt seg til gutter som best kan karakteriseres som ”bevegelige mål” – og for å nå inn til dem og for å forhindre uheldige episoder, har mentorene og mentor-mor evnet å utvise en veldig fleksibilitet når det gjelder arbeidstid. Dette er en evaluering som har skjedd i prosjektets ”honeymoon”. Spørsmålet er om det er realistisk at de opprettholder samme fleksibilitet og engasjement over lengre tid. Sannsynligvis vil det ikke det.

En viktig del av denne fleksibiliteten har vært en ubyråkratisk og fleksibel oppfølging av guttene også etter at selve mentor-perioden var over. Relasjonene ble ikke brutt, og det har vært gjennomført mye viktig oppfølging og hjelp etterpå – som et forhåpentligvis godt resultat vil avhenge av. Mentorenes videre oppfølging av sine ”tidligere” gutter har vært basert på et ulønnet engasjement. Mentor-mor har delvis gjennomført sin oppfølging innen de ressursmessige rammer som mentorordningen har gitt, men delvis også gjennom et ulønnet engasjement – ved at hun ikke har vært så nøye med å ”telle timer”.

En slik oppfølging basert på et personlig engasjement overfor guttene, kan en neppe forvente vil kunne vare uendelig. Jo flere mentorforhold en legger bak seg, desto flere vil det bli som trenger videre oppfølging og kontakt. En må ta høyde for at dette også vil kreve ressurser, og det er trolig urealistisk å forvente at dette skal gjøres ulønnet eller ”litt lønnet”. Det er begrenset hvor stort ”overheng” av tidligere ungdommer en klarer å følge opp. En rimelig hypotese er at selv om et intensivt mentoropplegg på seks til ti måneder kan være viktig for å justere kurs og få guttene inn på et rett spor, vil det også kreve noe innsats for å holde guttene på dette sporet. Mye av denne innsatsen må komme fra andre hjelpere i systemet, men samtidig vil det være viktig at mentor-mor og mentorene følger guttene opp videre – kort og godt fordi de har fått en så god relasjon til dem. De har noen spesielle forutsetninger for å støtte og motivere guttene til å gjøre gode valg.

Det mest realistiske mentoropplegg vil derfor være en seks til ti måneders intensiv mentorperiode som følges av en hale av litt ubestemmelig varighet – og som må tilpasses den enkeltes situasjon og forutsetninger.

7 Resultater?

Det viktigste med denne evalueringen har vært å gi en beskrivelse av arbeidsmåten i prosjektet, og hva slags ”grep” en har fått rundt ungdommen. Dette ”grepet” er betraktet som en forutsetning for at guttene skal penses inn på et spor som kan lede dem ut av kriminalitet. Spørsmålet er så om dette ”grepet” har gitt resultater i form av mindre kriminalitet.

Det er ikke så lett å få en pålitelig angivelse av kriminaliteten til et sett personer. En kan be dem oppgi dette selv, men det er lite trolig at de vil svare ærlig på spørsmål fra en forsker de ikke kjenner, og hvor de vil være usikre på hvordan en slik undersøkelse vil bli brukt.

Den mest pålitelige oversikten er trolig politiets Strasadregister som registrerer anmeldelser mot guttene. Det betyr ikke at de nødvendigvis er skyldig i det de blir anmeldt for, men det er hvertfall en viss sannsynlighet for det. Hvis en kun skulle forholde seg til dommer, ville de meste av den utøvede kriminaliteten ikke være med. Dette skyldes at mange saker henlegges på grunn av bevisets stilling, og at politiet ofte gir seg når de har ”nok” saker på guttene. I tillegg har noen av guttene vært under den kriminelle lavalder slik at saker har blitt henlagt av den grunn.

Et spesifikt problem med å anvende politiets anmeldelsesstatistikk i forhold til akkurat denne gruppen, er at gruppen stadig fikk større oppmerksomhet utover i 2005 noe som endte opp med POP-prosjektet høsten 2005. Hensikten med POP-prosjektet var blant annet å ha et spesielt øye på disse guttene. Anmeldelser mot guttene skulle prioriteres. Ofre og vitner ble spesielt anmodet om å anmelde. Og i den grad de ikke ønsket å anmelde, skulle politiet prioritere å anvende offentlig påtale. En slik omprioritering av politiets innsats mot disse ungdommene, har med stor grad av sikkerhet ført til at mørketallene når det gjelder guttenes kriminalitet er begrenset de siste månedene i 2005. De var nok større i 2004.

Nedenunder presenterer vi anmeldelsene for de enkelte guttene i det siste året før den enkeltes mentorperiode startet, i mentorperioden (6-11 måneder) og oppfølgingsperioden som kommer etter mentorperioden.

Vi har plassert anmeldelsene i kategoriene vold, tyveri/vinning, narkotika, trafikk og annet. I kategorien ”annet” er det stort sett beskjedne lovbrudd som er registrert (eks. ikke etterkommet pålegg fra politiet).

Tabell 7.1 *Politianmeldelser fra Strasak på den enkelte fordelt på året før deltakelse i mentorordningen, mentorperioden (MP) og oppfølgingsperioden (OP) etterpå.*

Gutt A.

	Siste år før MP	MP:061004-260805	OP:270805-311205
Vold	4	1	3
Tyveri/vinning			
Narkotika			
Trafikk			
Annet	1		
Totalt	5	1	3

Gutt B.

	Siste år før MP	MP: 011104-20805	OP: 230805-311205
Vold	3	1	
Tyveri/vinning	2		
Narkotika	1		
Trafikk			
Annet	1		
Totalt	7	1	0

Gutt C.

	Siste år før MP	MP: 81104-250905	OP: 260905-311305
Vold	4		
Tyveri/vinning		1	1
Narkotika			
Trafikk			
Annet	1		
Totalt	5	1	1

Gutt D.

	Siste år før MP	MP:161204-110405	OP:120405-311205
Vold	5	1	5
Tyveri/vinning	4	1	5
Narkotika			
Trafikk	1		
Annet	1	2	
Totalt	11	4	10

NB: Gutt D brøt selv mentorrelasjonen før tiden, men har fortsatt hatt kontakt med mentor-mor etterpå og fått en viss oppfølging

Gutt E.

	Siste år før MP	MP: 21204-270905	OP:280905-311205
Vold	1	2	1
Tyveri/vinning	1	1	
Narkotika	1		
Trafikk			
Annet		1	
Totalt	3	4	1

Gutt F.

	Siste år før MP	MP:161204-161005	OP:171005-311205
Vold	5	2	
Tyveri/vinning	4	1	
Narkotika	1		
Trafikk			
Annet	2		
Totalt	12	3	1

Gutt G.

	Siste år før MP	MP:120405-140106	
Vold	1	1	
Tyveri/vinning	1	2	
Narkotika			
Trafikk			
Annet	1		
Totalt	3	3	

Gutt H.

	Siste år før MP	MP: 020905-dd	
Vold	6		
Tyveri/vinning	2		
Narkotika			
Trafikk			
Annet	1	1	
Totalt	9	1	

Gutt I.

	Siste år før MP	MP: 150905-dd	
Vold	1		
Tyveri/vinning	1		
Narkotika			
Trafikk			
Annet		1	
Totalt	2	1	

(Ps. Denne gutten var anmeldt for 9 saker i perioden mellom 12-20 måneder før mentorperioden inntraff.)

Den tiende gutten som ble innlemmet i mentorprosjektet er ikke med her fordi han ble utvist fra landet etter en drøy måned med mentoroppfølging.

Oversikten over de enkelte guttenes registrerte kriminalitet inneholder tidsperioder av ulike lengde, og de er ikke helt sammenlignbare. Den 6-11 måneders mentorperioden er kortere enn "siste år", og tiden etter mentorperioden er enda kortere. Hvis en slår sammen mentorperioden med oppfølgingsperioden etterpå (som for seks av guttene er over ett år og tre er under ett år), og sammenligner den med året før mentorperioden, viser oversikten at seks av de ni har redusert sin kriminelle aktivitet. En har opprettholdt sin aktivitet på omtrent samme nivå (G), mens to har blitt registrert for flere forhold enn i perioden før (D og E). En av de som har blitt mer aktive (D), brøt med opplegget og har således ikke kunnet få full effekt av det.

Ved å slå sammen *alle guttenes* totale kriminalitet i året før mentorperioden og sammenligner med mentorperioden og oppfølgingsperioden etter på, og kontrollerer for periodenes litt ulik lengde for den enkelte, kan vi allikevel få fram et sammenlignbart mål på kriminaliteten.

Tabell 7.2 *Oversikt over anmeldelser for mentorperioden og oppfølgingsperioden sammenlignet med året før. Alle ni guttene som deltok i opplegget.*²³

	Siste året før mentorperioden	Mentorperiode og oppfølgingsperiode omregnet til årsbasis
Vold	31	19,0
Tyveri/vinning	15	13,4
Narkotika	3	0
Trafikk	1	0
Annet	8	6
Totalt	58	38

Nå fikk ikke mentorprosjektet et like godt "grep" om alle guttene. En av guttene valgte som nevnt å forlate prosjektet halvveis fordi ha manglet motivasjon til å delta. Vedkommende er etter avbrutt mentorperiode anmeldt for åtte forhold. Hvis vi trekker denne ene gutten ut og ser på anmeldelser for de som har vært motiverte for mentorprosjektet får en følgende tall:

Tabell 7.3 *Oversikt over anmeldelser for mentorperioden og oppfølgingsperioden sammenlignet med året før. De åtte guttene som var motiverte for å delta i opplegget.*

	Siste året før mentorperioden	Mentorperiode og oppfølgingsperiode omregnet til årsbasis
Vold	26	12,9
Tyveri/vinning	11	7
Narkotika	2	0
Trafikk	0	0
Annet	7	3
Totalt	46	23

²³ Den gjennomsnittlige lengden for mentorperioden og oppfølgingsperioden etterpå er 321 dager. Det betyr at en ganger antallet anmeldelser i hver kategori med 1,12 for å kontrollere for ulike lengder på periodene..

For de som fulgte mentorprosjektet har de registrerte anmeldelser blitt redusert med 50 prosent. Sannsynligvis har den reelle nedgangen vært enda større siden guttene under mentorperioden/oppfølgingsperioden har fått mye større oppmerksomhet fra politiet enn i perioden før slik at mørketallene trolig er mindre enn i året før prosjektperioden. Slik sett indikerer dette et godt resultat. På den annen side er det viktig å understreke at ingen av guttene helt synes å ha sluttet å begå kriminelle handlinger etter deres innlemmelse i prosjektet – og det til tross for at de har vært underlagt en betydelig sosial kontroll, omsorg og hjelp fra mentorer og mentor-mor, samt en betydelig kontroll fra politiet.

Mens datainnnsamlingen til dette evalueringsarbeidet foregikk i desember 2005 og januar 2006, uttrykte de fleste informantene at guttene forholdt seg vesentlig roligere enn tidligere. De markerte seg mindre aggressivt i sentrum og ute på fritidsklubbene. Mens dette evalueringsarbeidet er helt i slutfasen (medio mars 2006) rapporteres det at enkelte av guttene på nytt har operert på en fritidsklubb hvor de har ”rulet” og brakt de fritidsansatte til fortvilelse. Denne observasjonen sammen med det faktum at de fortsatt tidvis registreres med anmeldte forhold, tyder på at mentor-ordningen heller ikke er noen vidunderkur.

Av de *ni* guttene er fortsatt åtte under utdanning. To går fortsatt på ungdomsskolen, mens seks er under videregående utdanning eller på tilsvarende opplegg. Fire av de åtte som går på skolen, har kveldsjobber. Det er kun en som har droppet ut av skolen (vedkommende som droppet ut av mentorprosjektet), og han har nå en praksisplass. At alle de sju over grunnskolealder er i et utdannings- eller arbeidsopplegg, må også til en viss grad tilskrives den oppfølging som guttene har fått gjennom mentorprosjektet. Men her har selvsagt utdanningsinstitusjonene selv spilt en viktig rolle. At guttene klarer å gjennomføre et skoleløp er kanskje det viktigste for å få inkludert dem i normalsamfunnet og for å forebygge kriminalitet på sikt.

Det er begrenset hva en kan generalisere ut i fra en slik evaluering av et pilotprosjekt. Det dreier seg om et begrenset antall ungdommer. En har ikke samtidig fulgt en matchende kontrollgruppe – noe som for øvrig ville ha vært helt umulig i Kristiansand. Det er ingen som kan ”matche” disse. Ungdommene har heller ikke vært fulgt lenger enn noen måneder etter at selve prosjektperioden var over. Hva som vil skje i fremtiden når den personlige oppfølgingen stadig trappes ned, er uvisst. Når grepet svekkes, kan det godt tenkes at de faller tilbake i et kriminelt mønster. På den annen side kan det tenkes at guttene har blitt penset inn på et ”positivt” spor slik at de gradvis reduserer sin kriminelle aktivitet enda mer slik at den gradvis opphører helt. Et slikt mentorprosjekt kan muligens ha en oppbremsende effekt som ender med at kriminaliteten helt stopper opp for flere av dem. Denne evalueringen kom således for tidlig for å undersøke dette. Det vil være interessant å vente et par år for å undersøke hvordan situasjonen er for guttene da.

Selv om enkelte vil falle tilbake i kriminalitet, trenger ikke det bety at et slikt mentorprogram er mislykket. Det indikerer derimot at de fortsatt vil ha behov for videre oppfølging og støtte fra ulike deler av det omfattende hjelpe- og tjenesteapparatet, og fra enkeltpersoner som støtter dem.

8 Oppsummering og konklusjoner

Denne rapporten dreier seg en selektert gruppe gutter med minoritetsbakgrunn med store atferdsproblemer og som etter hvert har funnet hverandre i et tett fellesskap. De har etter hvert blitt en synlig gruppe i Kristiansand sentrum og de har og markert seg gjennom hendelser og voldsepisoder i byens omland. De har skapt frykt blant andre ungdommer og blant ansatte i fritidssektor og politiet som har måttet forholde seg til dem. En innvendig mot denne type beskrivelse vil kunne være at her er det skapt en moralsk panikk, og at her er det mange som overdriver – både politi, fritidsansatte, andre ungdommer og media. Kanskje dreier det seg ikke om noe annet enn guttestreker og ungdommelig aggresjon på avveier, og at det meste vil rette seg selv med tidens hjelp.

En kan selvsagt ikke utelukke at også disse guttene vil ha muligheter til ved egen hjelp å få kontakt med normalsamfunnet og vokse ut av kriminalitet og en kriminell subkultur. På den annen side er det også en rimelig stor sjanse for at gutter med minoritetsbakgrunn som har så store problemer i utgangspunktet som disse guttene har hatt, og som er i ferd med å utvikle en kriminell subkultur, vil kunne forsterke en negativ utvikling hvis ingen griper inn. Det finnes eksempler på ungdomsgrupper med minoritetsbakgrunn som har utviklet seg fra å være ”småkriminelle” til å bli ”storkriminelle” (Larsen 1992, Carlsson 2005). Kjente kriminelle grupper bestående av hovedsakelig minoritetsbakgrunn (jf. A- og B-gjengen i Oslo) har også noen særegne negative konsekvenser i og med at de stempler minoritetsungdom generelt og bidrar til større skepsis fra majoritetssamfunnet. Å unnlate å gripe inn vil derfor kunne skape forsterkede problemer både for de ungdommene som er fanget i et slikt miljø, for de som blir ofre for deres ugjerninger, men også for minoritetsbefolkningen generelt.

Mentorprosjektet i Kristiansand er et forsøk på å snu unge lovbrytere før det er for sent, og før de blir et uhåndterlig problem både for seg selv og andre.

8.1 Det tradisjonelle apparatets manglende grep

I denne rapporten er ordet ”grep” anvendt en rekke ganger. Dette er ikke noe presist begrep, men viser til at det store og spesialiserte hjelpeapparatet har hatt store problemer med å komme i posisjon til disse guttene og deres familier. Dette manglende grepet har blitt eksemplifisert slik tidligere i rapporten:

- Barnevernet har hatt vanskelig for å komme i posisjon til foreldrene. Dette skyldes språkproblemer og foreldrenes manglende kunnskap om det norske samfunnet og dets institusjoner. Foreldrene er usikre på barnevernets rolle. At barnevernet har en byråkratisk og formell arbeidsform, har neppe bidratt til å bygge ned skepsis og opp tillit. Foresatte som kommer fra samfunn hvor tillit ofte bygges gjennom personlige relasjoner, vil ha vanskelig for å få en nær og fortrolig relasjon til barnevernet.

- Nye metoder som er utviklet i forlengelsen av barnevernet slik som MST og Ungdomskontrakter, har heller ikke fungert overfor disse ungdommene av de samme grunner. En har hatt problemer med å spille på foreldrene.
- Foreldrene har hatt begrensede muligheter til å følge opp sine barn i forhold til skolegang og fritid i et nytt og komplisert samfunn. De har og mistet kontrollen over hva sønnene bedriver og har vært enkle å manipulere. Når foreldrene har forstått at de har mistet kontrollen, har de i enkelte tilfeller forsøkt å gjenvinne den via reaksjonsformer som har gjort vondt verre – som fysisk avstraffelse og svært strenge restriksjoner. Guttene har derigjennom fått enda større behov for den omsorg og det fellesskap de har hatt i ”gjengen”.
- Barnevernet har heller ikke fått god kontakt til ungdommene selv. Guttene opplever barnevernet som kontrollerende og lite hjelpende. Guttene gir lite informasjon tilbake, hvis de i det hele tatt ”gidder” å møte. I den grad guttene får hjelp via barnevernet som for eksempel gjennom en miljøarbeider/mentor, tilskrives dette miljøarbeideren/mentoren selv og ikke barnevernet. Holdningen til den samfunnsinstitusjon som står bak hjelpen er fortsatt negativ.
- Barnevernet får ikke nok informasjon fra guttene selv til å konfrontere guttene med hva de faktisk gjør, og de får også for lite informasjon fra andre kilder. De lider noe av den samme skjebnen som foreldrene. De blir også lett manipulert, og kan tro at situasjonen er bedre enn den faktisk er.
- De aktuelle guttene kommer (stor sett) fra familier som er fattige. Guttene har dårlig råd og lite penger hjemmefra – og derved dårlige muligheter for å lykkes på ”konsumsjonsarenaen” (jf. flotte klær, besøk på steder, ferier, deltakelse på fritidsaktiviteter). Samtidig har de begrenset nettverk gjennom familierelasjoner som gir adgang til kvelds-, helge- og feriejobber. Slikt arbeid vil kunne gi inntekter som reduserer behovet for vinningskriminalitet. Samtidig er det en viktig arena for å trene inn viktige sosiale ferdigheter. Enkelte av guttene har en fremtreden som diskvalifiserer dem i forhold til senere arbeidsdeltakelse (de lar seg raskt provosere, er fort ”opp i trynet” på en, har liten respekt for andres tid).²⁴
- Barnevernet mangler også kunnskap, erfaring og nettverk for å skaffe slikt arbeid og ”treningsarenaer” til veie. Dette inngår ikke i barnevernets tiltaksskrin trolig fordi slike treningsarenaer først blir viktige når barna er i ferd med å vokse ut av barnevernet rent aldersmessig. Derimot har Kristiansand en Ung-etat som har vist engasjement og evne til å skaffe arbeid til denne type ungdommer – i samarbeid med bl.a. parketat – noe som resulterte i et sommerjobbprosjekt i 2005 som fungerte meget bra.
- Guttene har ikke respondert på forsøk fra fritidsetaten på å gi dem gode fritidsopplevelser i lag med andre ungdommer. I stedet har de brukt de offentlige fritidsarenaene for å markere sin dominans og fysiske styrke overfor både andre ungdommer og fritidspersonalet.
- Politiets forsøk på å stoppe eller begrense disse guttenes kriminalitet har blitt møtt med en opptrapping av aggresjonsnivået fra guttenes side. De har møtt politiets inngripen med vold mot polititjenestemenn og ved å forsøke å ydmyke og latterliggjøre politibetjentene. De har opparbeidet seg en motmakt som politiet tidligere ikke har opplevd fra en så ung aldersgruppe. Enkelte av ungdommene har også glippet i forhold til videregående utdanning. De har rett til videregående utdanning, under forutsetning til at de innordner seg de grunnleggende regler som gjelder på utdan-

²⁴ Som Berit Berg (2005) uttrykker i evalueringen av et prosjekt med samme målgruppe i Trondheim – guttene må kvalifiseres for livet.

ningsinstitusjonene. På grunn av atferdsproblemer og skulk har enkelte blitt kastet ut av utdanningsopplegg de har deltatt i, eller de står i fare med å bli kastet ut.

Denne oversikten over det manglende grepet til ”apparatet” kan leses som en kritikk mot dette. Apparatet har ikke arbeidsmåter, kunnskap og prioriteringer som er tilpasset en slik målgruppe. Her er det åpenbart et forbedringspotensiale. Og både barnevernet, fritidsetat, og skolene arbeider sannsynligvis kontinuerlig for å bedre grepet i forhold til denne type problematikk²⁵. Her snakker en allikevel om tungt forandrelige systemer – og det kan ta lang tid før en klarer å tilpasse disse til denne type målgruppe og de utfordringer en her står overfor. Selv om de klarer å gjøre de nødvendige endringer, må en også være realistisk i forhold til hva en kan oppnå. En vil aldri kunne ”designer” et apparat som er så fullkomment at de får et vellykket grep om alle. Noen vil alltid falle gjennom samfunnets sikkerhetsnett til tross for at en forsøker å spinne maskene så små og tette som mulig.

8.2 Mentor-prosjektet: ”Grep” som det viktigste resultatet

Mentorarbeidet i Kristiansand ble i utgangspunktet lansert som et tidsavgrenset prosjekt. Fordelen med et prosjekt som er opprettet for anledningen og målrettet mot en presis målgruppe, er at ressurser og oppmerksomhet kan kanaliseres inn mot gruppen. En kan velge virkemidler uten å være bundet av tradisjonelle oppskrifter på hvordan denne type problem skal løses. Fordi en har rekruttert inn mentorer som tidligere ikke har arbeidet i sosialsektor, har en heller ikke vært bundet av etablerte forståelser av hva som er årsaken til problemene og hvordan slike best kan møtes. En er frakoblet det profesjonelle kunnskapsgrunnlaget og kan trekke veksler på annen kompetanse som personene besitter. En er også langt på vei frakoblet de tariff- og avtalemessige regler som gjelder innenfor sosialsektoren. Et slikt prosjekt står derfor mye friere til å møte det aktuelle problemet.

Som vist i kapitlene 4-6 i dette notatet, har mentorprosjektet oppnådd relativt mye som apparatet tidligere ikke har fått til.

- Mentorene, mentor-mor og mentor-morassistenten har hatt mye kontakt med foreldrene. Mentorene har hatt den fordel at de i flere av tilfellene har snakket samme språk som foreldrene, og at de er en del av deres kultur. Mentor-mor og assistenten har nærmet seg foreldrene på en måte som er uvant for apparatet. De har for en stor del oppsøkt de foresatte hjemme på deres arenaer, de har hatt god tid – og de har ikke hatt noen åpenbar kontrollrolle. Mentorenes relasjon til familiene har ikke bare vært instrumentell i forhold til sønnenes problematikk, men de har også vært åpne for å ha en videre støtterolle. Dette kan eksemplifiseres ved at de har hjulpet med å installere dataprogrammer og internett, og ved et par tilfeller har de også gitt foreldre som er relativt nye som flyktninger i Norge, viktig informasjon om hvordan det norske samfunnet fungerer, og hvordan de selv har lyktes som flyktning/innvandrere her. Hvor dyp og bred denne relasjonen til foreldrene faktisk er, er ikke studert²⁶, men det er hvertfall rimelig å anta at den er både dypere og bredere enn det representanter for apparatet vanligvis har i forhold til foresatte til kriminelt utsatte minoritetsgutter.

²⁵ Jeg skriver sannsynligvis her. Forbeholdet skyldes at jeg jo ikke har studert dette i forbindelse med utarbeidelse av denne rapporten. Unntaket er hvordan politiet har forsøkt å få et grep gjennom sitt POP-prosjekt som er beskrevet i kap.7.

²⁶ Jeg har kun mentorene og mentor-mors beskrivelse av kontakten. Jeg har ikke spurt foreldrene selv – med ett unntak. Det ville ha forutsatt en mer ressurskrevende datainnsamling med blant annet bruk av tolk.

- Både mentorene og mentor-mor har opparbeidet seg en god og tillitsfull relasjon til guttene. Dette har delvis skjedd gjennom aktiviteter (jf. trening på helsestudio og å være tilskuer sammen på bestemte idrettsarrangementer). Og det har delvis skjedd ved at de ved gjentatte anledninger har vist at de bryr seg om guttene og har vist dem omsorg. Dette dreier seg om alt fra å invitere dem hjem til seg til et felles måltid, til å huske geburtsdager, hente dem sent på kvelden etter at de har blitt brakt inn på glattcelle, eller sørge for at de blir utstyrt med kvalitetsklær. I tillegg har de fått hjelp til å løse mange av "livets videverdigheter". Dette gjelder hjelp til å forstå skjemaer, hjelp til å få løst mindre byråkratiske floker, eller en forklaring på hvorfor byråkratiet arbeider sent og hjelp til å få pengene igjen når guttene har kjøpt dyre og dårlige produkter. For guttene er det viktig at de ikke forsøker å løse slike problemer på den måte de er vant med – ved å opptre truende eller skremmende. Slike småting kan bringe dem ut av et positivt spor og pånytt inn i en tydeligere kriminelt spor. Kriminaliteten har den fordel at der slipper man unna mange av de ovennevnte byråkratiske og kontraktuelle videverdigheter.
- Både mentorene og mentor-mor har brukt mye energi på å skaffe (noen av) guttene kvelds-, helge- og feriejobber. De har ikke direkte ordnet slike jobber, men de har spurt for dem og åpnet dører slik at guttene selv har fått en mulighet gjennom intervju og prøvetid å vise at de duger. For å hjelpe guttene til å komme over den første terskelen til denne del av arbeidsmarkedet har en hjulpet dem med å lage CV'er og trenet på intervjusituasjonen. På denne måten har de både kommet et viktig behov hos guttene i møte – behovet for lommepenger – og samtidig pånytt vist at de bryr seg om dem. Her står en allikevel overfor noen utfordringer når det gjelder kvaliteten på bedriftene de får jobb i. Det er en fare for at enkelte arbeidsforhold er så "uregulerte" at de på sikt ikke stimulerer guttenes vilje til å arbeide. På den annen side er det i det nederste og mest uregulerte segmentet i arbeidsmarkedet at det kan finnes en plass for disse guttene, og hvor de kan erverve seg ferdigheter som i neste omgang kan føre dem over i noe mer regulerte arbeidsforhold. Dette er et åpenbart dilemma.
- Mentorene og mentor-mor har vært i posisjon til guttene til å motivere dem for å satse på utdanning. Samtidig har de hjulpet enkelte til å holde fast ved utdanningstilbud som de har risikert å bli kastet ut av.
- Mentorene har og kommet i posisjon til å snakke med guttene om ting det kan være vanskelig å snakke om som seksualitet, prevensjon og om forbindelser til jenter under den seksuelle lavalder. Mentor-mor har kommet i posisjon til å snakke med to av guttene om deres psykiske problemer og fått motivert dem til å søke profesjonell hjelp. I det siste tilfellet gjelder det å hjelpe guttene over en viktig terskel til det øvrige hjelpeapparatet ved å få guttene til å innse at de har problemer og at det kan finnes hjelp for å løse dem.
- Mentorene og mentor-mor har fulgt opp guttene gjennom en utstrakt bruk av situasjonelle forebyggingsmetoder. Mentorene har hatt spesielle utkikkspunkter til guttenes aktiviteter. Gjennom kommunikasjon på mobiltelefon (særlig gjennom SMS-meldinger) på kvelder og i helger, har mentorene og mentor-mor hatt god oversikt over hva guttene foretar seg. Dette har gitt anledning til å gripe inn i situasjoner hvor guttene kunne ha kommet opp i bråk. I andre tilfeller har en ikke hatt anledning til å gripe inn, men en har allikevel fått kjennskap til hva som har skjedd slik at guttene ikke har kunnet benekte eller vri seg unna. Denne kontrollen har igjen blitt fulgt opp i ettertid gjennom å ta opp situasjonen med foreldrene (hvis de er under 18 år), og gjennom å bruke det øvrige oppfølgings- og konfliktløsningsapparatet (som å bringe en sak raskt inn for konfliktrådet).

- En av mentorene som besitter en betydelig fysisk styrke, har gjennom mentorprosjektet vært engasjert på offentlige fritidsarenaer (eks. fredagsdiskoteker) for å utøve en kontrollrolle. Vedkommendes tilstedeværelse har vært nok til at situasjonen har blitt betydelig roligere. I de få tilfeller hvor han har grepet inn, er det gjort med et glimt i øyet som ikke har forsterket konfliktnivået. Dette har ført til større trygghet og trivsel for de øvrige fritidsansatte og til at de har kunnet bruke mer av sin energi mot selve aktiviteten og de andre ungdommene.

Et interessant trekk ved mentorprosjektets intervensjon er at guttene faktisk har akseptert den tette sosiale kontrollen de har vært utsatt for. Når andre har forsøkt å utøve en lignende kontroll, har det blitt møtt med enten løgn og manipulering og til dels ved at de har trappet opp bruken av trusler og vold mot kontrollørene. Den mest sannsynlige forklaring på at de har akseptert kontrollen fra mentorene og mentor-mor, er at den er utført av noen som de opplever genuint bryr seg om dem som personer. Hvis guttene hadde møtt dem på en aggressiv og konfronterende måte, ville de ha risikert å ødelegge forholdet til personer som de har fått en positiv relasjon til og som faktisk har hjulpet dem med mye som er viktig for dem. Mentorene, mentor-mor og assistenten har kommet inn som *betydningsfulle andre* – på en annen måte enn hva de fleste andre fagfolk i apparatet tidligere har gjort.²⁷

Det er disse forholdene til sammen som representerer det som i denne rapporten har vært kalt for et grep.

8.3 Har dette vært nok til å få guttene ut av kriminalitet?

Å få et slikt grep som mentorprosjektet har klart, er for mange²⁸ ungdommer i denne kategorien trolig en *nødvendig* forutsetning for å hjelpe dem inn på et riktig spor. Men det er ikke sikkert at det er en *tilstrekkelig* forutsetning for å holde dem der i fremtiden. Det dreier seg her om gutter som individuelt fortsatt vil stå overfor mange utfordringer når det gjelder å bli inkludert i normalsamfunnet. Og siden de inngår i et vennskapsnettverk som oppfyller viktige behov for dem, og som det både er vanskelig og kanskje også uetisk å rive fra hverandre, kan det fortsatt skje ting i gruppa som trekke dem ”av sporet” for kortere eller lengre tid. Hvordan det går med guttene i fremtiden vil derfor også være avhengig av hva slags annen oppfølging guttene vil få til å mestre sin situasjon. Det viktigste resultatet av Mentor-prosjektet er at det er skapt et fundament for en videre positiv utvikling. De har blitt trukket sterkere inn i samfunnets institusjoner (arbeid, utdanning, positiv fritid), de har møtt noen voksne som bryr seg om dem og som de har tillit til. Et viktig resultat er at de fleste har redusert sin kriminelle aktivitet i selve mentorperioden og i perioden etterpå. Dette resultatet kan selvsagt ikke bare relateres til Mentor-prosjektet, men også til andre intervensjoner overfor guttene som har pågått parallelt (jf. sommerjobbprosjektet, politiets POP-prosjekt).

²⁷ Dette utelukker ikke at enkelte offentlig ansatte gjennom sin jobb som lærer, ansatte i offentlig fritidsvirksomhet, barnevern, politi etc. også har kunnet spille en slik rolle.

²⁸ Det er vel kjent at det alltid er noen som plutselig bestemmer seg for å komme seg ut av et kriminelt miljø uten noen form for spesiell hjelp eller tilrettelegging. Det er derfor ikke alltid nødvendig med at ”noen tar et grep”.

8.4 Forutsetninger for å ha fått ”et grep”

8.4.1 Lave kostnader pr. ungdom

Det er ingen tvil om at Mentorprosjektet i Kristiansand har gjort mye med en relativt beskjeden ressursinnsats. Den enkelte har fått 250-300 timer med mentoroppfølging samt en andel av oppfølgingstiden til mentormor og assistenten hennes som kan omregnes til 100-150 timer. De totale kostnader pr. ungdom som har vært gjennom prosjektet er ca. 74-102.000 kroner for en 8-11 måneders oppfølging (jf. kap. 4.3). Nå inneholder mentorprosjektet også noe ikke-lønnet innsats, kanskje særlig fra mentormor. Selv om denne hadde vært lønnet fullt ut, ville kostnadene neppe ha økt med mer enn 10-15 prosent. Kostnadene er allikevel små sammenlignet med alternative oppfølgingsmåter. Til sammenligning koster en institusjonsplass i gjennomsnitt kr. 4650 pr. døgn (1,7 mill. kr. på årsbasis). For flere av guttene kunne en institusjonsplassering være et aktuelt alternativ. Et soningsdøgn i fengsel koster 1350 kroner.²⁹⁾

8.4.2 Felles problemsforståelse og forankring i det kommunale apparatet

Det har vært en utbredt enighet om at de fleste instanser som arbeider med utsatt ungdom i Kristiansand at en har stått ganske maktesløs overfor denne målgruppen. Både barnevern, fritidsetat, politi og enkelte skoler/utdanningsinstitusjoner har vært på leit etter nye innfallsvinkler og metoder, og har vært åpne for å prøve ut noe nytt.

Kristiansand kommune har et etablert tverretatlig samarbeidssystem hvor utfordringene rundt denne gruppen har vært diskutert. Koordinatoren for dette systemet – den kriminalitetsforebyggende koordinatoren - har spilt en sentral rolle i å få etablert prosjektet og løse det fram. Med sin administrative plassering på rådmannskontoret har hun tett kontakt til den politiske ledelsen i kommunen, til rådmann, etatssjefer og sentrale virksomhetsledere samt med politiets ledelse. Prosjektet har vært grundig drøftet i de tverretatlige fora som arbeider med utsatt ungdom og kriminalitet (Krim-gruppa, Kvikk-gruppa og prosjektgruppa for ”Samarbeid og verdsettingsprosjektet”). Prosjektet har derfor helt fra en tidlig fase vært godt forankret i det kommunale systemet – i betydningen at det har vært godt kjent og at det har hatt stor legitimitet. Denne forankringen var spesielt viktig i den første fasen hvor det var tidvis en betydelig frustrasjon i enkelte virksomheter over hvordan prosjektet fungerte. Forankringen gjorde det umulig å ”lukke døra” til prosjektet. I stedet måtte en ta vanskene opp. Utover i prosjektperioden har også en rekke små og mindre problemer, uenigheter og konflikter blitt tatt opp og enten løst eller en har funnet måter å leve med uenigheten på.

Mentorprosjektet i Kristiansand har ikke brukt unødig mye ressurser og energi på konflikter. Situasjonen har vært stikk motsatt et lignende prosjekt i Oslo – prosjektet Tett På – hvor en betydelig del av prosjektets energi gikk med til å baute seg fram mellom aktører som var sterkt uenige om prosjektets mål og midler (Carlsson 2005).

Gjennom den kriminalitetsforebyggende koordinatoren og det samarbeidssystem som er utviklet over år, har en hatt nøkler inn til de viktigste aktørene slik at prosjektet har blitt løst fram.

²⁹⁾ Opplysninger fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (BUF-dir.) og Kriminalomsorgen.

En rekke andre kommuner praktiserer det samme samarbeidssystem rundt kriminalitet og atferdsproblemer som Kristiansand gjør. Sannsynligvis vil også disse kommunene ha gode forutsetninger for å få forankret et slikt arbeid organisatorisk og løse det fram.

8.4.3 En prosjektleder/mentor-mor med spesielle forutsetninger og en gunstig plassering på utsiden av kontrollbyråkratiet

Vi har flere steder i dette notatet gitt en grundig beskrivelse av mentor-mors rolle i prosjektet. Det er ikke sikkert at andre kommuner kan finne en person som er like velegnet til å bekle en slik koordinatorrolle som i Kristiansand. Slike personer vokser ikke på trær. På den annen side kan en forvente at det finnes kloke, engasjerte og erfarne personer også andre steder som kan ivareta mange av disse funksjonene. Det er neppe noen nødvendighet at en koordinator eller ”mentor-mor” skal være tilgjengelig og villig til å følge med guttene sent på både fredags- og lørdags kveld.

En problemstilling er hvordan klarer norske kommuner å ta vare på personer som utmerker seg gjennom et stort engasjement og dyktighet og som opererer utenfor de offentlige virksomheter som tradisjonelt arbeider med barn og unge? I Kristiansand har en gjennom over et ti-år utviklet et samarbeid med frivillige organisasjoner som både Kirkens ungdomsprosjekt og Voksne for barn i arbeidet med utsatte barn og unge. Nøkkelpersoner i disse organisasjonene har blitt trukket inn i faglige sammenhenger i kommunen, vært med på seminarer, konferanser, og de har blitt gitt mye ros og anerkjennelse. At det står fram ildsjeler av typen ”mentor-mor” er derfor ikke bare resultat av en tilfeldighet, men også av en stadig mer bevisst satsing i kommunen.

Mentor-mor har gjennom sin arbeidsform funnet nøkler til både ungdommene og til foreldrene. At hun på kort tid har kunnet oppnå en slik tillit som hun har gjort, har neppe bare sammenheng med hennes fleksible og ubyråkratiske arbeidsform. Det har og sammenheng med prosjektets organisatoriske plassering. Hun er ikke en del av byråkratiet og den kontrollfunksjon som barnevernet representerer og som gjør det vanskelig å bygge opp en nær og personlig relasjon til foreldre og ungdommer. Sannsynligvis er det en fordel at et slikt arbeid forankres organisatorisk utenfor barnevernet, og kanskje også utenfor kommunen. I Kristiansand har arbeidet vært organisert fra organisasjonen Voksne for barn og fra 1/1-2006 i en stiftelse. Andre organisasjoner som kan være aktuelle kan for eksempel være Røde Kors som både har stor legitimitet, et profesjonalt organisasjonsapparat og betydelige lokale nettverk som kan nyttes (bl.a. til å skaffe kvelds- og feriejobber).

Et viktig trekk ved mentorordningen er at ungdommene har fått tilgang på de sosiale nettverk og ressurser som mentorene, mentor-mor og mentor-mor-assistenten rår over. De har fungert som bruer inn til ressurser som er viktig for å bli inkludert i normalsamfunnet. De har stilt en viktig del av sin sosiale kapital til rådighet for at guttene skal lykkes. Samtidig har de ikke ukritisk ”pantsett” denne. De har ikke gjort det hvis guttene ikke har vist seg til å stole på eller har en upassende oppførsel for øvrig. Da blir risikoen for stor for at deres sosiale kapital forringes.

Det foreligger mye forskning som peker på viktigheten av sosiale nettverk for å få jobber (Granovetter 1973, Korpi 2001, Petersen m.fl. 2000). Utsatt ungdom med flyktningbakgrunn har i liten grad slike nettverk å spille på. Gjennom mentorprosjektet er det opprettet noen viktige broer inn til normalsamfunnet.

8.4.4 Forsøksmidler – en fordel, men ingen nødvendighet

Kristiansand kommune har i treårsperioden 2004-2006 fått drøye en million kroner til prosjektet fra UDI/IMDI³⁰. En slik ekstern finansiering av prosjektet har selvsagt gjort det enklere å gjennomføre enn hvis det måtte basere seg utelukkende på kommunale midler. Hvis en skal anvende kommunale midler må et nytt og ukjent prosjekt plutselig konkurrere med andre tilnærminger og tiltak. En risikerer da ikke få realisert prosjektet, eller en vil risikere stadig å komme opp i prioriteringskonflikter.

Manglende forsøksmidler bør allikevel ikke være noe stor hinder – hvertfall ikke for ungdommer under 18 år. Det dreier seg her om ungdommer som har så store atferdsproblemer at barnevernet sannsynligvis allerede har brukt, fortsatt bruker og er villig til å bruke store ressurser på disse ungdommene. Å bruke penger på en mentor-ordning vil stille i samme kategori som å anvende midler på andre hjelpetiltak som en miljøarbeider eller MST. For noen vil et mentoropplegg også være et alternativ til institusjonsplassering.

De økonomiske utfordringene vil bli større når det gjelder tiltak for eldre ungdommer som enten har vokst ut av barnevernet eller som aldri har vært en del av barnevernet. Det er ikke rom for å drøfte hvordan dette kan løses her, men dette vil helt sikkert bli gjenstand for drøfting i arbeidet til de nye oppfølgingsteamene i forhold til kriminelt belastet eldre ungdom som settes i gang våren 2006 i fire store kommuner, herunder Kristiansand.

8.4.5 Ressurssterke innvandrermenn – en forutsetning

Det er mange i ”apparatet” i Kristiansand og omegn som enten har møtt mentorene i deres arbeid og som har blitt imponert over den måten som mentorene har framstått på. Mentorordningen har vist hvilke ressurser som finnes i innvandrerbefolkningen og at disse ressursene kan være velegnet i arbeid med utsatte ungdommer. De utvalgte mennene har vist at de har klart å få et grep overfor *en type* ungdommer der hvor andre hjelpeinstanser har mislykkes og har gitt opp. Mentorprosjektets vellykkethet i Kristiansand hviler åpenbart også på at en rekrutterte fem menn med minoritetsbakgrunn som har vist seg svært egnet til denne type jobb. Dette beror neppe kun på flaks eller tilfeldigheter. Sannsynligvis finnes det langt flere personer med minoritetsbakgrunn som har kompetanser og personlige kvaliteter som egner seg i arbeid med denne type ungdom. På den annen side vil en selvsagt også kunne være uheldig – på samme måte som ved ansettelser i ordinære jobber.

Fordelen med rekruttering av profesjonelt utdannede er at profesjonsutdanningen skal representere en garanti for at personen har de nødvendige faglige kvalifikasjoner for et gitt arbeid. Det vil selvsagt være fullt mulig å profesjonalisere et slikt mentorarbeid gjennom en profesjonsutdanning. Profesjonelt utdannede miljøarbeidere eller mentorer kan også opparbeide gode relasjoner (Sagatun 2005), selv om det kan ta tid (Carlsson 2005). Men samtidig er det viktig med et kompetansebegrep som også anerkjenner at det finnes andre kompetanser som kan være viktige i denne type arbeid (jf. Katneltzon 2004). Dette kan være kroppslig kompetanse – at mentorene har en kroppsliggjort autoritet som matcher guttenes verdier. Det kan være ”forbildekompentanse” hvor det er lett for målgruppen å identifisere seg med dem. Slik sett kan det være bedre at mentorer også har en yrkesfaglig bakgrunn (eks. tømrere, musikere, bilmekanikere) enn at de har en sosialfaglig høyskoleutdanning. Mentorene kan samtidig vise at det er muligheter også i det

³⁰ Noe av dette beløpet har også gått til tiltak utenfor mentorprosjektet (jf. kap. 4.3)

norske samfunn for de som skikker seg vel, og som gjør en innsats. Selv om mange med minoritetsbakgrunn utsettes for diskriminering (Rogstad 2001, Støren 2004), er situasjonen ikke så svart at det ikke har noen hensikt å kvalifisere seg. Noe av det kanskje mest kriminalitetsforebyggende vil være å gi denne type gutter tro på at de har muligheter til en god og normal tilværelse i Norge gjennom et ordinært arbeid. Hvis de ikke får troen på det, vil et liv i kriminalitet være et nærliggende alternativ.

Det at mentorene har så mange ulike typer kompetanser og egenskaper de kan anvende, betyr ikke at de ikke trenger noe faglig påfyll for å kunne utføre en god jobb. I Kristiansand har dette faglige påfyllet i noen grad vært tilført gjennom kursing og veiledning av erfarne fagfolk.

8.5 Ingen vidunderkur

Dette notatet har lagt mye vekt på å beskrive virksomheten i mentorprosjektet. Hva er det man faktisk gjør for å få minoritetsungdom med store atferdsproblemer ut av kriminalitet og inn på et rett spor? Beskrivelsen viser at mentorene og mentormor gjør svært mye som det tradisjonelle apparatet ikke evner eller kan. De har gitt mye hjelp og omsorg. De har bidratt til å løse mange av livets små og irriterende videverdigheter slik at guttene ikke ”spores av” eller møter småproblemer med aggresjon. De har kommet i inngrep med ungdommene slik at de også har kunnet utøve en betydelig situasjonell sosial kontroll. Guttene har i sin tur akseptert kontrollen fordi de også har fått mye hjelp og omsorg. Betegnelsen mentor-mor er derfor ganske dekkende – hun dekker noen moderlige funksjoner for guttene. Mentorene har kommet inn i rollen som eldre brødre eller yngre onkler.

På evalueringstidspunktet ved årsskiftet 2005/2006, hvor noen av guttene hadde avsluttet den intensive oppfølgingen mens noen fortsatt var inne i mentorperioden, var guttenes kriminalitet klart begrenset. Men guttene hadde ikke helt sluttet å opptre provoserende eller begå kriminelle handlinger. Mentorordningen har ikke fungert som noen vidunderkur hvor kriminaliteten plutselig stopper opp når mentorene og mentor-mor setter inn sin innsats. Slike vidunderkurer finnes trolig heller ikke.

Et viktig resultat av arbeidet er trolig at guttene fortsatt er tilkoblet ”normalsamfunnet” ved at de har klart å fortsette i de utdanningsløp de har vært inne i, og at flere av dem har fått jobberfaringer gjennom ferie- og kveldsjobber. Derved får de også mulighet til å lære seg noen viktige sosiale kompetanser som er forbundet med normalitet. Som Berit Berg (2005) uttrykker det – de må kvalifiseres for livet. Hvordan det vil gå med guttene videre vil i stor grad være avhengig av hvordan de hjelpes videre inn mot normalsamfunnet gjennom fortsatt utdanning, arbeid, bolig og kanskje også hjelp i forhold til aggresjon eller andre psykiske problemer. I tillegg vil helt sikkert enkelte fortsatt ha behov for at noen setter grenser for deres atferd. Mentorordningen er ikke et endepunkt – men ledd i en lengre tiltakskjede for å få guttene inn i en normalisert tilværelse uten kriminalitet.

Denne virksomhetsbeskrivelsen har dokumentert et betydelig engasjement fra mentorer og mentor-mor. Det er ikke sikkert at et slikt stort engasjement vil kunne holde seg over tid. Og det er heller ikke sikkert at andre kommuner som vil prøve ut ordningen vil kunne utløse det samme engasjementet eller muligheter for å gjøre en innsats på ”ugunstige tidspunkt”. Samtidig bør en ha klart for seg at en slik mentor-ordning ikke har funnet sin form en gang for alle. Andre kommuner kan komme til å utvikle denne i en annen retning enn i Kristiansand, basert på lokale forhold og på de kompetanser og forutsetninger som mentorer og koordinator bringer med seg inn i arbeidet. Grunnkonseptet er allikevel så

enkelt at det med fordel bør kunne prøves ut andre steder enn i Kristiansand. Forutsetningen er at man får tak i kloke og dedikerte personer – noe som ikke bør være noen umulighet. Noe av det viktigste som dette prosjektet har vist, er hvilke ressurser som finnes blant enkelte menn med minoritetsbakgrunn.

Litteratur

- Berg, B. (2005): En stein i elva. Evaluering av et kvalifiseringsprosjekt for ungdom med minoritetsbakgrunn. SINTEF: IFIM-notat
- Bjørgo, T., Carlsson, Y. og Haaland, T. (2001). Generalisert hat – polariserte fellesskap. Om konflikter mellom ungdomsmiljøer i en norsk by. Oslo: NIBR Plussrapport, 4-2001.
- Carlsson, Y. og Haaland, T. (2004): Voldelige ungdomsgrupper – intervensjon på kommunenivå. Erfaringsrapport fra Kristiansand 2001-2004: NIBR-rapport 2004:20.
- Carlsson, Y. (2005): Det kompliserte samarbeidet om utsatte barn og unge. En erfaringsrapport fra Randesund bydel i Kristiansand. Oslo: [NIBR-notat 2005:110](#)
- Carlsson, Y. (2005): Tett på gjengen. En evaluering av gjengintervensjonsprosjektet ”Tett På” i Oslo. Oslo: NIBR-rapport 2005:14
- Decker, S. og Winkle, B. van (1996): Life in the Gang. Cambridge University Press.
- Endresen, Inger og Olweus, Dan (2005): Norsk sammendrag av artikkelen: ”Participation in power sports and antisocial involvement in preadolescent boys” i Journal of Child Psychology and Psychiatry)
- Frønes, I. (2003): Moderne barndom. Oslo: Cappelen
- Granovetter, M. (1973): The strength of weak ties. American Journal of Sociology nr. 78, 1360-80.
- Haaland, T. (2003): Vold, rusmidler og holdninger til innvandrere
En sammenliknende studie blant ungdom i Drammen og Kristiansand. Oslo: NIBR-notat 2003:18
- Katnelson, N. (2004): Udsatte unge, aktivering og utdanning. Dømt til individualisering. Ph.d avhandling. København. Danmarks Pedagogiske Universitets Forlag
- Korpi, W (2001): Good friends in bad times? Social Networks and Job Search Among unemployed in Sweden. Acta Sociologica, 33 (2): 157-170
- Knutsson, J. (1997): Kriminalitetsforebygging i et situasjonelt perspektiv, Oslo: PHS Forskning 1997:1

-
- Kristiansand kommune (2005): *Sommerjobbprosjektet 2005*. Ung-etat, Kristiansand kommune
- Kvello, Ø. (2005). Sentrale risiko og beskyttelsesfaktorer. Vedlegg til Handlingsplan "sammen mot barne- og ungdomskriminalitet". Oslo: Justisdepartementet
- Larsen, Guri (1992): *Brødre. Æreskamp og hjemløshet blant innvandringens ungdom*. Oslo: Pax forlag
- Lien, I.L. (2004): *Ugripelig ung*. NIBR-rapport 2004:14
- Lihme, B. (2002): *Relationer i socialpædagogisk arbejde med vilde unge*. www.vildelaereprocesser.dk/drift/kronikk/kronikktekst.php?id=115
- Qvotrup Jensen, S. og Hviid, K. (2003): *Perkerrap, Ghattostøj og socialt arbejde*. København: Social Kritik nr. 89, pp. 22-41. ...
- Petersen T, Saporta I. og Seidel M.(2000): *Offering a job: Meritocracy and social networks*. *American Journal of Sociology* nr. 106: 763-816
- Prieur, A. og Skov Henriksen, L. (2003): *Arrangerede venskaber – mentorordning for unge straffedømte av anden etnisk oprindelse*. Aalborg: Sociologisk Laboratorium
- Sagatun, S (2005): *Vanlig og uvanlig. Miljøarbeid hjemme blant 14-16 åringer*. Trondheim: NTNU. Dr.polit-avhandling